

Fragmente
despre Eminescu

SUPLIMENTUL ZIGURAT

Theodor Codreanu

Idilă (1)

„Pasle dessoubz l'arbre pasle etendu“
—Du Bellay, L'Olive, X

Sus în văpaia vâscului ceresc
sub palid un arțar pali ne-am întins
în ochii tăi de umbră m-am învins
și m-am pierdut în ochii ce zâmbesc

era un cer în apa lor întins
copacul pal un sicomor ceresc
ne oglindeam în ierburi ce zâmbesc
și iar plutiri de flăcări ne-au învins

și am crezut că nopți la fel plutesc
și sub arțarul pal și-n vâsc aprins
și tremurând de viață ne-am cuprins

sub sicomorul pal noi zori zâmbesc
și când în lumi noi seve s-au aprins
tremurători de moarte ne-am cuprins

Sorin Mărculescu

Liviu Ioan STOICIU	Scriitori de atitudine publică		
Constantin COROIU	„Parcă dansez cu Anna Karenina”		
Gellu DORIAN	Impostorii cu ștaif		
Vasile FLUTUREL	Poezia ca loc geometric al ființei și ființării		
Gela ENEA	Tentația spațiilor abisale		
Cristina SCARLAT	Decupaje critice. Carmen Secere		
Al. CISTELECAN	Sculptor-pictor-poet		
Adrian ALUI GHEORGHE	Breviar Editorial	13	
Adina BARDAȘ	Lucian Vasiliu : „Îngerii sunt suprasolicitați de excesele noastre actuale”	14	
Eugen MUNTEANU	Capidava mea (I). Drumul.	17	
Dionisie VITCU	Meritocrație sau concursurile sunt măsluite... ?	18	
Nicolae TZONE	Arghezi sau despre „ținerea focului între gingii”.	20	
Adrian Dinu RACHIERU	Monica Lovinescu și est-etica (I)	23	
Constantin PRICOP	Iluzia binelui imediat	24	

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)

Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)

Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Florin Faifer, Vasile Fluturel, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Nicolae Mecu, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Ioan Răducea, Cristina Scarlat, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

CUPRINS

Liviu Ioan STOICIU Scriitori de atitudine publică 3

Nicolae PANAITE 3 Despre context 3

Constantin COROIU „Parcă dansez cu Anna Karenina” 4

Gellu DORIAN Impostorii cu ștaif 4

Vasile FLUTUREL Poezia ca loc geometric al ființei și ființării 5

Gabriela Ana BĂLAN Poezii : Hoața de cuvinte 6

Klaudia MUNTEAN Poezii : Dincolo de vechile armuri 6

Dan Bogdan HANU Post(st)ări 7

Daniel Ștefan POCOVNICU Cealaltă filozofie 7

Gela ENEA Tentația spașiilor abisale 8

Ionel BOSTAN Plecarea „dincolo” și cremațiunea în viziunea unui cleric ortodox 9

Caliochia TOCALĂ Poezii - Te văd fără să te privesc 9

Cristina SCARLAT Decupaje critice. Carmen Secere 10

Al. CISTELECAN Sculptor-pictor-poet 11

Cornel Simion GALBEN Labirintul unui „caravanserai” literar 11

Traian D. LAZĂR „Banii Miresei” - Un roman monografie- 12

Nicolae BUSUIOC Când morala cade în desuetudine 12

Adrian Alui GHEORGHE Breviar editorial 13

Adina BARDAS Lucian Vasiliu : „Îngerii sunt suprasolicitați de excesele noastre actuale” 14

Magda URSACHE Nevoia de modele 15-16

Virgil RAȚIU Ceai de tei în lumina de sticlă pisată 16

Eugen MUNTEANU Capidava mea (I). Drumul 17

Teodor DUME Poezii 17

Dionisie VITCU Meritocrație sau concursurile sunt măsluite... ? 18

Leo BUTNARU De la Homer la Cehov 18

Cornelius DRĂGAN Poezii Am sădit o dimineată 19

Andrei PATRAȘ Cristina Scarlat. Gândăcelul și Înțeleptul 19

Nicolae TZONE Arghezi sau despre „ținerea focului între gin-gii”. Războiul cu Nicolae Iorga și accentual asupra „lichelis-mului divin” 21

Lucian MERIȘCA Sarimanok : aventura și lectura 21

Flavius PARASCHIV Problema celor 3 corpuri 21

Ioan RĂDUCEA @ Suhar 2024 22

Emanuel VASILIU Sărmane creaturi 22

Adrian Dinu RACHIERU Monica Lovinescu și est-etica (I) 23

Constantin PRICOP Iluzia binelui imediat 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com

www: exprescultural.ro

facebook.com / expres.cultural

ISSN: 2537-5989

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:
RO04BTRLRONCRTOPC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe poștale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe poștale.

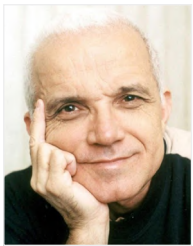
Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale artistului Liviu Suhar

* Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine
în întregime autorilor.

* Rugăm colaboratorii să ne trimită textele
doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com,
până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.

dtp: bornaz.lucian@yahoo.co.uk

Liviu Ioan STOICIU

Scriitori de atitudine publică

An electoral fără pereche în România, va să zică. Toate felurile de alegeri: euro-parlamentare (România trimite 33 de parlamentari la Strasbourg-Bruxelles), locale (consilii locale și primari; consilii județene și președinți de consilii județene), parlamentare și prezidențiale (în două tururi, dacă nu va câștiga din primul tur majoritatea absolută a voturilor valabil exprimate vreunul din candidați). Interesant, sigura problemă a alegerilor de la noi e ascensiunea fulminantă a AUR (Alianța pentru Unirea Românilor), partid apărut în 2019 – ajuns în sondaje pe locul doi la popularitate, partid de dreapta („dreapta radicală” sau „extremă dreapta”, după cum se prezintă). Un partid „suveranist”, în varianta caracterizată prin naționalism, euroscepticism și conservatorism social („promovează interesele naționale, valorile tradiționale românești, precum familia, religia ortodoxă și patriotismul, se opune multiculturalismului și ideilor progresiste”). Va fi interesant de văzut ce poziție vor avea viitorii europarlamentari ai AUR în UE („AUR critică Uniunea Europeană, considerând că aceasta limitează autonomia României”; „AUR se opune globalizării excesive și centralizării puterii la nivel european”). Cum partidele „suveraniste” au câștigat teren în mai multe state membre ale UE, „profitând de nemulțumirea electoratului față de politicile europene” (Franța: Rassemblement National - RN, Ungaria: Fidesz, Italia: Lega Nord, Polonia: Lege și Dreptate - PiS, Spania: Vox), nu e exclus ca viitorii europarlamentari AUR să devină vedete în UE. Pe plan național, previzibil, AUR nu va ajunge la guvernare (va fi un partid enervant de opoziție, necesar ca atare în politica balcanică de la noi), atâta timp cât nu e agreat nici de coaliția aflată acum la putere PSD-PNL (care cu siguranță se va perpetua la putere după alegerile din acest an, chiar dacă va apărea un președinte de țară nou ales care să nu-i cânte în strună), nici de „Dreapta Unită” (USR-PMP-Foarta Drepte), nici de SOS-Șoșoacă sau de UDMR (cu procente peste 5 la sută în sondajele de opinie, la zi). După aparențe, AUR pare a fi un partid anti-sistem, care calcă în picioare preceptele corectitudinilor politice oficiale.

Întrebare: oare prezintă aceste alegeri generale din 2024 vreun interes scriitorului român? Scriitor membru al Uniunii Scriitorilor, „profesionist” (și, până la Revoluție, considerat o conștiință a neamului, băgat în seamă de toată lumea). În marea lor majoritate, scriitorii nu contează, neangajați prin nimic azi, cum sunt, public. Din 2.700 de membri în viață ai Uniunii Scriitorilor (dacă n-or fi mai mulți; eu nu știu să existe o evidență strictă a lor, se vorbește în cifre aproximative, rotunjite), câteva sute (sic!) sunt vizibile, restul sunt la nivel de recepție de parcă n-ar exista. Scriitorul român continuă să fie apatic, „duplicitar”, retras în „turnul lui de fildeș”, indiferent la actualitatea politică, necritic; sau e partizan, dacă are totuși opțiuni politice și merge la urna de vot, intolerant). Se teme că-și pierde talentul dacă și-l pune și în slujba efemerului publicistic? Nu au prezență de spirit nici în interiorul breslei lor. Nu degeaba scriitorul e ignorat de societate. Numeri câteva zeci de scriitori care au opinii, atitudini, îndrăznesc să se implice în viața publică, publică texte (nu o dată infamante) la adresa guvernanților zilei. Unii, să evidențiez câțiva, admirabili, de pe baricade explicit liberale, de exemplu cei de la *România literară* (N. Manolescu, Gabriel Chifu, Al. Călinescu, Mircea Mihăieș; apropo, regret că Răzvan Voncu a renunțat la jurnalism, el a condus ziare și are fler politic rar), alții, precum N. Prelipceanu, publică în trei reviste (*Viața Românească*, *Ramuri*, *România literară*). N-am

o evidență a scriitorilor care „combat” în provincie, dar știu că Nichita Danilov, C. Pricop, N. Panaite, Adi Cristi, Gellu Dorian, Olimpiu Nușfelean, Mircea Platon, Cassian Maria Spiridon, Radu Ulmeanu au valoare și prin tot ce scriu „la gazetă” (revistă sau ziar). De actualitate se ocupă și Bedros Horasangian (*Observator cultural*) sau Andrei Pleșu și Andrei Cornea (*Dilema Veche* și *Revista „22”*), originali. În audio-vizual îi remarc pe criticul Ion Bogdan Lefter, poezii Florin Iaru și Petru Romoșan sau prozatorul Mircea Diaconu. Unde sunt gazetarii inclemenți de altă dată Gh. Grigurcu și Horia-Roman Patapievici? Sau Traian Ștef, la fosta *Familia*. Și Al. Petria. Sau Emil Nicolae (care conducea un ziar numit *Acțiunea* la Piatra Neamț). Sau Al. Cistelecan-Ovidiu Pecican-Laszlo Alexandru ai foii *Provincia*, care milita pentru regionalizarea României? Au lăsat urme, ca autorități în materie, consultați, gazetarii Gabriel Liiceanu și Mircea Cărtărescu sau Ana Blandiana. Să-i pun la socoteală și pe jurnaliștii-scriitori de impact Ion Cristoiu și Cornel Nistorescu sau Cristian Tudor Popescu. Ei îmi vin acum în minte. Toți, cu aură de democrați născuți, nu făcuți, liberali (și creștin-democrați, simpatici mie). Curios, pe baricadă adversă, de stânga, în publicistica de la noi nu s-au evidențiat decât tineri scriitori în viața civică, teoreticieni chiar ai... iliberalismului (revista *Vatra* promovându-i constant). Am impresia că douămiiștii împărtășesc numai teoriile stângiste („istoria” lui Mihai Lovănel face mare caz de această opțiune ideologică, susținând și mișcările „woke” – care promovează conștientizarea și sensibilitatea la probleme sociale și de justiție, cum ar fi rasismul, sexismul, feminismul, discriminarea LGBTQ+ etc. și inegalitatea economică și toate năzdrăvăniile corectitudinii politice)... Dacă tinerii scriitori au asemenea preferințe „progresiste”, înseamnă că viitorul politic va fi de stânga, stânga-centru, social-democrat, socialism și comunism (nu degeaba se vorbește de dispariția proprietății private și a familiei tradiționale, care fac omul mai fericit, cică)?

Nu trebuie lăsați la urmă scriitorii care „fac politică”, membri ai unui partid, parlamentari (Sorin Lavric-AUR, Kelemen Hunor), sau membri ai guvernului (Gabriela Firea-PSD), sau membri în consilii locale și județene. Un politician de carieră, activ (cu un partid al lui, azi, ALDE reformist) e Varujan Vosganian, chiar dacă n-a mai candidat la parlamentare. Rămâne de văzut dacă vor apărea alți scriitori-politicieni după alegerile din 2024. Ce-or mai fi făcând foștii parlamentari Ovidiu Genaru (social-democrat) sau Radu F. Alexandru (liberal)? Sau poetul D. Brăneanu (om de stânga), azi președinte al Filialei Bacău a Uniunii Scriitorilor? În orice caz, scriitorii (și toți artiștii din Alianța Națională a Uniunilor de Creatori; care ar putea să formeze cu membrii uniunilor din componența ei oricând un partid care să conteze) trebuie să le rămână recunoscători politicianului Adrian Păunescu pentru legile suplimentului de pensie și ale indemnizațiilor de merit. Și, alături de parlamentarii Varujan Vosganian și N. Manolescu, scriitorii merită să rămână recunoscători și prozatorului Traian Dobrinescu, liberal, pentru legea finanțării revistelor literare ale Uniunii Scriitorilor (și nu numai)...

Nicolae PANAITE

Despre context

Când eram în armată, dacă cineva ieșea din front intempestiv, comandantul îi atrăgea atenția, oarecum pe un ton colocvial, de era la începutul stagiului, iar dacă era în ciclul al doilea, îl apostrofa mai mult sau mai puțin milităresc. Disciplina este de dorit în orice domeniu în care chemarea fiecăruia ar trebui să rodească. Pentru ca efectele bune rânduiei să se împlinească, este nevoie de atașament, onestitate și adevăr.

Ieșirea din linie nu întotdeauna-i riscantă, atunci când există motivație și conținut (Brâncuși spunea ca la umbra marilor copaci nu crește nimic). Dar să sari peste gard și apoi să arunci cu bulgări în confreria care te-a acceptat, înțeles și apreciat, din pricini bizare, aroganță și teribilism, este ignobil și reprobabil. Afirmatia de mai sus are temei și atunci când ne referim la creație și creatori. Ieșirea cuiva dintr-o comunitate, de care pentru un timp, ca aderent al ei, a fost entuziasmat, de dragul epatării și orgoliilor deșănțate, pentru a se expune caricatural și bicisnic, îi scoate în prim-plan caracterul și adevărata-i față. Oricât ai susține că mușuroiul este un trovant sau o stâncă, nimeni nu-ți va da credit. Cei care îți țin isonul sunt motivați de relațiile partinice și de conclav (spune-mi cu cine umbli ca să-ți spun cine ești!).

Mark Zuckerberg spunea, vai!, ritos, că postarea Rugăciunilor Domnului încalcă politicile board-ului ce-l prezidează (nu știu dacă a spus ceva și despre vreo sură din Coran!). Vă

îndemn să nu-l ascultați și să faceți tot ceea ce e bun, drept și folositor. A spune că pădurile și poveștile despre ele sunt mai frumoase fără stejari este cu certitudine o anomalie.

Se știe ce înseamnă în lumea literară scoaterea unor fraze dintr-un text cărora le sunt adăugate unele comentarii peiorative, făcându-se referire doar numai la ele, uitând de-a binelea de textul-mamă. Orișicine, oricât de cunoscut ar fi, poate fi supus unei asemenea proceduri tendențioase și destabilizatoare. Diatribele celui care a scos o „scoabă din acoperiș” vor fi pe măsura umorilor sale față de autorul construcției. Socotesc că azi, din păcate, sunt asemenea curajoși ce-s năvăliți de zvăcniri revanșarde și de tărăboi. Aceștia nu au abilitățile necesare în a ști ce vor în mod clar și convingător. Doar părerile lor sunt prioritare, deși-s precum

carii într-o grindă; cântărirea lor este mai mereu cu două ocale. Au devenit părerologi susținând jumătățile de măsură și de adevăr: un gram nu cântărește aproape o tonă. O pagină nu este aproape o carte. Un copac nu este aproape o pădure. O literă nu este aproape o frază.

Se poate întâmpla însă ca oarecine aproape să fi avut bani pentru o călătorie cu avionul și totuși să fie nevoit să rămână acasă; aproape să reușească să treacă examenul și totuși să-l pice; aproape să ajungă la timp la gară și totuși să piardă trenul. În ceea ce privește întoarcerea la normalitate a sicofanților, ea este „aproape” ireversibilă. Căci sunt oameni care aproape ar fi devenit autentici, morali și integri, dacă nu ar fi fost viceversa.

Tendința vădită spre deconstrucție, inflexibilitate și aprecierea „castelelor construite pe nisip”, ce se vede la unii condeieri, este păguboasă, deloc chibzuită și fără viitor. Nu voi susține, nici nu am făcut-o vreodată, talibanizarea între scriitori, indiferent din ce generații sau promoții fac parte.

Am avut și am respect și apreciere față de Mircea Ciobanu (care mi-a editat două cărți ale mele), Nicolae Manolescu, Mihai Ursachi, Gabriel Chifu, Doina Florea Ciornei – alt editor admirabil, Gheorghe Grigurcu, Ioanid Romanescu, Cezar Ivănescu, Constanța Buzea, Vasile Vlad, Dan Laurențiu. Am învățat de la ei că liantul dintre generații are în componența sa lealitate, adevăr și sacrificiu, fără acestea, răsar destul de ușor paliditatea și irelevantul.

Încrederea și buna-cuviință, într-o comunitate, sunt precum uleiul într-o cutie de viteze (acolo unde el lipsește, angrenajul scârțâie).

Constantin COROIU

„Parcă dansez cu Anna Karenina”

-Rememorări la aniversarea lui Nicolae Breban-

În clipa când Colonelului din *Toamna patriarhului* i se împlinește sorocul în lumea realist-magică a romanului lui Gabriel Garcia Márquez spre a-și continua apoi existența în conștiința cititorului, creatorul său, stors de energie și copleșit de emoție, se ridică de la masa de lucru, lăsând ca niciodată la acea oră într-un neobișnuit repaos mașina de scris și nelipsitul top de coli de hârtie galbenă, urcă în încăperea de la etajul casei unde Mercedes pare și nu pare a fi pregătită pentru a primi trista veste, îi spune acesteia că a murit colonelul și se prăbușește pe pat, zguduit de un plâns mai degrabă izbăvitor.

Cosmonautul din romanul liric *Dulce ținut al poamelor* al lui Evtuşenko, având sub privirile fascinate priveliștea albastră a planetei mamă, îl va descoperi pe colonel în navă alături de el, într-o atitudine de cea mai firească și caldă frățietate. Dovadă că, grație memoriei afective, personajele, eroii marilor opere literare ne pot însoți pretutindeni în chip de revanșe asupra efemerului și singurătății noastre.

Într-un moment de cumpănă mi-am rememorat unele dintre cele mai îndepărtate întâmplări, evenimente, scene de deznădejde pe care le-am trăit sau la care am fost martor. Până atunci niciodată n-aș fi crezut că ele mai sălășluiesc atât de pregnant pe undeva prin cotloanele memoriei. Nu în ultimul rând mi-am reamintit de personaje din romane, nuvele, piese de teatru, nu puține citite cu mulți ani în urmă. Parcă la un semn nevăzut, ele și-au făcut apariția în acel moment de răscruce cu înfățișarea și trăirile lor. Între altele, mi-a venit în minte, nu fără legătură cu starea de angoasă și dezgust prin care treceam, spectacolul decăderii unui bărbat puternic, intelectual cu educație aleasă, carismatic, cel puțin așa cum l-am perceput și îl văd eu: doctorul Minda din romanul *Îngerul de gips* al lui Nicolae Breban, în opinia mea unul dintre cele mai complexe și mai enigmatice personaje din proza românească postbelică. Nu m-a mirat că mi-a venit în minte teribila prăbușire a unui exemplar uman ca el, făcut parcă să fie mereu învingător. M-a surprins doar că dintre toate secvențele ce mi se derulau pe ecranul memoriei ca într-un film de artă se detașa una care nu mi se relevase cu atâta pregnanță la lectura cărții. Și anume scena dansului și dialogului dintre Minda și celălalt personaj memorabil al romanului - Mia Fabian:

- Parcă dansez cu Anna Karenina, înainte de a-l întâlni pe Vronski!

- Frumos! șopti ea, apoi, cu râsul ei acidulat, binefăcător, ce risipea toate ambiguitățile. Asta cred că ai citit-o în Ionel Teodoreanu!

- Îți place Ionel Teodoreanu? Pară el, făcând o jumătate de piruetă”

Despre *Îngerul de gips* s-a spus că este un roman al eșecului, apreciere pe care Breban nu a împărtășit-o întru totul. Apoi critica a remarcat „fascinația vulgarității” pe care Mia Fabian o exercită asupra doctorului. Aici mi se pare

foarte important și punctul de vedere al autorului, nu doar al criticii. Îl exprimă într-un interviu pe care îl publicam la apariția romanului (1977) în revista *Convorbiri literare*. Iată ce îmi spunea romancierul ajuns acum la vârsta Patriarhilor:

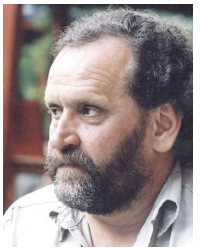
„Este oare Mia Fabian vulgară? Sau mai bine zis, această parte a ei, a firii ei îl atrage pe Minda? Eu cred că nu și resping ideea simplă că Mia Fabian descifrează vulgaritatea nativă a doctorului, lucru care îl face pe acesta vulnerabil. Minda, așa cum îl cunosc eu, este teribil de interesat de propriul său destin, un egoist ar zice Stendhal și, pentru acest lucru, un om care îi propune o imagine total diferită de cea pe care o vede răsfrântă de oglinzile umane din jur, îl incită, îl neliniștește, îl face să rădă, îl înfurie, îl dezechilibrează, îl distruge. Îl distruge? Nu știu, nu cred. Mai bine zis, cred că-i dă o șansă, o șansă a regenerării, a umanizării”.

La data apariției interviului din care am citat și care, în trecut fie zis, a făcut obiectul unei critici pe criterii ideologice mai mult decât răuvoitoare din partea unui cunoscut scriitor într-o plenară a fostului Comitet Central al PCR, critică aprobată pe loc de Ceaușescu, am privit cum *grano salis* nuanțările autorului. Recitind după o vreme interviul, dar și romanul, am constatat că ele au capătat un plus de consistență. În fond, mi-am zis, personajele cele mai „vii” din operele literare sunt cele ce se încarcă de mai multă substanță, unele ajungând să îmbogățească

starea civilă, cu binecunoscuta expresie a lui Ibrăileanu, pe măsura trecerii timpului. M-am convins de asta încă o dată în acel moment pe care tocmai l-am evocat, când printre siluetele celor ce au „sărit” din bibliotecă l-am recunoscut pe distinsul internist universitar cu ochelarii săi cu ramă de bagă dansând sau flănând împreună cu o femeiușcă înălțată pe tocurile ce mi se înfingeau parcă în creier. Și, paradoxal, cei doi - fiecare în felul său - m-au ajutat să-mi regăsesc în umanitatea literaturii ceva din identitatea proprie și, deși dezorientat, să sper că îmi voi afla în cele din urmă locul potrivit, fiindcă, așa cum meditează un alt personaj din romanul *Îngerul de gips*, citându-l dacă nu mă înșel pe Dostoievski, unul dintre maeștrii lui Nicolae Breban - „orice om trebuie să aibă măcar un loc pe lume unde să se poată duce”.

Aș încheia afirmând că, dacă în ce privește proza și dramaturgia dintr-o anumită epocă, în speță cea postbelică, extrem de complexă, inclusiv în ceea ce privește valorile estetice, putem numi zece personaje cu adevărat memorabile care să o individualizeze și să-i definească profilul aparte în istoria literaturii române este mai mult decât suficient. Minda din *Îngerul de gips* și Grobei din *Bunavestire* figurează într-un asemenea top al meu. Un top poate prea exclusivist, în care pe cei doi îi așez fără să ezit între reperele tipologice ale prozei amintitei epoci literare - și nu numai literare - alături de Moromete și de Victor Petrini.

Gellu DORIAN

Impostorii cu ștaif

De când eticheta a contat mai mult decât marfa pe care o definește pentru un prim înțeles al conținutului, omul a dorit să-și adauge la ceea ce este evident că este o anume distincție, ivită, firește, dintr-un studiu de sine foarte atent, asemănător cu rafinarea uleiului din grosul ieșit prima dată după presarea la rece. Distincția, rafinamentul, nu-i așa, deschid uși, creează blazon, impun. Așa cum un pantof, dacă nu i se întărește cu o bucată de piele partea din spate, unde mulează călcâiul, se deteriorează imediat, devine șleampăt, numai bun de aruncat. La fel și hainele cele mai elegante, sacourile, smochingurile, dacă nu au acele întăritoare din pînă de cînepă țesută și apretată, furniturile, nu cad bine pe trupul celui care astfel îmbrăcat arată distinct, rafinat, ca uleiul strălucitor ca aurul într-o sticlă bine spălată. Cîte eforturi nu face omul pentru a arăta elegant, demn de apreciat și clasat de cei ce apreciază prezența în societate a insului astfel echipat într-o categorie aparte.

Însă astfel de preocupări care țin și de o anumită educație și igienă individuală într-un context evolutiv al societății sunt firești și demne de urmat. Pentru asta există codul bunelor maniere, școlile de profil și depozitul personal de cultură generală. Nu se poate așeza în mintea unui om, născut, ca toți ceilalți, neștiutor, deloc dispus la a se educa, aurul unor demnități care să-l facă remarcat, remarcabil. Asta s-a putut constata de-a lungul istoriei, atunci când ieșirile în lume ale unor astfel de exemplare au scos la iveală improvizația, impostura, făloșenia, toate susținute de o ignoranță, vorba lui Theodor Maziliu, pe care și-au dobîndit-o singuri. Dar mai mult ca oricînd, acest val de impostori, cu o ignoranță pe care și-au acoperit-o cu acte, să fie, nu-i așa, totul cu ștaif, să fie țepeni ca întăritoarele pantofilor sau ca furniturile sacourilor elegante, nu a fost atît de mare, ca un tsunami, așa cum este acum. Ignoranții, deveniți impostori cu ștaif, nu pot sta la locurile lor, pe locurile lor, ci ei, conform regulilor imposturii, trebuie să ocupe alte locuri, de regulă cele lăsate libere de cei care s-au dat deoparte sau au fost înlăturați pentru că nu aveau culoare politică, erau bine educați, cu acte în regulă, deranjau orice joc posibil. Lista acestor impostori este una foarte lungă și se poate vedea cu ochiul liber, privind în sus, la cel mai înalt loc al demnității unui om într-o societate, cel de președinte al țării, la cei ce ocupă cele două camere ale Parlamentului, care, să zicem, au fost aleși democratic, trebuie să-i suportăm, dar și privind în jurul nostru, la cei care, prin oportunism, prin diverse concursuri de împrejurări, ocupă posturi pe care ar fi trebuit să stea cei îndreptățiți, cu adevărate acte în regulă. Un ins devine vizibil impostor, cînd ajunge, vorba lui Murphy, la cel mai înalt grad de incompetență.

Aceste forme fără fond, pînă la urma urmei, se orientează foarte repede, au o tenacitate, care la cei ce s-au retras în poziții de umilință, privind cu acreală în jur la tot ce se petrece, ori părăsind

cazarma pentru alte zone ale lumii unde umilința, atunci cînd e vorba de existență, are o demnitate mai mare decît demnitățile unse ale impostorilor de acasă, deci au o tenacitate uluitoare, care înlocuiește orice pricepere. Astfel, pentru a se așeza în posturile pe care nu le merită, dar le sunt oferite pentru serviciile electorale făcute, aceștia, impostorii, trebuie să-și capete ștaiful care să le îndrepte coloana vertebrală, care, pînă mai ieri, era sub formă de echer în fața binefăcătorilor lor. Și pentru asta există, la îndemîna lor, acele instituții care produc astfel de ștaifuri de îndreptare și înțepenire a coloanei vertebrale, prin tot felul de diplome, de la licențe și masterate pînă la doctorate, care, unele dintre ele, cînd nasul pus la purtare e ținut prea pe sus, fac obiectul unor anchete de presă și al unor procese în instanță, care, într-o democrație normală, ar trebui să-i scoată din circuitul social. Însă așa ceva nu se întîmplă la noi, pentru că astfel de ștaifuri, ale ignoranților cronici, sunt susținute printr-o justiție bine subvenționată, cu tot felul de drepturi, coruptă pînă în plăsele.

Și astfel acești impostori cu ștaif, ignoranți față de tot ce ar însemna educație și cultură, fac ceea ce știu mai bine: corup și ei la rîndul lor, dau și primesc șpăgi, creează grupuri de crimă organizată, economică, fiscală, mafiotă și așa mai departe, fapte ce apoi intră într-un soi de leviatan, care spală cu detergenți eficienți și la rece tot felul de dosare, în așa fel ca lumea, într-un final, să afle cît de curați sunt cu toții, ei, cei care nu au pus mîna pe o carte cu adevărat, dar sunt unși cu toate alifiile, sunt plini de „expertiză”, cum cu mîndrie spun, sunt consultanți în tot felul de probleme despre care habar n-au, sunt experți, sunt șefi, bugetari menținuți în funcții cu salarii astronomice. Acești impostori cu ștaif sunt flagelul care naște flagel, sunt acea boală despre care se tot vorbea pe cînd mai erau în funcții oameni pricepuți, înlăturați apoi, încît acum, deși pe buza prăpăstiei, nimeni nu-i împinge pe aceștia, pe impostori, în ea, ci ei, țepeni de atîta ștaif fals, sunt gata să facă vînt prielnic alunecării țării în gol. Nu există instituție în care acești neștiutori de nimic, ci doar folosindu-se de toate resursele țării, să nu fie prezenți, să stea îmbuibăți în costumele lor ștaifuite și încălțați în pantofii lustruiți cu scuipat de iguană, așa cum sunt și diplomele lor care le-au înlesnit să stea pe locurile celor care ar fi putut salva țara de la alunecarea inevitabilă în prăpastie. Unii au devenit veșnici pe posturi, creînd chiar un fel de mici dinastii în instituțiile pe care le ocupă, încît rutina ce i-a acoperit, ca o za de cavaler, neschimbată și nespălată de cînd au îmbrăcat-o, pute ca un rapăn pe trupul unui jegos, trup, în schimb, acoperit de hainele cu ștaif, necesare oricărei demnități.

Impostorii cu ștaif sunt aceiași cu analfabeții funcționali, iar fapta lor este o țară eșuată, o lume în degringoladă.

Poezia ca loc geometric al ființei și ființării

Atunci când Borges a consemnat, în mărturisirile sale, faptul că și-a imaginat întotdeauna Paradisul "sub forma unei biblioteci", ilustrul gânditor a adăugat carate serioase imaginii templului cărții, această comoară nu întotdeauna îndeajuns prețuită, aflată astăzi într-un impas deloc de neglijat, și care încearcă din răputeri să nu alunece în prăpastia creată în anii din urmă de noile ideologii demolatoare de cultură / civilizație / progres. Din fericire, îi sunt (încă) alături aceia dintre condeierii lumii care nu și-au pierdut încrederea în forța mirifică a logoului, menită a menține în anturajul paginii tipărite pe cititorii (atâtia câți au mai rămas) îndrăgostiți de arta cuvântului.

Cunoscând puternicul impact pe care Poezia l-a avut dintotdeauna asupra trăirii interioare a omului, putem spune că e în firea lucrurilor ca *mănuitorilor* de rime și ritmuri să le revină o sarcină de prim rang. În acest context, apariția unei cărți, și cu atât mai mult a uneia de poezie, este (ori ar trebui să fie) o adevărată sărbătoare.

"E ușor a scrie versuri / Când nimic nu ai a spune, / Înșirând cuvinte goale / Ce din coadă au să sune", spunea Poetul nostru Național, sugerând creatorilor de poezie o autocenzurare benefică atât pentru ei, cât, mai ales, pentru viitorul literelor românești. În același timp, știut este că marele și adevăratul examen al oricărei noi apariții editoriale începe a fi susținut în momentul contactului ei cu beneficiarul, cu cititorul, care va găsi între copertile ei fie "cuvinte goale", fie vocabule aflate în îmbinări meșteșugite, pline de sensuri adânci, capabile să producă înalte reverberații pe coardele sufletului.

Relativ recent s-a prezentat la un asemenea examen și volumul de versuri *Viața nu se termină în moarte*.¹ al cunoscutului poet, prozator, publicist, editor și activist cultural ieșean Adi Cristi, deținător a numeroase premii literare și a Ordinului "Meritul Cultural în grad de Cavaler". Volumul are un titlu alcătuit voit antitetic și care invită din start cititorul la un spectacol liric al cărui generic (dar și conținut) surprinde cele două fațete ale existenței noastre, în jurul cărora s-au desfășurat, de-a lungul secolelor și mileniilor, toate dezbaterile filozofilor lumii, fațete surprinse poetic și de autor prin sintagma "porumbei albi, porumbei negri" (în poemul cu acest titlu).

"În viață fiecare purtăm un steag pe care e scris cu litere mari: Eu!", spunea mentorul "Vieții românești", G. Ibrăileanu. Și nimănui nu trebuie să-i fie indiferentă imaginea acestui *steag*, iar pentru aceasta, fiecare dintre noi se străduiește (ori ar trebui să se străduiască) pentru ca acel "Eu" să aibă forța revelatoare cea mai apropiată de valoarea ce-o reprezintă ceea ce lăsăm în urma noastră. Cu atât mai mult în cazul unui scriitor, căci, spune poetul Adi Cristi, "Fiecare dintre noi / poartă cu sine vinovăția cuvintelor" (o inspirată variantă a cunoscutei ziceri cronicărești costiniene "Eu voi da *samă* de ale *mele câte scriu*").

Aflat sub zodia cunoscutei dileme hamletiene ("To be or not to be"), volumul în cauză are ca temă fundamentală

eterna pendulare a ființei umane între viață și moarte, realitate și vis, lumină și întuneric, real și ireal, efemer și eternitate, drumul spre aceasta din urmă fiind unul pavat nu atât cu veșnicile întrebări pe care omul și le-a pus dintotdeauna, vizavi de rostul existenței sale pe pământ, cât, mai ales, cu încercări de a le transforma în certitudini menite a liniști apele înțelepciunii ancestrale.

Facem din start mențiunea că poetul Adi Cristi nu e la primul volum de poezie în care tema centrală este raportul dintre viață și moarte, alte trei cărți anterioare conținând și în titlu cele două noțiuni: *Această moarte care mă învie* (2008), *Memoriile vieții purtate spre moarte* (2010) și *Poem de spus morții la ureche* (2011). Analizându-l pe acesta din urmă (rev. "Convorbiri literare", nr. 6 / 2018), criticul Theodor Codreanu remarcă faptul că "axa poemelor lui Adi Cristi este cea a *antitezelor*, care, în poezia noastră, vin direct din Eminescu" și-l alătură pe autor "celor câțiva mari poeți și prozatori ai morții din literatura noastră, începând cu Eminescu și continuând cu Ștefan Petică, G. Bacovia. M. Blecher, Mircea Streinul, Cezar Ivănescu, Teofil Răchițeanu."

Un inventar (necesar, am zice) și o lectură atentă a poemelor cărții ne dovedesc, mai întâi de toate, faptul că autorul e adeptul afirmării plenare a unui artist (al cuvântului, în cazul de față) doar pe baza creației sale, pe baza a ceea ce reușește să așeze în panoplia valorilor neamului. Conștient de misiunea sa de truditon pe ogorul slovelor, poetul Adi Cristi își încheie unul dintre poeme (*Cele cinci secunde amăgitoare* - 3) cu o frumoasă parafrază la cartezianul "cogito, ergo sum", spunând: "Scriu, deci exist", iar în alt poem afirmă: "Stau la pândă / desenându-mi cu un pas înainte / saltul ce va urma" și "Simt cum se pregătesc cuvintele / să sară din mine / sub forma poemelor memorabile" (*Aerul cald al libertății*). Statul la pândă nu e altceva decât așteptarea momentului propice creației, a clipei astrale a inspirației, alimentată, firesc, de prezența muzei. Spune poetul: "Vor veni căutătorii / să-mi sape adânc în cuvinte / Să-mi scuture versurile / bănuind că ascund / comorile veșniciei" și "În cele din urmă le voi arăta / de unde curge izvorul / ascuns în părul tău ondulat / după cum avea să-mi cadă mângâierea / și partea șerpuitoare / a drumului / înspre inima ta" (*Umbra care îmi dă relief*).

Un elocvent autoportret liric se întrupează în paginile cărții din flash-uri inedite ce dau forță artistică textelor și, cu un liant așteptat, realizează acel fir roșu atât de necesar oricărui volum. Și liantul nu poate fi altul decât dragostea ("eterna poveste"), sentimentul fără de care viața nu ar putea înfrunta moartea. Fie și numai de dragul statisticii și tot putem consemna faptul că, din cele 161 de poeme ale cărții, în aproape o treime dintre ele iubirea este prezentă,

iar 20 de titluri au în componența lor acest termen cu valențe existențiale și morale deosebite.

Sintagme alese, ieșite de sub pana inspirată a stihuitorului, îmbogățesc panoplia în care s-au depus de-a lungul vremii ziceri memorabile din poezia erotică: "ochii tăi / iau nopții din culoare" (*Viața nu se termină în moarte*), "părul tău despletit / firul Ariadnei / ce-ți scoate glezna din labirint" (*Iubiri întoarse la mal*), "umbra ta tulburată de valuri" (*Atlanticul dintre noi*), "doar tu mergând cu depărtarea în gând" (*Și totul plutește înțepenit*), "dansul secundelor picurate pe trup" (*Poemul cu trup de argint*), "iluzie frumos și incitant mirositoare" (*Parfum excitant*), "asemenea răsăritului / ascuns sub pleoapele tale" (*A doua zi*), "să deschidem cerurile ca pe niște ferestre" (*Dumnezeu să ne facă cu ochiul*), "trupul ți l-am transformat în ape", "frumoașă șoaptă de femeie / atât a mai rămas din tine" (*Fii femeia mea*), "cum tu ai ajuns lumânare să-mi fii" (*Olarul și coapsele tale*), "nimic nu poate ține locul zâmbetului ei" (*Coborâtore mișcare de pleoape*), "Lasă-mă să fiu cel care te ține minte" (*Greu de ignorat, greu de îndurat*), "gesturile trupurilor / îmbăiate în lichidul iubirii" (*Prea multele răni ale suferinței*), "Surâsul tău este din ce în ce mai probat / asemenea condurului Cenușăresei" (*Scos la lumină și la despărțire*), "Am ajuns să fim zidiți ca o apă: / moleculă lângă moleculă" (*Rostul fiecăruia în singurătate*), "Ai ochii atât de mari / încât vitrinele în care privești / par minuscule lentile de insectar" (*... scrijelindu-ți șira spinării*), "iar coapsa ajunsă la mal / imploră să fie iubită" (*Iubire la marginea mării*), "să fim îmbrățișare / ca un apus furat de mare" (*Iubire cu degetul la gură*), "tu ești inger / de un alb ce te face să plângi" (*Iubire cu ingeri*), "Povestea mă ascunde sub Lună / și trece prin noi un zâmbet frumos" (*O linguriță de zahăr tos*) și câte altele.

Definiția poeziei înseși are parte și ea de asemenea imagini poetice demne de amintit: "Poemul e iubirea pusă pe trup ca sarea" (*Restituire în integritate*), "Poezia este... / glasul tău pierdut în sunetele plăcerii" ori "saltul mortal pe care îl faci / în brațele mele" (*Ars poetica*). Câteva poeme rimate (în stil clasic) sunt un fel de *finis coronat opus* în materie de versificație. L-am ales, pentru exemplificare, pe cel intitulat *Iubire mărturisitoare*, care merită a fi citat în întregime: "Printre degete ascunsă / căutată vrei să fii / cu petale peste noi / palmele pe trup învii... // vocea șoaptă se prăvale / în abisul dintre noi / cu ecoul prins în zbor / cad pe tine repezi ploi // te arunc din vale-n deal / te ridic mai sus de cer / și te țin în ochi să treci / peste-acest ciudat mister // arde-n noi iubirea scrisă / și nescrisa mea pedeapsă / de-a te ține-n mine prinsă / flacăra pe tâmpla arsă // știu iubito ce e taina / și ce taină naște-n noi / când în brațe trupul cântă / frunza sună-n munți și văi."

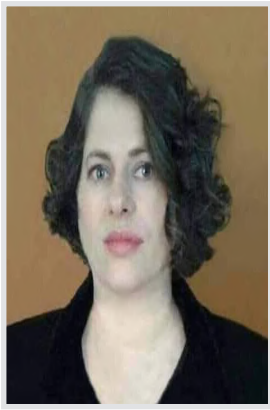
Marea taină a iubirii, ingredient indispensabil al existenței umane dintotdeauna, e presărată cu grijă, cu măsură, am putea spune, în discursul liric din prezentul volum, din care transpare ideea înălțătoare că acest nobil sentiment are o forță de transcendere de neegalat, fiind capabilă să treacă pragul dintre viață și moarte în modul cel mai firesc: "Oprește-mă să-ți fiu / singurătate / sau umbra care tot încearcă / să stivuiască-n noi / lumi disperate... // Oprește-te / și du-mă mai departe / și du-mă mai departe... / mai departe / căci viața nu se termină / în moarte" (*Viața nu se termină în moarte*). Dovezi ale conștientizării iminenței *marii treceri* (cum ar spune Blaga) găsim în mai multe din poemele acestei cărți. "Să dăm de știre morții că suntem aici, / vii și netulburați, / vii și dornici de călătorie", spune poetul în poemul *Cu dragoste și ură, deopotrivă*, iar în cel intitulat *Am amânat să murim*, depistăm cu ușurință acea seninătate mioritică în fața "marelui final" (ca să-l cităm pe poet): "Lasă-mă să visez cum vom mai fi / când nu vom mai fi / Nicio aparență să nu dispară / nimic să nu dea de bănuț / că s-a întâmplat ceva". Aceași miraculoasă forță e prezentă în *Tăcerea care ne uită*: "dă-mi mâna să te trec puntea / sau strada / sau pur și simplu să te trec dincolo / mult mai departe / decât poate privirea mea / să răzbată."

Menționăm, de asemenea, că cititorul va găsi în cuprinsul volumului și reflecții tangente la filozofia Zen și în primul rând la ideea că reversul medaliei existenței noastre, moartea, ne însoțește din prima clipă a venirii pe această lume, fiindu-ne mereu în preajmă, chiar dacă ne place ori nu. "Fiecare naștere / poartă cu sine / o stânga împrejur / la fel de dibace", afirmă poetul în poemul *La stânga împrejur*, iar în *Despre moarte*, surprinde simultaneitatea existenței celor două entități: "Am vorbit despre moarte / și moartea nu s-a sinchisit să mă privească. / Vorbele mele au rămas / un fâlfâit de vânt... o taină care contează". Și nu mai puțin important este tonul optimist în care poetul ține să încheie volumul, spunând în penultimul poem (*Viața fără moarte*): "Viața face parte din strigătul care aleargă / și mai puțin din cântecul / pregătit pentru targă".

Departate de a epuiza considerațiile pe marginea bogatei paletă ideatice pe care o conține între copertile ei această carte, ținem să remarcăm, în încheiere, că ea adaugă noi dimensiuni lirice creației poetului ieșean Adi Cristi, poet aflat încă de la debut în bune raporturi cu Muzele, pe care s-a străduit mereu să nu le dezamăgească, fiind convins și dorind să-și convingă și cititorii că "avem nevoie de cântec / mai mult decât de libertate" (*Pala de vânt rebelă*).

Da, sufletul nostru n-ar trăi cu adevărat fără cântec și doar poetul este cel care poate asigura muzica poeziei. *Aveți nevoie de mine*, spunea Adi Cristi prin titlul uneia din cărțile sale apărute în 2012 și avea mare dreptate - omenirea are nevoie de poet și de creația sa, Poezia, aflată la loc de cinste în panoplia artelor încă din zorii civilizației pe Planeta Albastră.

1 Adi Cristi, *Viața nu se termină în moarte*, Ed. "24:ORE", Iași, 2023.

Gabriela Ana BĂLAN

Hoța de cuvinte

Am scris o poezie

nu îmi pot aminti poezia
parcă am născut un copil care nu
e al meu
când mă plimbam prin mintea altei
femei

cred că mă gândeam la păsări și
m-am oprit lângă puiul lovit în
aripă
cel care nu poate zbura
m-am gândit o clipă și la fluturi
ne-am lipit de crengile unui co-
pac și
am ridicat mâinile înspre soare
să fluturim până prindem cuvîn-
tele
în insectare nu lipsește niciunul
acum pot așterne poezia pe hârtie
pot naște un copil adevărat
m-am întors în mintea mea îmi
e bine

Totul despre mine

Trec anii prin muzeul sufletului
meu
Cui îi pasă în ce direcție

Înaintați, s-au terminat expona-
tele!

Treceți frunze, vin tiptil
Vă recunosc fiecare foșnet, fiecare
culoare
Treceți păsări, una din miile de
stoluri
Va ghici în câte feluri de zboruri
mă pot întoarce
Treceți flori, mai aproape de oa-
meni
Uneori chiar deasupra lor
Treceți zile, nu priviți înapoi
Asemeni celor care au trecut pe
lângă mine
Fără să le pese că frunză cad
Pasăre zbor floare mă usuc
Om mor
Și m-or
Iubi
Cei ce vor veni
Și m-or citi

Partea cea mai ciudată a existenței mele

De la o vreme oglinda îmi arată
Același chip
Mă gândesc serios să o schimb
Cu una care îmi trece prin minte
Trăgându-și lanțurile
Pansându-și rănilor
Vindecată de mine

În numele orașului

Vom primi lacăte – odată cu
Amintirile și
Odată cu ele hoții de amintiri

Vom fi atât de bine ferecați
Încât sentimentele noastre
Vor muri înăuntru

Ne vom striga pe nume
Celcareiubește, celcareiartă, cel-
careuită

Orașul ne va purta pașii printre
ziduri
Cum Lazăr își rostogolește mor-
mântul
De câte ori se ridică și umblă

Doar o poetă

Să fie poezie a spus preasfântul
A plămădit din lut și sânge cuvân-
tul
Pentru prima dată a plâns
Când s-a făcut poezie
Și iată-mă în fața voastră
O poetă vie

Vin la judecata de apoi și de di-
nainte
Hoța de cuvinte

Sper să nu mă strângă lanțurile
Să mi se asorteze la culoarea pan-
tofilor
Cătușele ruginite, rugul să fie în-
florit
Eu am murit și eu am înviat
De câte ori lacrimile au înălțat cur-
cubeu
În ochiul unei femei

Azi sunt doar o poetă, cândva
Bob de lut în pumnul strâns
Atunci când Dumnezeu
Pentru prima dată a plâns

Trei bufoni

Îmi lipsesc din vis
Trei bufoni
Îi caut mă caut te caut
Îi vreau înapoi

Cum să urc pe stânci să cobor pe
ape
Dacă nu am cu mine trei bufoni
Unul să râdă de stânci
Unul să râdă de ape
Unul să-mi care pe umeri stâncile,
apele

La ce bun mai străbat labirintul
minții
Dacă nu am cu mine trei bufoni
Unul să râdă de gândurile întun-
ecate
Unul să râdă de gândurile colorate
Unul să le ascundă și să râdă
De mine cum le caut

Și de ce mai visez fără bufonii mei
Cine să râdă de nașterea mea
Cine să râdă de moartea mea
Cine să mi le ducă în spate

Klaudia MUNTEAN

Dincolo de vechile armuri

Autoportret cu mască

Iată, dincolo de acest
hotar al umbrelor,
Morfeu își țese la nesfârșit,
în ritmul tăcut al Lunii,
pânze noi, mișcătoare,
ce mă reflectă
precum un râu siberian,
în infinite glasuri,
în vechi chipuri și gânduri,
toate ușor distorsionate,
toate semne eterne,
menite anume să devină,
în amurg, ghizi pentru
decodarea propriei identități.

Calea Inimii

Tu, copilărie, încă supraviețuiești
în penumbra irisului meu drept,
în somnul ade-
sea destrămat de vise
întunecate, repetitive,
în nesfârșitele monologuri
ce doar uneori recunosc
granița fragilă de lumină
dintre real și imaginar,
dintre echilibru și alienare.
Dincolo de vechile armuri,
într-un timp perfect rotund,
îmi ești însă călăuză –
un fir al Ariadnei
ce se prelinge
adânc... tot mai adânc
în însăși inima tatălui
a cărui copilărie nu poate
fi privită, la rândul său,
decât cu ambii ochi acoperiți.

Cântul ascuns

Din vremuri neștiute,
pietrele râuri șerpuite se visează
în somnul lor curgător, adânc,
iar când visul cuprin-
de întregul amurg,
cerul vede și el ste-
le scânteietoare-n pietre
și-n râuri... granițe de lumină
căzute sub vraja unui sunet pre-
lung.
Din vremuri-
le acelea, pietrele-stele
încă privirea și-o în-
torc spre făpturi
ce ochii domol își în-
chid, încercând
să afle al apei un
anume cânt sfânt,
un sunet de harpă pe cât de înalt,
pe atât de au-
riu, pe atât de rotund;

un sunet ce pes-
te lumi se întinde,
în cercuri de aer cuvintele toate
încet preschimbând.
Tu l-ascuți?
Cer, aștri și pietre deopotrivă
inimi și umbre ce, fără să știe,
vechiul cânt tănuiesc...
în oglinda nedezevrăjită a lumii
pe deplin se arată ca frânturi
dintr-un nerostit gând dumne-
zeiesc.

Reamintire

Într-o istorie secretă a gândului,
existența este vis în vis;
bucă a unui labirint multiplicat
în acord cu legi-
le geometriei sacre,
graniță sinusoidală a unei Inimi
de care se izbesc,
într-un timp prestabilit,
rugăciuni și suferințe,
noi suferințe și alte rugăciuni,
menite anume să străpungă
marginile ființei
pentru a o prefăce în nimb.

Într-un limbaj de mult uitat,
existența are chipul clarisim,
rece și desăvârșit
al aceluiasi Memento Mori,
incantat în șoaptă ca răspuns
la veșnicele întrebări ale
umanității.

Alianță atemporală

Îngeri mai vechi și mai noi
încă ne talmăcesc din umbră
limbajul uitat al compasiunii.
Din aceeași umbră,
ei înșiși veghează
căutarea noastră de țarm,
călăuzindu-ne trecerea
prin aerul tremurând,
un aer al corăbiilor albastre,
imaginare, ce adâncesc
fără niciun efort
uitarea.
Și chiar și atunci când
țarmul înadins se prefăce
într-un sunet de scoică,
în trup de corabie
sau în suflu de apă,
Îngeri loiali, stăruitori,
pe brațele lor
mai vechi sau mai noi,
fără-ncetare ne poartă.

Post(st)ări

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Un melc strivit, deja năpădit de muște. Alături, un altul, în întreaga splendoare și candoare a lătorii sale umide, ca tot ce, dincolo, deci indiferent de timp, stăruie într-o condiție primordială. Uneori, norocul înseamnă să ajungi mai târziu. Și mi-am amintit poate cel mai frumos și mai trist poem pe care îl scriu de câteva ori pe an, un poem recurent, care revine odată cu ploile, „poema melcilor”. E felul lor de a scoate la suprafață o stare ce subîntinde viața neîntrerupt, mare parte a timpului păstrată într-o latență iradiantă. Un colorar al descumpănirii, al deșertăciunii, consfințite de exasperarea de a nu putea salva ceea ce se mișcă atît de lent, încît nu mai ajunge la celălalt, la un liman, ceea ce se deplasează înnebunitor de încet înspre orizontul înțelegerii celui alt, fragilitatea ce ne depășește mereu resursele de a ne pune la adăpost de neputință, așa cum o reflectă peste tot lumea împrejurărilor împresurătoare... (iulie 2021)

* ...și, de undeva, de pe culmea unui versant, am văzut o depresiune ca un căuș protector, peste care lumina levita cu nesfîrșită tandrețe, un orașel din care absentam de ceva vreme, avînd totuși, nu se știe cum, privilegiul de a-l ține sub observație ca dintr-un mirador străveziu, un fel de stațiune de munte binecuvîntată pentru convalescenți de toate soiurile, inundat de vegetație și străduite gracile dar ferme, invadate de siluete minuscule, împrăștiindu-se în toate direcțiile, ca mercurul scăpat dintr-un recipient...și aceea era viața la care nu mai aveam cum ajunge, acela era corpul meu, așa cum se așezase definitiv în amintire... (iulie 2021)

* Că am deprins destule de la cîini e în afara oricărei îndoiele. Printre toate, să adu-mec primejdia care mocnește și adesea răbufnește dinspre – așa cum ne-a învățat istoria (pe cale) naturală – notoriul lor prieten. Dacă omul e lup pentru seamănu-l său, cu atît mai mult e și pentru cîine. Ieri am aflat: frumoasa cu blană vâlurita, o minunăție și bucurie de cătelușă din spatele teatrului „V. Alecsandri”, a fost ridicată de hingheri, împreună cu ceilalți doi, mai vechi, rezidenți. Pri-lejul: nu-ș’ ce conferință pnl-istă. Dacă tema target a fost despre reducerea populației de cîini la orașe – și cu siguranță că asta a fost! – atunci putem vorbi despre un succes. Încununat de o aplicație pe indivizii de proximitate, căci, ce poate fi mai convingător și eficient?! Pentru oameni, cel puțin de un an și jumătate încoace, soluția e deja certitudine, ei consimt în virtutea ineptiei. Altfel, loc mai adecvat pentru întrunirea conclavului pnl-ist, nici că se putea. Cine joacă teatru cu tentă horror de aproape doi ani, în timp ce victimele se numără printre spectatori, cu bilet (de voie) sau fără?! Oricum, nu pot decît să felicit conducerea sus pomenitei instituții – un abtîbild, un breloc, un sfîriac politic, ca-ntotdeauna! – pentru magsitrăla punere în scenă. E aproape oțios să mai adaug, evident că e vorba despre o nouă viziune regizorală a „Mizerabililor”! Distribuția? Altă șleahță de actori politici, aceeași pandemie. Iar eu aduc tot mai mult la păpușă voodoo. (Încă) Vie. (iulie 2021)

* Inel după inel, cercul cîinilor dispăruți crește. Centrul său este sufletul, de acolo pleacă raza. Iar pe măsură ce raza se mărește, sufletul se stinge, se răcește. Pentru că sufletul e un poet mediocru, se limpezește și renaște în fiecare privire de cîine, dar nu-și poate salva salvatorul. Sentimentele sînt metafore slabe, lipsite de putere. După mai bine de zece ani, ca o frază în care au predominat punctele de suspensie...rămas bun, Toto! Ai fost un luminii, undeva, în desigur cvasi-amazoniene, de care nicio hartă nu dă seama... (iulie 2021)

* Tot mai des, nu e nevoie să fac mai mult de cîțiva pași și dau peste porumbei striviți pe asfalt, făcuți literalmente afiș.

Happening-urile în regim de urgență ale mutanților hi-tech de proximitate și scleraților bioingineriei de promiscuitate: vietăți presate la cald, aduse la formatul 2D. Deși, aparent nu există, între acest „spectacol” și limbajul sms-ist, abreviat pînă la siluire, legătura e una cît se poate de profundă. E vorba de aceeași sintaxă (neo)barbară; limbajul e zbor, nu terrarium. Alte explicări și extensii probatoare nu cred că sînt necesare. O mare parte dintre noi s-au încolonat în marșul progresist, adică în cea mai perversă și, totodată, barbară modalitate de parvenire. Nu e nevoie să adaug nimic în plus, enunțul e de-ajuns, „ținta” plutește în aer. (iulie 2021)

* 8.07.2021. Viziunea, epifania mai degrabă, căci, viziunea poate veni și din obsesie, ca formă de rafinare, decantare, fie și subconștientă, a acesteia, pe cînd, cealaltă, epifania, ți se dă, e revelație, donație transcendentă, har. Pe aleea îngustă, o mediană între V. Alecsandri și Aleea Parcului, mi-a apărut luminișul, l-am recunoscut, înainte de 7 a.m. Lumina aceea care restituie osmotic prima osatură interioară, lumina ca o respirație de înger, nefiresc de pură, de tandră, în locul unde viața, bolul acesta ectoplasmatic, vedenia aceea, gravitează oriunde m-aș afla, de zeci de ani, aici, de unde nu va pleca niciodată, unde a conviețui cu amintirile pare mai mult decît o poveste, e o istorie care promite să fie însăși durată (așa cum o vedea Bergson). Fie și așa, în cvasi-anonimat asumat, ca sub o plapumă trasă peste cap. Sub care dospesc vise. A doua zi am revenit la aceeași oră, lumina mă aștepta acolo, sprijinită, poate insinuant, de o fațadă, pe care umbra mea caligrafiază în trecere un autograf...în dreptul unui poem ce va rămîne nescris și recitat la nesfîrșit doar de mine.

P.S. Și după amiază, un nesperat bonus cu Gogu, pe care, privindu-i cu luare aminte incisivii, mă hotărîsc să nu-l mai onorez decît cu pulpe dezodate. În fond, e doar o extensie/ translație de metodă, practic asta de mai bine de zece ani, de cînd tot diminuez profilactic aparatul matematic din tematica de curs, străduindu-mă să fiu cît mai puțin invaziv, iar digestia studenților să aibă parte numai de macră... (iulie 2021)

CREVASE, ECLUZE, HUBLOURI...SPECTRE (iulie 2021)

* Nu-mi ia deloc mult să cobor din poezie în privirea unui cîine. Dar dacă, de fapt, urc?! Și nu cumva și acolo e tot poezie, poezia de dincolo de orice erezie?

* Adesea, lumea lor este mult mai mică decît domiciliul nostru. Și totuși, e destul loc pentru un suflet mult mai mare.

* Oricît de estetic, din această menghină aporetică ieșire nu e: fie autismul convertit în spectacol al lîngerii rănilor, ritmul de lamento care nu cicatrizează nicicînd, fie perpetua actualizare, tehnica năpîrlirii în cascadă, care împinge nostalgia la condiția de balast și este fugă de identitate, adică uitare, adică demență în progress. Dominanta centripetă vs. dominanta centrifugă.

* Singurătatea, cel mai eficient motor de căutare (și cunoaștere, ca foaie de parcurs!) de sine.

* Umbroasa stradă (a) Livezilor, pare că ezită, se despletește în fundacuri laterale, ca un rîu de șes, o stradă care parcă are mereu ceva de ascuns (pe ea însăși, de cel ce tocmai o străbate?), într-o vreme a transparenței mincinoase. Undeva, o altă lume, un alt timp, o enclavă de care restul orașului nu pare a se sinchisi. Începe cu 2-3 case din acelea prin care ar putea intra în literatură un mare roman. Și sfîrșește cu perspectiva unor parapeți, dincolo de care întotdeauna se bănuiește că n-ar fi altceva decît marea.

Cealaltă filosofie

Complexul Cioran implică unele fațete de netrecut sub tăcere, cu neputință de neglijat sub imperativul simplității ferice. Cum scriam altădată, el interesează deopotrivă discursul filosofiei, repus în discuție de îndrăzneala lirismului și a eseisticii, mai puțin apreciate în climatul culturii filosofice românești, blocată de nostalgia vagă a clasicului. Așadar, inhibiția receptării interesează deopotrivă filonul identitar al culturii române. Confruntarea viziunilor dispartate, subminate de inconsecvențe, pare demnă de o epopee în sine, despre care merită a glosa chiar aici.

Poate cel mai dureros argument al complexului de inferioritate traumatic din cultura noastră (încă rezonând pînă la subconștientul colectiv) provine dintr-o senzație de insatisfacție că filosofiei autohtone îi lipsește ambiția construcției unui sistem. Abuz fragil al percepției de sine ce oferă, abia paradoxal, substanța argumentativă a scuzei, a alibiului familiar surprins de formula lui „n-a fost să fie...”.

Din perspectiva aceasta, e surprinzătoare ratarea iluzului contraexemplu oferit de cultura franceză. Dezinteresată de subordonare mimetică față de modelul filosofic german, organic elaborându-și matricea proprie a stilului original. Pe aceasta edificînd eșafodajul unui cogito inaugural cartezian, însă deopotrivă pascalian, eseistic în tradiția lui Montaigne, intuiționist cu Bergson, existențialist mai presus de întreaga Europă, hermeneutic prin excelență penetrantă a unui Merleau-Ponty. Sunt doar câteva jaloane fundamentale de pe drumul gândirii prin care limba franceză evită magistral conceptul-alizarea extremă a spiritului german.

Mai grav este faptul că încremenirea în contemplarea axiologică a filosofiei germane scoate în lumină simptomul decalajului proiectiv al perspectivelor culturii filosofice românești. Pe care veritabilii profesioniști ai domeniului nu-lîncearcă defel, sincronizați azi tot mai mult și bine cu o cultură filosofică europeană. Rezervat mai degrabă unui public, nici acela prea larg, ce cuprinde, totuși, masa critică a cititorilor neprofesioniști de filosofie. În rîndul cărora, dominant încă apare un soi de orgoliu național, dificil de înțeles, precum și de mulțumit.

De aici prezenta dificultate a impunerii în atenția cititorului autohton a filosofului român de notorietate literară franceză Emil Cioran. Fiind nevoie a relua altcumva chiar povestea filosofiei, pornită din alt început, mai puțin cunoscut, acceptat, ori dorit prin prisma mizei sale profund spirituale, cvasi-religioase.

Iată de unde acuta nevoie a unei despărțiri de Cioran, gest exegetic primar, fundamental pentru înțelegerea căii ce l-a purtat pe eseist din tinerețea românească zbuciumată spre maturitatea împlinită de cultura franceză. Sanctuarul libertății de manifestare sapiențială atipică, optim pentru cealaltă filosofie, practica unei vieți acordate la valorile forte ale gândirii, artă de a trăi nici ușor, nici neapărat bine sau corect, însă adecvat, adică oarecum pe măsura adevărului interior.

Arătăm altădată de ce un titlu românesc precum Tratat de descompunere pare propriu doar din perspectivă istorică, fiindcă mizează pe un efect semantic numai parțial potrivit. Efectul

emfazei tipic cioraniene e șocant ca de obicei, provocînd retoric, însă ratează din relevanța căii filosofice discrete pe care se instalează eseistul în curs de impunere în atenția culturii franceze.

De aceea revin acum spre a sublinia că un termen precum manual încurajează referința subtilă, totuși fermă, la practica exercițiului (în cazul lui Cioran a celui negativ). Exercițiu tot spiritual, despre care Pierre Hadot insistă că încă mai reprezintă o practică vie, actuală, cu însemnătate specială în impunerea unei filosofii drept artă de a trăi, stil de viață practică tatonînd coerența spirituală individuală. (Exercices spirituels, in Exercices spirituels et philosophie antique, Albin Michel, 2002)

Vechea latină utiliza unicul verb meditari pentru a desemna orice specie de exercițiu, deopotrivă fizic și intelectual. Mai apoi, s-a încetățenit distincția între exercere, ca referire la exerciții fizice, și meditari, pentru exerciții spirituale, pe care Cicero îl asocia și cu verbul cogitare.

E o cale aici, de subtilă extracție filosofică, de la exercițiu la meditație, potrivit etimologiei latine, pentru care, altcumva, substantivul medius (mijloc, centru, iar prin extensie, loc spre care totul converge) trimite la centrul propriului sine. Unde nu se poate ajunge fără a cântări cu atenție (prosochê, potrivit cu lista de exerciții spirituale moștenite de la Philon din Alexandria), sau trezvie, cum ortodoxia numește veritabila alertă a ființei esențiale pe care încercăm a o încercui și pătrunde. Pe vechiul drum al umanității, dificil parcurs de milenii, dinspre chipul către asemănarea cu Ființa.

Ce să fie, oare, altceva decît examen aprofundat (skepsis, recomandat de școala filosofică stoică și chiar de cea cinică), întreaga discuție cioraniană despre boală și moarte din prefața nuvelei lui Tolstoi? Poate că luciditatea ca virtute se probează, mai presus de orice, prin confruntarea cu aceas-

tă conștiință a morții atotputernice. (Sens în care o privește același Pierre Hadot în capitolul A învăța să mori din opera deja citată). Iar Cioran o duce la paroxism tocmai prin confruntarea violentă cu problema insomniei. Starea aceea excepțională prin care moartea apare sfidată juvenil de exercițiul expunerii la doza excesivă de luciditate.

Despărțirea de filosofie, obsesia definitorie ce frizează jocul sofistic, redefinescî câmpul acesta disciplinar sub semnul dragostei cu năbădăi de înțelepciune. E o întoarcere spre înțelepciune privită din alt unghi. Pe care îl citește de astă dată în povestea lui Tolstoi, al cărui personaj descoperă prin boală moartea, iar prin aceasta sinuosul povârniș al tentației înțelepciunii:

„Revenu du faux et de l'illusoire, il comprend maintenant que jusqu'à l'apparition de son mal il avait perdu son temps en futilités. Ce qui subsistera de tant d'années ce sont les quelques semaines où il aura souffert et où la maladie lui aura révélé des réalités insoupçonnées avant.” (Prefața la Tolstoi, p. 9)

Iată conștiința comună confruntată târziu cu efectul neașteptat al unui exercițiu spiritual impus de fatalitate. Dar și încercarea ce distinge înțeleptul, ambiționînd să învingă frica morții de îndată (Ibid.), de romancierul ce sem-nase un pact cu aparențele odinioară (Ibid., p. 10).

Tentația spațiilor abisale

Gheorghe Vidican este într-o perioadă de evidentă efervescență creatoare, bifând la 70 de ani un nou volum de versuri, apărut la prestigioasa Editură *TipoMoldova*, într-un format elegant și cu un titlu ușor șocant: *Ieșirea din intrarea în peșteră*.

În *Prefață*, Adrian Lesenciuc observă că poezia lui Vidican este egală cu ea însăși, având drept atribute densitatea, jocul improvizațiilor, faptul că nu se supune decriptării moderniste, „din cauza sincopei, nici fragmentarului post-modernist, din cauza excesului de figuri retorice și de stil”.

Și criticul apreciază efectul titlului construit oximoronic, apoi, făcând comparație cu alte volume ale autorului, remarcă: „Poezia din noul volum este uneori mult mai fluidă, cu fragmente imagistice șlefuite, în lipsa contondentei tipice”.

În paginile 8-11 cartea conține o *Bibliografie amplă*, unde sunt trecute atât volumele publicate, cât și recunoașterile materializate prin diferite premii sau medalii.

Primul text, intitulat *matinală* este gândit, pesemne, în antiteză cu ultimul, care se numește *arcul electric* și, după cum ni se relevă în actul lecturii, apar două repere temporale în textele pe care le-am amintit, fiecare având un imaginar poetic structurat în jurul metaforei luminii, nu o lumină în sens blagian, izvor de spiritualitate și de cunoaștere, ci, mai degrabă, cu o miză utilitară, căci, la *cântatul cocoșilor*, „femeile își caută prin riduri fericirea”, „trecătorii înjură”, în timp ce poetul, în ipostaza unui martiraj domestic, ascultă șoptele iubitei care îi frâng „umerii împovărați de griji”.

Dacă sub pași sunt „urme tridimensionale”, după cum se confesează autorul, atunci nu e de mirare că: „prin noi circulă tramvaiul 2”.

Trei îmi par a fi temele fundamentale din volumul supus analizei critice, și anume, *Tim-pul*, *Dragostea*, *Relația creatorului cu arta sa și cu publicul cărui îi este destinată*.

Fiecărei teme i se subordonează motive lirice specifice, care particularizează tema respectivă.

Astfel, tema trecerii timpului conține câteva motive definitorii: *clepsidra*, *umbra*, *asfințitul*, *pânza de păianjen*, *ora*, *clipa*, *uitarea*, etc.

Dragostea, așa cum o transfigurează poetul, are nuanțe stănesciene, căci Nichita îi este model, după cum și mărtirisește Gheorghe Vidican, sentimentul atât de complex fiind în relație cu motive precum *buzele*, *lacrima*, *sărutul*, *amfora plină de cenușă*, *singurătatea*, *trădarea*, *spațiul confesiunii-cârciuma*, *despărțirile*.

O altă fațetă a dragostei este cea legată de familie, în câteva texte Vidican rememorează climatul unei tristeți despre care nu aflăm exact ce a provocat-o, atâta timp cât nașterea unui prunc aduce împlinire: „cu lacrima mamei tata spală vitraliul plin de tăceri al nașterii mele”. (*livada cu vișini*)

Titlul poemului din care am citat este, cum lesne se poate observa, același cu al unei celebre piese de teatru, semnate de dramaturgul rus Anton Cehov, însă în poem e vorba de livadă ca metaforă a golului, cred, căci poemul continuă, în stilul sincopat, deja recunoscut în lirica lui Vidican: „între mine și tine e un gol înflorit”.

Trinomul artist-operă- cititori, ca viziune tematică, apare în texte cu titluri ce anticipează mesajul: *umbra poemului*, *poetul*, *femeia și praful de pușcă*, *drumul poemului*, *libertatea poemului*, *ridurile muzei*, *calea literaturii*, etc.

Dacă la Nichita Stănescu „Poetul, ca și soldatul, nu are viață personală, Viața lui personală este praf și pulbere”, la George Vidican, „poetul brăzdează poemul ca pe o femeie/ în cap are un muzeu de trotinete/citate din esein nichita și blaga”.

Cum poate fi *brăzdată* o femeie, presupunând că nu e păpușă voodoo, numai autorul știe, nouă ne rămâne nu doar această întrebare, ci și, odată cu ea, mirarea că, pe lângă citate (din

poetii, presupunem preferați), autorul ține-n cap, nici mai mult, nici mai puțin, decât *un muzeu de trotinete*.

Umbra poemului sugerează o aritmetică previzibilă, conform căreia providența atribuie singurătatea, invers proporțional cu numărul de suflete dintr-o casă, însă continuarea textului nu mai este în aceeași arie tematică, poetul nu este singur, are chiar o iubită cu veleități materne: „alegem cu grijă cuvintele pentru poemul nescris/la sâni iubita îi ascunde umbra”.

Un univers halucinant apare în imaginarul din poemul cu titlul *exercițiu de admirație*.

Nimic nu se manifestă concordant cu logica, „respirația acelor de ceasornic e anacronică”, „cocoșărcul de pe stâpul de telegraf știe alfabetul morse”, (oare, de la cine să-l fi învățat?), „sărutul tău îmi sapă în carne apartamente sub formă de tabacheră”, așa zice bine că au doar forma, nu și dimensiunea, că atunci n-ar fi spațiu decât pentru niște țigări, nicidecum pentru un

prin metafora ridurilor: „riduri celeste îmi brăzdează fața/ niște ruine ale înțelepciunii/ne sunt înghesuite în cutia poștală/plâng clopotele/o buhă anunță moartea nanei saveta”.

Remarc sinesteziile create, tehnica inserției biografismului pe un fundament modernit, ca și aluzia la moartea unei ființe, drept corolar al imaginarului trist.

Foarte interesant și aparte este descrisă relația bărbat-femeie: „în creier niște nasturi strălucitori/ încheie cu buzele tale/zimții unui fierăstrău/ îmi taie liniștea în bucăți (...) uitarea e o lașitate”.

Aș adăuga ideea că uitarea e și un panaceu universal, ce ne-am face dacă nu am uita?

Poetul se imaginează un fel de balanță, el duce în mâna dreaptă o *tăcere*, în timp ce cu mâna stângă ține o *iluzie*, încercând, probabil, un echilibru existențial.

Senzația de clausturare, de limitare a libertății, într-o perioadă marcată de maladii, cea mai proaspătă în memorie fiind cea a pandemiei, este descrisă de Gheorghe Vidican prin aceeași manieră sincopată, fragmentaristă, unde apar nuclee metaforice independente unul de altul: „în ochiul tău a înflorit chichiura/parcă am fi într-o pandemie planificată/scotocitul prin mine e anevoios/să peticești lumina cu întunericul/e precum căratul apei cu ciurul”. (*interior*)

Când „s-a spart buboiul timpului”, ceea ce se revărsă este canonul despărțirii percepute dureros, iar solitudinea devine sinonimă cu „destine trase în țepușe”. (*uite cum crește rășăritul din floarea soarelui*)

Într-un alt poem, cu titlul *vârful degetelor*, poetul caută și găsește răspunsuri la chemări insinuante, frumos ambalate într-o „magie strâmbă”: „ar trebui să ne mulțumim/cu spațiul dinlăuntrul visului/ne sunt umerii goi de sforile trase de înaintași/marionete simțuri invizibile/devin dăre ale amprentelor noastre”.

Când este marți, chiar și în calendarul poetic al lui Vidican, apar *cele trei ceasuri rele* care își pun amprenta pe lucruri și pe oameni.

Astfel, „vâslașii fluieră a pagubă”, „peștii se fâstăcesc de foame”, „generații după generații/ în cercuri concentrice/viermii hrănesc peștii”. (*marțea trei ceasuri rele*)

Am observat, în multe dintre textele acestui volum, tentația spațiilor abisale, concretizate prin exemple precum: *peștera*, *camera de tortură*, *marsupiul nopții*, *drona sovietică*, *marginile prăpastiei*, *golul*, *interiorul glisant al fricii*, etc.

O imagine obsedantă pentru Vidican este cea a *umbrei*, văzute din diferite unghiuri metaforice, exemplific: „îmi iubești umbra ca pe o amantă/în cămașa ei de noapte a ascuns lătratul câinelui”, „mi-am văzut umbra jertfindu-se pe altarul singurătății”, „sinceritatea umbrei ruginită”, umbrele ne sunt împodobite cu peruci”, „mă contrazic umbrele/mă gădila tăcerea frigului”, „cu umbra în spinare/poți să pleci în pribegie”, „în insolvență sinceritatea umbrei”, „mă furișez în umbra ta în cârdășie cu poemul nescris”.

Pentru că fiecare singurătate are *arhitectura* ei, interioarele sunt țesute cu pânze de păianjen, semn al abandonului, ori chiar al lipsei de comunicare:

„pânza de păianjen e meșteșugită din fibră de sticlă”, „o intimitate în care plouă/cu păianjeni”, „o pânză de păianjen îmi ocupă firescul”, „atingeri cobor liniștite pe o pânză de păianjen”, „aud tăcerea trecând prin tinerețea unui păianjen”.

Concluzia, în urma lecturii volumului de versuri *ieșirea din intrarea în peșteră*, o aflăm în multe dintre poemele incluse, dar cea mai pertinentă îmi pare a fi cea formulată în finalul unui text, manifest liric, numit sugestiv *calea literaturii*, din care citez: „pe calea literaturii niciodată nu se înnoptează”, pentru că, afirmă Vidican într-un alt text, „se intră dintr-o lume în altă lume/ în semn de revoltă se bate un cui/ în ochii cititorului”.

trup sau două.

Este, după cum s-a mai spus, un joc al improvizațiilor, un ludic asumat, prin ștergerea granițelor normalității, ca și cum poetul are în pălăria sa de magician tot felul de obiecte pe care le supune trucurilor exersate de-a lungul timpului.

Într-un alt poem „bastarzii se nasc făcând sex cu ochii larg deschiși/se rostogolesc ca o minge pe trotuar/ la orfeline dragostea se împarte cu pipeta”.

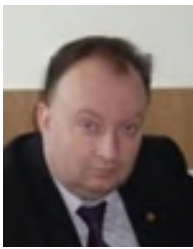
Presupun că destinul unui bastard este, de la naștere, în așa fel direcționat, cu prea puțină dragoste, căci „le crapă frigul pe buze” și tot ei sunt cei care „se ascund în mirodenii”, greu de anticipat și cum o fac.

Toate se întâmplă într-un spațiu care poate fi oriunde, numit de autor *stradă X*.

Gheorghe Vidican pare conștient că a descifra mesajul poemelor sale nu e la îndemâna oricărui cititor, de aceea el și afirmă, în textul *drumul poemului*: „drumul spre mine e anevoios/ plin de primejdii/șoptele poemului au încărcătură onirică sau, continuând lectura, „cuvintele se ciocnesc unele de altele/precum pietrele ce nascocesc focul/făuritorii de poeme se desprind de urmele lor/năpârlesc precum șarpele într-o scorbura”.

Sunt imagini terifiante, cu o viziune dură, în care poetul se leapădă de pieile-cuvinte, comparate cu pieile unui șarpe și, asociind cu *primejdiile* la care se face trimitere, aproape că-ți vine, ca lector, să schimbi direcția.

Desigur că și poezii resimt apăsarea anilor și, la Gheorghe Vidican, ea se traduce, mai ales,

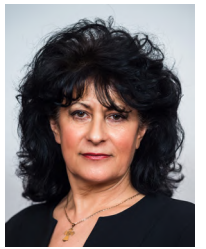

Ionel BOSTAN

Plecarea „dincolo”...

Abordarea momentului când omul ia calea fără de întoarcere, lucru nu tocmai des dezbătut, o putem observa cu prisosință în publicațiile unui tânăr teolog ieșean. Este vorba despre preotul Adrian Zaharia (Centrul Eparhial Iași), care inclusiv doctoratul și l-a concentrat pe o astfel de temă: *Moartea și riturile funerare la români și la alte popoare*. În plină pandemie (2020), această cercetare avea să-i apară, în formatul unui bogat volum (sub același titlu), la Editura Doxologia (314 pagini). Așa cum este de așteptat din partea unui cercetător al spațiului (și timpului) creștin-ortodox, dat fiind titlul cărții în discuție, două sunt părțile mari ale demersului său, plecând de la ideea "Moartea – mister și fenomen universal": "Trupul" și "Sufletul". Fiecărui dintre acestea i-a consacrat în jur de 100 pagini. Printre subtemele legate de *trup* regăsim: Semnele prevestitoare și momentul morții, Spălarea, Îmbrăcarea, Sicriul, Priveghiul, Practica înhumării și a incinerării în tradiția diferitelor popoare, Doliul etc. Când e vorba de "suflet", până a-l aborda "între cele două lumi" ori în alte ipostze, autorul insistă asupra următoarelor: Călătoria funerară, Ritualul spargerii vasului, Cortegiul funebru, „Vămile văzduhului”, „Podurile” și Răscrucile drumurilor. Nu este uitat nici Sufletul-strigoi și caracterul nefast al acestuia. Capitolul *Cultul morților*, privește părți precum: Ajutorul dat de către cei morți celor vii, Zile speciale de pomenire a morților, Ofrande funerare, Dezgroparea și funeraliile duble. Cartea include și o "Evaluare din perspectivă creștin-ortodoxă", care tratează "Atitudinea față de moarte în slujba Învmormântării", ca și tema "Hristos – Biruitorul morții și rugăciunile pentru cei adormiți". De departe, interes special suscită *problema crematiunii*. Cartea face largi referiri la vechimea acestei practici, prezentând unele controverse privind crematiunea/incinerarea, dar și atitudinea Bisericii Ortodoxe Române (BOR) față de aceasta. Așa cum tratează problema și într-un articol apărut în Revista *Teologie și misiune* (https://teologiesiviat.ro/sites/default/files/rss/2018/12/09_zaharia_incinerarea.pdf), același autor ne spune (cu trimitere la V. Prelipceanu, "Incinerarea morților și teologia ortodoxă", în *Studii Teologice*, XIV, 1962, nr. 7-8, p. 414) că incinerarea n-ar fi altceva decât "reducerea în cenușă a rămășițelor pământești ale omului, prin mijlocirea focului său a aerului fierbinte". Precum se cunoaște, cenușa rezultată se păstrează în urne speciale ori se aruncă, în cadrul unui ritual anume, într-un râu sau - pur și simplu - *în vânt*. Neinsistând asupra istoricului crematiunii și a marilor controverse din jurul acesteia, reținem câteva idei legate de atitudinea BOR față de incinerare. Astfel, autorul ne amintește că Sinodul BOR din 15 iunie 1928, "luând în discuție toate motivele de ordin spiritual și canonic", avea să hotărască următoarele (asupra cărora nu s-a mai revenit vreodată): "(1) Preoții să prevină din vreme pe enoriași, atrăgându-le atenția, ca în cazul când cineva dintre ei ar voi să se incinereze Biserica le va refuza orice asistență religioasă; (2) Înainte de oficierea prohodului unui mort, preotul respectiv trebuie să aibă grijă să se informeze pe lângă familia mortului la care cimitir se va înmormânta cel decedat; (3) Celor ce totuși au fost incinerati sau se vor incinera, să li se refuze orice serviciu religios, atât la moarte, cât și după moarte." Mai reține semnatarul volumului în cauză că incinerarea este respinsă de BOR și pentru faptul că "prin ardere, se pot distruge acele relicve sau trupuri ale sfinților care, prin voia lui Dumnezeu, pot deveni locuri de manifestare a puterii Lui." În fine, adaugă și altceva, la fel de important. Și anume, ideea că incinerarea ar putea echivala cu *păcatul sinuciderii*. Justificarea: "Dacă cel care în mod conștient își distruge trupul prin diverse mijloace, este considerat sinucigaș, tot așa și cel care solicită incinerarea trupului său după moarte, deși lipsit de suflet, poate primi același apelativ în virtutea faptului că antropologia creștină nu desparte sufletul de trup. Omul complet a fost creat de Dumnezeu *trup și suflet* și, de aceea, distrugerea trupului prin incinerare, dacă nu echivalează cu păcatul suicidului, în mod deplin, poate fi considerată cel puțin o *sinucidere parțială*."

Caliopia TOCALĂ

Te văd fără să te privesc

FULGER

Șoc de lumină răstoarnă adâncul,
inima mea sare să-și prindă
părțile trupului,
fragil risipite în speranța regăsirii.

OCHII TĂI

În ochii tăi,
se înalță o flacără geamănă,
în ochii tăi ard focurile iadului
în candelabre încinse,
în ochii tăi, o flacără mă arde-n delir.

GÂNDESC FAUSTIAN

Ochiul stâng, urechea dreaptă, brațul
dinspre inimă,
piciorul meu din copilărie și ramurile
visurilor albastre
își dau întâlnire în creierul meu.
Gândim aritmic și anacronic,
după lungimea coapsei și finețea
tivului la fustă,
gândesc faustian un pas de deux avec
vous, dar
fluturii din stern și livada mea de
ambră
îmi țin ancoră trupul spre cer.

Gândul, estetician și psihanalist inco-
rigibil,
un răzvrătit perpetuu, prins în luptă
crâncenă
cu inamicii creierului meu
microbi, stres, anxietate, furie, ură
ca să-mi conserve aciditatea emoției
și
strălucirea firului de păr... și, mai ales,
ca să nu-mi uit calea și drumul către
mine,
nu-mi doarme niciodată,
nici chiar în visele colorate ale fo-
veei...

Am să-mi înșel creierul,
prietenul meu consecvent,
cum orice creier, dintr-un craniu,
absent,
și am să-mi închid gândul...
Da, voi trăi fericirea în nefericire, voi
plânge răsând,
deșertul îl voi străbate în pas de dans
în răcoarea
din arșița peșterii sufletului-fântână,
voi asimila gheața diamantelor,
lăsând să trăiască liber,
simplu, neconvertit de dogme,
făptura din mine.

Vid emoțional, poartă deschisă între
timpane,

gândul aripă-n seara inimii
îmi primenește săltăreț obrazul cu
mirăsma florilor de tei.
Doar gândirea schimbă tot...

LUMEA MEA DIN VIS

Câmpul verde, râul galben,
cărarea strâmtă și marea albastră...
S-a făcut târziu să mai aștept iubirea.

Te visam coborând din amurgul ceru-
lui
sau zvâcnind din vâlvătaia adâncuri-
lor
ca un fluture orb îmi luam spre tine
zborul,
zbor fără aripi, să nu trezesc stelele
și-adâncul.

Vorbim fără cuvinte, rostind anulăm
esența,
tăcerea, vidul ancestral
dintre două bătaii de aripi amplifică
magia
te-aud, fără să te-ascult și fără să te
rostești,
cuvântul rostit nu știe să se întoarcă,
spunea Horațiu
și-i dau dreptate.

Te văd, fără să te privesc,
te găsesc, fără să te caut
de-mi vei opri inima, ea tot va bate,
umbră între umbre, lumină între
lumini.

Când nu te văd, te caut noapte-n vis
și-n aurora roz neon
conturându-ți trupul din atingeri de
foc...
vântul penetrează înaltul ca un mo-
nolit de bazalt,
și totul devine magie în verde, negru,
galben,
uneori alb, alteori gri, cel mai des
roșu.
Tu, creatorul lumii mele din vis.

VREAU

Vreau să dau cuvântului forță, dem-
nitate și lumină
să caut sensul ploii, îmi va spune el
să aflu ce e iubirea albastră, s-ar pu-
tea să-mi zică.
Gândul răzlețește în voie prin cotloa-
nele inimii
deliberat, din ungherele poeziei.

Iar luna candelabric răsfață-n
mari bucle de aur dansul valurilor,
peste zările tivite cu argint
ale întunericului
de peste cuvinte.

Decupaje critice. Carmen Secere

CRITICA ONESTĂ DE CITITOR

E ca mersul pe apă trecerea pragului textelor unui autor. Te poți avânta în adâncuri – și să rămâi acolo – sau poți exersa mersul pe suprafața lichidă și să aduni reflexele soarelui din unghiuri diferite, în funcție de unghiurile diferite în care te poziționezi și pe care le desenezi în spațiul apei. Al textelor. E un mers cu surprize, care îți adună în căușul lecturii irizări inedite, colorate, parfumate, sonore, umide, în funcție de tema ta de apă / text, de experiența ta de patinator pe apa textelor, de acuratețea și trăinicia razelor care tâșnesc din textele autorului spre razele soarelui a căror întâlnire, în unghi, o aduni, cititor, cu surprize.

Poate e mai corect să te apropii de un autor făcând abstracție de persoana sa fizică, *socială* sau, dimpotrivă, să ții cont de ea, pentru a valida adevărurile / năravurile *lirice*, dacă se suprapun sau nu celor reale, *certificând* astfel personajul și autorul.

Poate e mai corect să ții cont doar de texte, să nu ieși din rama / trama lor și să încerci, prin ele, să faci un portret al autorului prin ceea ce exprimă doar prin cuvânt, așa cum un sculptor încearcă să adauge carnație, mușchi, vene, roșeață în obraji, de ce nu, emoție unei bucată de piatră în care se pregătește să scurme forma, căutând să o nască fidel, cât mai aproape de ceea ce îi inspiră personajul / muza / persoana reală.

Poate e corect și să jonglezi cu informații, detalii, scilipiri din cele două lumi, reală – din care vine autorul – și fictivă, cea pe care autorul o propune, pentru ca, în final, să scoți din pasta grea a textelor realitatea care se potrivește cel mai bine celui care le-a zămislit. Să întorci lumii reale imaginea unui autor care a descârnat, a stors, a mascat, a machiat, a jupuit, a bandajat feliile realității care i-au descârnat, stors, mascat, machiat, jupuit, bandajat suflul, mersul, zborul, speranțele, avânturile.

OFICIAL E TALENTATĂ

Textele poetei Carmen Secere sunt, neîndoind, precum mersul pe apă, lectura lor solicitând cititori familiarizați, și ei, cu mersul pe apă. O jonglare între real și fictiv ce poartă cititorul spre experiențe de lectură inedite. Octavian Soviany remarcă, la rândul-i, despre textele poetei din volumul anterior cum „contactul cu realul se scurtcircuitează mereu, iar personajul liric pare a se simți în largul său doar în lumea propriilor fantasma-gorii, pe care le mozaicează și remozicează la nesfârșit, după faimosul principiu al fanteziei dictatoriale (...)”¹

JUCĂRII CU GHEARE

Titlul volumului din 2022 e un neașteptat (nefiresc?) oximoron. Textele propun cititorului figura ireală, curată a balerinei, făcând piruete în menajeria realului. O imagine precum a clovnului ce se arată în fața publicului cu un zâmbet atât de larg, pe cât de adâncă îi e lacrima. Masca unei normalități *altfel*. Un strigăt spre Celălalt precum mesajul unui *tattoo* vrednic a cărui poveste își așteaptă

cititorul vrednic de poveste. În volumul următor autoarea continuă povestea balerinei, o

POVESTE DISIMULATĂ ÎN POEZIE

despre o balerină contrariată de piruetele lumii din jurul ei, despre personajele care fac piruete în jurul ei și-i articulează valurile din marea vieții – mama, tata, păpușile Lidia, Ioana, Alis, Marta, apoi Dominiq, Khala, Francesca, Eric, Marco – compunând cele 17 episoade ale poveștii din volumul *Blank*: „(...) Ai mei vor să devin doctor. / Eu aud muzica. / Nu știu ce să aleg între clape și corzi. Sună grav. / Fac piruete. Oglinda e îngustă. / Cineva să salveze balerina! (...) Orașul e de fier și scârțâie. / În laboratorul de fizică, pământul stă pe loc. / Se cere să ieși la tablă! / Principiul incertitudinii îmi dă dureri de cap. / Cred în destin. / Perdelele clasei sunt din tull. // Mă ridic pe vârfuri. / Creta scârțâie” („1. Vitrina cu păpuși”, pp. 12-13).

BLANK

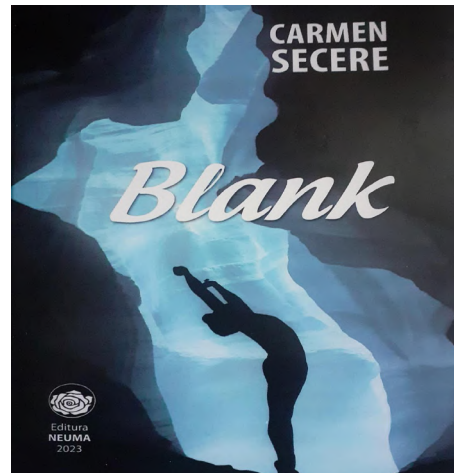
poate fi spațiul dintre cuvinte, spațiul dintre tăceri, foaia goală așteptând cernerea textului, albul de spital, tăcerea, spațiul alb dintre așteptări, albul dintre iubiri: „Mi-e sete de alb. / Albul dă dependență. La fel ca pielea copilului. / Împachetez comprése. / Pe nopțiile bolnavilor așez flori. / Când ești viu, te doare. / Sunt o rană. Pe un pat de spital / rana este / ca / o duminică / într-un oraș / de provincie (...)” („4. Într-al nouălea cer sunt descărcări electrice”, p. 19).

Nașterea balerinei cu voaluri mult prea firave pentru piruetele pe care le poate face în spațiul lumii o condamnă la efortul de a se retrage în spațiul securizant al oglinzii, cea care-i întoarce imaginile descârnate de materie și-i construiesc o altă realitate: „(...) Stau de gardă între moarte și medicamente. / Noaptea spăl instrumente reci. / În partea dreaptă mă gândesc la tata. / Câtă suferință adună o picătură de sânge? / La intrarea în viață, / ar trebui să ni se dea o pereche de mânuși. / Pereții mă strâng. Afară lumea își vede de treabă (...)” („2. Balerinele dorm în oglinzi”, p. 15). Balerina „e singura ființă vie care mă locuiește. / Respir. Sunt liberă. Nimicul e totuși și totuși nimic. / Ea tace, eu îi aud plânsul. / În orice tăcere se ascunde un plâns. / Ne plimbăm împreună prin aceeași singurătate. / Ce balet fantastic pe culoarul alb! (...)” („16. Coma”, p. 67). Timpul ei

este altfel, relația ei cu timpul e altfel, așa cum lumea ei este altfel: „Azi am vrut să văd cât timp încap în trupul meu. / Am înghițit timp, până m-am intoxicat cu timp. / Acesta a fost diagnosticul doctorului / care m-a preluat la camera de gardă” („Deschidere”, p. 7).

BĂIATUL CU PIJAMALE ÎN DUNGI

Personajele care-i populează povestea sunt, toate, speciale. Episoadele ne plimbă într-o lume filtrată diferit, un patinoar ca un palat de gheață alb, cum altfel, pe suprafața căruia suntem constrânși să alunecăm cu grijă: „La azil nimeni nu doarme. / Bolnavii sunt legați cu furtunuri la aparate luminoase. / Adevărate galaxii. / (...) Dominiq are pijama în dungi și diabet / (...) Ne plimbăm amândoi prin singurătate. / Eu în papuci. / El în scaun cu roțile (...)” („6. Dominiq are pijama cu dungi și diabet”, p. 24). Comparațiile, asocierea termenilor, dispunerea lor în propoziții scurte induc cititorului, fără să vrea, adevărate exerciții de respirație, construiesc senzația de alergare, de zbor, de piruetă pe care și cititorul o face, ca să poată citi în țesătura fin(ă) brodată de autoare: „Mă sperie liniștea. În fiecare tăcere e un plâns. / Caut o fereastră, să m-arunc în golul din mine, / fără ca nimeni să mă vadă. / Sunt un extaz sau o durere. / Sau poate doar o idee de vară (...)” („16. Coma”, p. 63). Or: „Fac o piruetă. / Nu știu unde am rămas. / Alerg de nebună prin singurătate. / Nici să mă întorc nu mai știu (...)” („15. Blank”, p. 61).

SINGURĂTATEA BALERINEI

Evadarea în oglindă, în vis, în poveste e o alternativă care fluidizează existența aerată a autoarei, făcându-i-o suportabilă în altă metrică, în alt diapazon, drapându-i-o în voaluri speciale. Curbele existențiale sunt poziționate diferit față de cele ale muritorului obișnuit: „Deschid ochii. / Nu e nimeni aici și niciun semn care să m-anunțe / dacă plouă, dacă păsările zboară, dacă stelele mai cad / sau dacă e prea târziu (...) / Deschid ușa. Aud un zgomot, apoi alt zgomot. / Ceva bubuie, altceva înfloresc. / E inima. E inima. / În urmă ușa se închide. / Blank” („Sfârșit”, p. 73). Lumea autoarei e neverosimil mai bogată decât cea reală, pe care o traduce, o filtrează și o asimilează în note care-i maschează / machiază / retușează / îmblânzesc / drapează contururile: „(...) Aeroportul e plin. / Cât de departe sunt cei care se duc?

/ Urc în avion. / Poate că lacul e mereu de cealaltă parte. / Zbor cu aripile înăuntru” („9. Dumnezeu îmi face cu mâna”, p. 32). Or: „Alerg de nebună pe treptele orașului. / Lumea s-a sfârșit și caut un refugiu / de parc-ar trebui să fie un vis prin apropiere. / (...) Fericirea este o idee care ține până la fereastră. / (...) Aș vrea să-ntorc zăpezile din drum” („13. Elim”, p. 46).

Tablourile din *Blank* vin ca o continuare, o certificare a experiențelor filtrate în volumul anterior. Și în *jucării cu gheare* / *neoficial sunt frumoasă* / abundența imaginilor, înlănțuirea termenilor în vecinătăți care ar părea, altfel, incongruente, atragerea cititorului într-o lectură vie, plină de surprize certifică din plin faptul că autoarea e, oficial, talentată: „apa este femeie” (p. 7), „de-a v-ați ascunselea cu serpi” (p. 15), „albina din năframă” (p. 18), „camera de panică” (p. 25), „luna doarme în pești” (p. 28), „trafic domestic” (p. 29), „cu o săgeată în piept” (p. 31), „elefanți sub apă” (p. 84), „șalupa cu lipitori” (p. 90), „greșeli albe” (p. 96), „gândaci schiopi” (p. 104), „dubla de siguranță” (p. 119), „tenisi cu gărgărite” (p. 127), „fusta creion” (p. 168), „furnici africane” (p. 167), „valea fluturilor” (p. 166), „marama și pătrunjel” (p. 171).

RAMPAMPAM

Deși în alt format, cu altă dispunere, în alt ritm, textele din *jucării cu gheare* creează mai pregnant ideea de exercițiu de respirație: cititorul aspiră, efectiv, versurile, dându-le viață, într-o experiență de lectură, cum spuneam, vie. Autoarea „apelează la o poetică a rupturilor sintactice și semantice, de care ține și întrebuițarea obsesivă a barelor oblice, ce accentuează aspectul fragmentarist al textelor din volum.”³ Versurile scurte, eliptice, cu rezonanță adânci își antrenează cititorul într-o lectură ca un mers / alergat sacadat: „umbrele sunt întregi / pot să aleg // aud orga / geamurile mint // vorbesc-mi despre libertate // ies din acvariu / am hainele ude // pune-mi comprese / lutul nu s-a uscat” („acvariu”, p. 135).

EXERCITII DE RESPIRAȚIE SAU POEZIA CA FORMĂ DE SUPRAVIEȚUIRE

Textele autoarei Carmen Secere aduc un suflu nou, proaspăt, lăsând cititorului, după lectură, respirația sănătoasă, agitată, ca a alergătorului care și-a încheiat cursa. Versuri extrem de condensate și neașteptat de pline de sevă, precum spațiile mici, pline de miere proaspătă, curată, dintr-un fagure. Versuri cu surprize, cu borne plasate de-a lungul întregului volum (mama, tata, balerina, păpușile, albul, spitalul), care poziționează și dirijează lectura. Cititorul este, astfel, condus prin povestea balerinei, nelăsat fiind să se piardă în vreun labirint. Vor rămâne la final, neîndoind, surprizele. Există multă tensiune în versuri, pe care cititorul o preia. Pentru Carmen Secere poezia este o formă de supraviețuire, de asimilare a realității după ce a deformat-o în forme mici, drapându-o, mascându-o, machiind-o, îmblânzind-o, făcându-și-o suportabilă, creând balerinei spații în care și poate exersa piruetele. Lirice.

1 Carmen Secere, *jucării cu gheare* / *neoficial sunt frumoasă*, Ilustrații de Nora Blaj, Editura Vinea, București, 2022, p. 195.

2 Carmen Secere, *Blank*, Editura Neuma, Cluj, 2023.

3 Octavian Soviany, „O poetică a rupturilor”, în „Observator cultural”, nr. 1171 / 16. 08. 2023.

<https://www.observatorcultural.ro/articol/o-poetica-a-rupturilor/>

Al. CISTELECAN

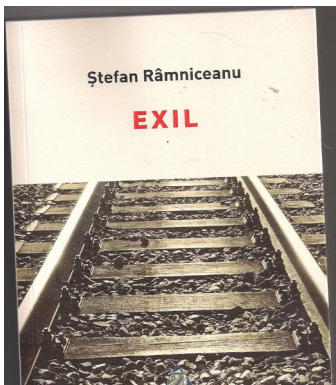
Sculptor-pictor-poet

Stefan Râmnicăneanu e unul din cei mai mari sculptori și pictori din istoria noastră artistică, de la începuturi pînă azi. Ce-i drept, eu n-am nici o abilitate pentru a spune și susține așa ceva, dar mă bizui pe consensul la care au ajuns toți criticii noștri de artă cu prilejul masivului album – în două volume – *Urme* (apărut la Centrul Cultural Palatele Brâncovenesti, în 2015). Din cîte am priceput eu din orînduirea lucrărilor din album, ele sînt grupate în cîteva "epoci" – deopotrivă materiale și tematice/ problematice – trecînd de la "epoca fierului" la cea a pietrei și lemnului pentru a ajunge în cele din urmă la o căutare și la o definiție a omului, văzut în condiția sa intelectuală și spirituală, de materialitate grea, dar purtătoare de suflet. (Desigur că nu e chiar așa, întrucît Râmnicăneanu a lucrat simultan în toate materialele și "condiția umană" a fost tema lui permanentă, dar să zicem c-ar putea fi). Artele vizibile, cooperînd într-un dialog tensionat, impun ceea ce e invizibil, dar le unește: o viziune asupra destinului uman.

Oarecum pe neașteptate (cel puțin pentru unii nepreveniți, cum sînt și eu), Ștefan Râmnicăneanu a adăugat sculptorului și pictorului și un poet, debutînd cu un masiv *Exil* (de aproape 300 de pagini) la Editura Charmides, în 2022. O carte de asemenea dimensiuni și scrisă pe parcursul multor ani nu e o singură carte, ci mai multe. Așa și sugerează autorul prin împărțirea ei în nu mai puțin de 11 cicluri, unele ample, altele contrase la cîteva piese.

Secvențele au destulă autonomie problematică și destule diferențe de formulă pentru a fi putut fi cărți independente, dar și ele, asemeni lucrărilor plastice, se unesc într-un arc reflexiv și într-o viziune coerentă. Tensiunea spirituală din lucrările cu pensula și dalta e întreținută și de lucrările cu cuvîntul, și ele sublimînd într-o parabolă destinală, programatic exprimată de însuși titlul cărții. După teologii abilitați, soarta omului e fie una de exilat, fie una de peregrin. Râmnicăneanu e de partea celor care vîd destinul omului ca pe ispășirea unei pedepse, ca pe o progresivă înstrăinare. E o viziune teologică în esența ei și Râmnicăneanu, chiar dacă nu predică, face și el teologie, ca mulți din înaintașii lui. La urma urmei, Michelangelo poate că n-a fost un teolog mai puțin inspirat decît, bunăoară, Toma de Aquino (dar sigur e unul mult mai frecventat). Sub o siglă de teolog evoluează și viziunea lui Râmnicăneanu, deși nu face mătănii și nici nu recită acatiste. Spiritul bate însă (dacă vrea) și prin cele lumești (măcar prin unele).

Vîrstele poetice se vîd și ele, chiar dacă nu există prea multe indicii cronologice (sînt cîteva, dar par incidental notate); se vîd atît în maniera de a scrie, cît și în problematica asumată, oricîte permanențe ar avea aceasta. Bunăoară, în *Călărețul de oțel* – care deschide cartea – viziunea e cu patent expresionist, conturînd o agonie a umanității și o iminentă apocalipsă prin dezumanizare, prin completa "metalizare" a omului: "Orașe de metal./ Ne ascundem în spatele zidurilor./ buncăre de beton./ Prin magazinele goale, cîinii umblă/ în haite./ Umbre de metal se încolăcesc/ ca șerpilor./ Se așteaptă dispariția/ secundeii./.../ Se aude călărețul de oțel./ Ca un ciocan pneumatic./ copite de oțel./ timp de oțel./ oraș de oțel./ Pe calul de oțel./ A apărut moartea metalică" (*Călărețul de oțel*). La tot pasul se vîd semnele agoniei și ale sufocării finale: "privesc vidul cum respiră", "gaura neagră/ înainteașă ca o șenilă gigantă", "străzile erau pustii, orașul o gaură mare" etc. etc. Timpul rămas omului e "timpul condamnatului la moarte". O existență asfixiată e ipostaza vizionară de aici, în care nu se vîd decît urmele unui mecanicism inflexibil de strivire. Versurile sînt scrijelite, nu scrise, într-o dicțiune aspră a exasperării. Peste ani însă – ori poate numai peste o sută și ceva de pagini, în *Sunt un gol prin care suieră vîntul* – apocalipsa are alți agenți, mult mai precis identificați: sînt noile orientări de tip *cancel*, *woke*, globalizarea și toate repercusiunile ei. Întreg ciclul e o reacție de respingere a acestor tendințe, o exasperare tradusă în pamflete aprige și în dispută directă: "Un virus se răspîndește pe Pămînt./ O variantă pregătită pentru a devora./ Ideologia progresistă! Elita atlantistă exultă, mercenarii depun jurămîntul./ Familia tradițională nu mai întru-nește adeziunea. O nouă societate îi va lua locul" etc. (*Colonia*). E o secvență care abuzează de limbajul și de atitudinea jurnalistică și în

care sînt denunțați toți cei care "vînd aer la tonă" și comercializează – ori desfigurează – iluziile și valorile. (Dar fusesem de mult avertizat de Baltasar Gracian că "marea subtilitate a vieții e știința de a vinde aer", apud Eco). Ziaristul i-a luat aici poetului condeiul iar iritarea pamfletară a înlocuit exasperarea existențială. În apărarea vechilor valori și a vechilor temeuri umane, a vocației spirituale a omului, Ștefan Râmnicăneanu e prea iritat pentru a avea răbdarea să-și mai sublimizeze furia.

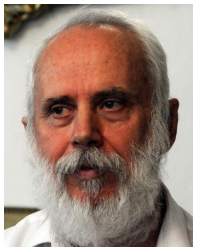
Fondul expresionist al poetului răzbate și în ciclurile - departaje tematice – proiectate în zone mai puțin traumatiche, în principiu, cum e lumea erosului din *Flori de castan*. Senzualitatea de aici, aproape agresivă prin intensitate, e însă și ea dusă într-o viziune coșmarescă și integrată, pînă la urmă, în aceeași angoasă apocaliptică: "Te aștept, iubito,/ Pe un pat de campanie ruginit,/ Două ecorșuri fără protecție" etc. (*Scara secretă*). Pare că Venera însăși e un înger castrator care amenință toată efervescența senzuală: "Mă tem de Venera/ Ce mă așteaptă în patul nupțial" (*Inocența cuvîntului*). Entuziasm și teroare e dragostea la Ștefan Râmnicăneanu. *Metamorfoze* e, la rîndul său, tot un ciclu cu identitate, alcătuit din "omagii" aduse artei și mitologiei, cum, bunăoară, se întîmplă în acest *Minotaur cubist*: "Lumina a spart oglinda/ Într-o pînză de păianjen./ Semănam cu un minotaur cubist/ Ce noaptea se retrăgea/ Într-un tablou de George Braque" etc. E o joacă liberă de-a post-parnasianismul, uneori complet liberă și predispusă la pure ingeniozități ludice, cum se întîmplă în *Altfel și deloc – dialog între prepoziții, conjuncții și adverbe*: "Oriunde! Cam aproximativ totuși!/ Într-un pretutindeni, dar niciunde./ Dincolo de nicăieri./ Dînoace, altminteri" etc. Joaca e dusă uneori pînă în pragul caligramelor, unind astfel un spirit mereu supus unui *pathos* cu un spirit de zbenguială. Destinderile nu sînt însă o cultură întreținută cu prea mult suflu, căci sentimentul unei anxietăți tot mai consistente îl urmărește pe poet și-n secțiunea *Aerul doar*: "Sunt o încăpere în care zidurile se ating./ Strivind amintirile într-o menghină" (*Amintirile de plumb*). E o agresivitate care contaminează totul și răstoarnă în schingiuire chiar și cele mai inocente și pozitive evenimente: "Lumina mușcă din noapte./ Taie din ea fîșii de întuneric" etc. (*Tăiș*). Chiar dacă în *Zidul* apar și interludii de scriitură mai tandră, mai sentimentalizată, condiția existențială rămîne aceeași – suplicială -, fie că e vorba de o agresivitate exterioară, fie că e vorba de tensiunea interioară auto-destructivă: "Sunt un trup devorat din interior./ Simt cum umblă prin mine./ Cum se împlîntă în viscere./ Lupii cu colți de asfalt./ Corpul se desface./ Cuvintele cad însingurate" (*Colți de asfalt*). *Memoria pietrei* e și ea un ciclu de omagii la mitologicele, de re-actualizări simbolice, dar *Perseide*-le care o succed deschid zăvorul de pe tandrețe și afectivitate: "Mi-am luat inima în mină./ Am despicat-o în două./ O jumătate i-am dat-o îngerului./ Cealaltă, ți-am oferit-o" etc. (*Descîntec*). E aici o suită de efuziuni diafane (dar, după cum se vede, nici de aici nu lipsește limbajul sacrificial) care continuă și în *Pasul de lut*, atingînd aici voluptatea reveriei (și ea cam parnasiană): "De pe crengi galbene de cadmiu./ Cad mere violet, / Arbori stau suspendați ca ciorchinii./.../ Briza din arșița verii/ Se plimbă pe coapsele Marthei" (*Grădina*). Modulații cu grafic acut se vîd în succesiunea ciclurilor, aducînd după ele adaptări de formulă, dar nu și rupturi.

Poate nici nu se putea încheia această adunare a recoltei lirice fără un omagiu adus poeziei, cea care ne "împiedică căderea în gol", chiar dacă în reprezentarea ei se vîd "uneori cicatrici". Ea rămîne, în orice caz, "un spațiu de retragere în vederea purificării". Iar dacă un artist de statura lui Ștefan Râmnicăneanu îi acordă poeziei astfel de privilegii (în raport cu celelalte arte?), înseamnă că lucrurile trebuie luate în seamă. Chiar dacă Ștefan Râmnicăneanu n-ar fi un poet autentic – dar de obicei este -, apariția acestui volum masiv e un eveniment. Pare că doar poezia poate satura nevoia de creație. Și spune asta un artist care și-a marcat epoca, nu un oarecare.

Cornel Simion GALBEN

Labirintul unui „caravanserai” literar

Cunoașterea, ne spune unul dintre personajele romancierii **Codruța Perșa**, „te bagă la idei, îți dă imbolduri și mijloace de acțiune spre libertate”, tot așa cum gândurile, „înalte, nutrite între vechi idealuri din vremuri adolescențe”, te pot asalta clipă de clipă, obligându-te la reflecții și, de ce nu, la poveste, căci doar „poveștile fac frumoasă viața noastră în izolare”. O izolare generată, cum altfel, de virușii care au schimbat radical lumea și modul de existență, distrugînd echilibrul de zece mii de ani al planetei și miracolul „vieții înflorită pe-o gămălie de ac din imensul și inospitalierul cosmos”.

Provocată de fratele său, poetul și romancierul Dan Perșa, prozatoarea bătucănuă nu numai că a dat curs invitației, ci a și exploatat-o cu asupra de măsură, transformînd claustrarea într-un „caravanserai” literar, al cărui labirint a început cu *Întîia noapte de dragoste* (2020), a continuat cu *Android* (2021), **Danob** (2022) și se va încheia, cel mai probabil, atunci când setea de poveste a Nataliei nu va mai găsi niciun subiect capabil să ne țină trează atenția.

Apărut ca și primele două la Editura Rovimed Publishers, al treilea popas al seriei respectă ceea ce protagonistă își propusese încă de la începuturi dacă ar scrie un roman, adică: „Să pună cititorul permanent pe piste false. Când va crede că are un roman de dragoste, el să se preschimbe într-un roman de aventuri. Când va crede că e un roman de aventuri, el să devină științifico-fantastic. Când va crede că e științifico-fantastic, să devină un roman de spionaj. Iar când va crede că e un roman de spionaj, să devină un roman noir”.

Adeptă a tehnicii poveste în poveste, Codruța Perșa nu se dezmințe nici de această dată, iar șansa i-o oferă o scurtă vacanță, la finalul căreia nevoia de fleacăreală și dorința unor spovedanii îi scoate în cale „un omuleț rufos, șleampăt și suii”, care o determină pe Natalia, alter ego-ul înzestratelor auttoare, să oprească mașina pentru a-i spune „vreo două vorbe de ocară”, dar cum era „o lady, se abținu, pentru a nu zgâria urechile lui Rudi”, partenerul de călătorie, transformînd revolta într-o faptă creștină, cu implicații benerice atât pentru cuplu, cât și pentru cel ivit parcă din canale, „lipsit cu totul de putere, încât nici forță să tușească serios nu avea”.

Născut blestemat, după cum însuși mărturisește, Danob îi cucerește imediat prin povestea ce le-o turuie și care se pliază ca o mînușă pe intențiile naratoarei, interesată să vadă cum se schimbă viața noastră în „funcție de modificările produse în natură de activitatea umană”, de fenomenele stranii ce sfidează legile cunoscute, dar și dornică să asculte o poveste suprarrealistă, însă nu oricum, ci „într-o înșelătoare prezentare, care să fie crezută științifico-fantastică, iar asta pentru că suprarrealitatea zăpăcește oamenii”.

Pentru el, viața este „o sumă de incandescențe rămase din copilărie, unele ard mocnit în memoria noastră, ca un foc făcut sub frunzele căzute, portocalii și cărămizii ale toamnei și este de ajuns o pală de vînt, pentru ca focul să iasă strălucitor de sub ele, roșu de sub plapuma ruginită, să-și răspîndească lumina și căldura și să împrăstie spre nările noastre acel miros unic de fum de neuitat”.

Pala de vînt în cazul său a fost adusă de vraja primului sărut, care s-a transformat rapid într-o litanie

cosmică, ce l-a rostogolit în „neștiut, în obscurul eternității” și l-a parașutat în evul cavalerilor medievali, cu „armură și chivără din piele argăsită, o piele groasă, de animal preistoric, cu paloș și sulită și cu junghere la centura ce le încingea mijlocul, cu ținte bătute pe mînci și pe șurțuri, pe sfetăre și jambiere”.

Un salt cu adevărat spectaculos, descris cu măiestrie prin pana prozatoarei, ce va fi urmat de altele și altele, care de care mai provocatoare și ciudate, ca și relația sa cu limba vorbită, bulversată din când în când de câte un cuvânt cu totul rupt din context, „un cuvânt care devenea un astru cosmic, aidoma soarelui, începea să lumineze și era el însuși o lume cu totul diferită de lumea propozițiilor logice. O lume dintr-un singur cuvânt, o lume într-o lume ce s-a separat de context, o lume cu alte legi decît legile materiei și evoluției și causalităților”.

Rătăcit între două tărîmuri și suferind de „boli energetice, boli astrale, boli îngerești”, ne dă de înțeles că salturile sale au un scop anume și că sufletul nostru „migrează nu doar dintr-un trup în altul, ci din planetă în altă planetă, dintr-o lume în altă lume. Călătorim în spațiu, în timp, în trupuri și sensibilități diferite, suntem puși în situații la care nimeni nu s-ar fi gândit. Noi credem că într-o viață viitoare ne vom reîncarna tot aici, pe Terra și calculăm cam ce vom face, ce lecții vom avea de învățat în următoarea viață, dar nu este deloc așa, nu știi în ce loc și timp și trup te va implanta soarta”.

Curios să descifreze Creația și aducînd de fiecare dată câte „un pic din personalitatea și sentimentele celui în care fusese(m) aruncat” cu prilejul saltului, Danob nu se teme că Dumnezeu se va supăra pentru că acum crede în reîncarnarea sufletului, considerînd că Dumnezeu „a dat aceste legi, iar noi, oamenii, le înțelegem după capul nostru, le ignorăm sau le negăm uneori, cum facem noi, creștinii, cu metempsihoză, dar o facem numai pentru că suntem ignoranți, nu pentru că Dumnezeu nu ar fi autorul acestei legi”.

Marele „pălăvrăgar”, cum l-a boțezat Natalia, mai crede că dragostea salvează lumea și că sacrificiul e „unul dintre cele mai mărețe acte omenești”, iar popasul pe planeta mirastaționară a charienilor, de la care și-a luat noul nume Costică povestașul, îi dă prilejul să descopere lumi greu de imaginat, legende și întîmplări pline de suspans și imprevizibil, să ia parte la aventuri ce te țin mereu în priză și te fac să-l însoțești pînă la capăt.

Descrie cu lux de amănunte și cu o fantezie debordantă, scenele par doar aparent dintr-o altă lume, întrucît societățile în care se petrec nu diferă prea mult de cea a noastră, cu toate extravaganțele și tarele aleșilor, cu bune și mai puțin bune, dar și cu revoltați gata să se sacrifice pentru libertate, încredințați că luptînd pentru ea, „n-o câștigă pentru tine, ci pentru urmași”.

Cu peripețiile danobianului pămîntean încă în minte, cred că ar trebui, aidoma lui, să tac, bucuros că s-a ținut de cuvânt și și-a spus povestea mirololantă, dar mai ales că prozatoarea Codruța Perșa a probat încă o dată că, pentru a fi credibilă, povestea trebuie „să fie rapidă în derularea întîmplărilor”, lăsînd loc celei ce va veni la „caravaseraiul” plin de poezie. Pe când al patrulea popas?

Traian D. LAZĂR

„Banii Miresei” - Un roman monografie -

La 250 de ani de la înfăptuirea ei prin revoluția franceză de la 1789, ideea de libertate continuă să-și pună amprenta asupra evoluției lumii. Pe plan cultural s-a insistat și s-a relevat mai mult ideea libertății cuvântului ignorându-se însă efectele ei asupra unor domenii precum literatura. Curentele literar-artistice sunt copiii ideii de libertatea cuvântului. Formele fixe ale poeziei, aproape au dispărut. Chiar unul dintre adepții formeii fixe-sonetului, Ștefan Augustin Doinaș l-a înlocuit cu sonetul fără sunet. Genurile și speciile literare pure, corespunzând definițiilor teoretice sunt și ele în curs de dispariție prin amalgamare, corupere, corcire, încrucișare, alterare, altoire, modificare genetică etc. Printre speciile afectate de acest proces se numără și romanul supus și acțiunii altor factori modificatori.

Lectura opusurilor voluminoase începe să dispară din practicile omului contemporan aflat, mai mereu, în criză de timp sub asaltul cerințelor vieții. Îndrăgostiții de lectură pot alocă un timp tot mai restrâns plăcerii lecturii, motiv de a prefera speciile literare de mici dimensiuni, romanului.

Toate acestea determină pe scriitori să acționeze pentru reconfigurarea structurală și stilistică a romanului. Lucian Avramescu a publicat un roman-jurnal (Despre singurătate) apoi un roman epistolar (Confesiuni la Poarta Cerului), Sissi Moraru un roman anchetă etc. La Colocviul romanului românesc de la Alba Iulia, 4,5 octombrie 2023, Mihai Zamfir vorbește despre un nou tip de roman, „romane despre romane”, iar Marta Petreu spune că „romanul este o specie literară care, precum Proteus, ia orice formă”. (România literară, nr 42-43/13 octombrie 2023)

Romanul lui Ion Andreiță, Banii miresei, București, Editura Eikon, 2023, se înscrie în acest curent de înnoire a romanului, atât sub aspect structural cât și sub aspect stilistic. Contribuie la această fapt că autorul are o variată operă poetică și jurnalistică, aspecte ce-și pun amprenta asupra stilisticii romanului.

De la primele pagini, fantasticul împletit cu realul, descrie într-un limbaj de poezie suprarealistă, spațiul literar în care ne introduce autorul. Dar personajele? Aidoma! Numele primului personaj care apare, posibil personajul principal, nici nu e divulgat, e suficientă precizarea că e bărbat. Mare șansă, pentru că în epoca în care se petrece acțiunea romanului sexul nu se bătea cu genul, nu se transexualiza și autorul nu a fost pus în situația de a preciza dacă era un bărbat cu penis natural ori artificial.

Prin această ceață literară groasă hălăduiesc presupusul personaj principal și cititorul întrebându-se, odată cu autorul, Incotro? Romanul cuprinde peregrinările reale ori imagine ale personajului principal-un alter ego al autorului, se întind, în timp, din vremea lui Al I Cuza până în anii colectivizării, iar în spațiu de la Perilești de lângă Slatina și așezările din jur, la zona bălărilor din războiul de întregire (1916-1918), la Iași, Târgoviște, Târgu Mureș etc. Ele nu ne sunt înfățișate liniar, în maniera romanului clasic, ci cu alternări derutante, atât în timp, cât și în spațiu, conform principiilor romanului postmodern.

Ca ideologie literară, romanul lui Ion Andreiță se află la antipodul literaturii rurale din anii post 1945. Ea se exprimă prin ideile promovate de personajele romanului și chiar prin intervențiile directe ale autorului. Emil Antonită, alter ego-ul autorului, își rememorează trecutul (copilăria, adolescența) și prezentul (maturitatea, tinerețea) în contextul și pe fundalul istoriei familiei sale, a țăranilor din satul natal și din alte părți.

Realismul minuțios și viguros, marcat mai mult de Idee decât de estetică, alternează cu ficțiunea, în care autorul acordă mai mare atenție expresivității. Asupra felului de a scrie al autorului își pune amprenta structura sa sufletească de poet, dar și formația profesională de ziarist. Există pagini în care romanul pare contaminat de ceea ce Perpersicius numea reporterism. E adevărat că, în paginile scrise în stil jurnalistic, autorul exprimă clar, împede subiectul tratat, lăsând misiunea de a realiza expresivitatea pe seama Ideii. Asemenea pagini sunt urmate de fragmente de cea mai bună literatură postmodernistă în care estetica e pe prim plan. Trebuie spus că paginile jurnalistice nu spun chiar totul, răspunzând princi-

piului literar al ambiguității, ele spun doar esența și o îmbracă în haine estetice, reflectată uneori într-un limbaj clasic, alteori cu elemente locale, regionaliste.

Personajele sunt numite într-o variată și amuzantă onomastică rurală, speră autorul, suficient de fictivă pentru ca ființele reale ce i-au servit ca model să nu-i ceară drepturi de autor cum i-a făcut lui Rebreanu, Ion al Glanetașului și unii consăteni lui Marin Preda, ori să i se reproșeze că a spus totul despre ei, precum în cazul lui Ion Agârbiceanu.

Personajele romanului, Emil Antonită și părinții săi, Marin și Florica Antonită, principalul spațiu românesc, satul Perilești sunt quasi similare cu numele autorului Ion Andreiță, al părinților săi Marin și Florica Andreiță, al localității lor de domiciliu, satul Perieți, județul Olt. O parte consistentă a romanului transcrie, folosind chiar documente, sub acele nume de împrumut istoria familiei autorului, a instituțiilor comunale, a așezării, a locuitorilor, a participării lor la războiul de întregire, a situației lor în vremea colectivizării. Acestor elemente quasi reale li se adaugă personaje a căror existență și acțiune este documentată istoric (Grigore Geamănu, Andruță Ceaușescu) ceea ce dă romanului caracterul de monografie literară. Astfel încât eventualul exces reportericesc și documentar al romanului dobândește valoare de sursă istorică.

Faptele sunt înfățișate de autor în contrast cu literatura „idealistă” scrisă înainte de 1989, în vremea regimului respectiv. Șantierul nu mai este locul unde se desfășoară munca eroică pentru refacerea țării distrusă de război și pentru edificarea primelor construcții ale noului regim (Hei rup, hei-rup, cad stânci de fier...), ci locul unde se refugiază, din nevoia de a supraviețui, cei afectați de colectivizarea forțată ori de alte acțiuni ale noilor autorități democrat-populare.

Peregrinările și amintirile personajului principal zugrăvesc, comparativ, și situația din instituțiile culturale. În noul regim politic, personalul didactic nu mai provine dintre oamenii locului, ci din alte zone ale țării. Copiii învăța pentru a deveni cetățeni după modelul sovietic, „Vrem să fim și noi ca voi, vrem ca Oleg Coșevoi”, nu după tradițiile școlii românești, unde activitatea școlară începea cu „Doamne, Doamne, ceresc tată/Noi pe tine Te rugăm” și se încheia cu „Ție cu inima curată/Ție Doamne-ți mulțumim”. (pp. 91-93)

Vechile serbări școlare la care adolescenții cântau „Hai mândro, pitiș, pitiș/Colo-n vale-n alunș” sunt înlocuite cu spectacole în căminul cultural, nou înființat, ale „brigăzii artistice de agitație”, de fapt „muncă politică” pe ideea „Plugul, strungul și condeiul / S-au pornit să chiue” și „Trăiască poporul rus/Că lumină ne- adus”. (pp.95-96)

Bibliotecile școlare au fost „curățate” de cărțile necorespunzătoare noii ideologii proletare și dotate cu alte cărți conforme, la care „nu se uită nimeni”.

Ca un folclorist autentic, autorul prezintă diferite tradiții și obiceiuri populare (călușul, claca etc), iar ca poet, descântece, poezie de șantier și versuri din folclorul nou. (pp.99-100)

Intenționalitatea autorului poate fi percepută în chip diferit de către cititori. Un cititor bine informat și obiectiv ar ști că în România impulsivitatea înființării căminelor culturale, model preluat de la alte state europene, a fost opera regelui Carol al II-lea din dorința de a educa tineretul și societatea în spiritul principiilor autoritarismului monarhic. Regimul comunist (democrat-popular) a continuat acțiunea, dar i-a schimbat ținta către educarea populației, a tineretului în spiritul ideilor socialiste și al prieteniei cu URSS. Concluzia lui ar fi că orice regim politic dorește să formeze o populație fidelă și atașată modelului său.

Maniera comparatistă de prezentare a faptelor de către autor putea face ca textul să capete o înfățișare tezigă. Există pericolul să se întâmple ceea ce Varujan Vosganian spunea la Colocviul de la Alba Iulia: „Când scrii despre tine, riști să fie patetic sau emfatic. (...) literatura se transformă în realitate, se ideologizează, devine pamflet”. Din fericire, Ion Andreiță a evitat acest lucru prin împletirea realului cu ficțiunea, prin maniera ambiguă de prezentare a spațiului românesc și acțiunii personajelor.

Nicolae BUSUIOC

Când morala cade în desuetudine

Trăim o nouă realitate? Când viața devine atât de turbulentă și scăpată de sub controlul oricărei logici se pare că raportul între felul de a fi al omului și morală, altădată fixat pe reguli și criterii bine verificate în timp, se rupe, se fărâmițează, întregul nu se mai vede de atâtea mici particule, încât statutul lui este de-a dreptul ambiguu. În asemenea condiții, omenirea, intrată cu mari speranțe în mileniul salvator, își pierde credința în existența altruismului, devine rece, egoistă, mercantă-lă. Apar malformațiile morale. Ne-am aștepta la o contracarare din partea comunității de destin, la acea solidă-rizare în numele valorilor din istoria încercată și sedimentată a multor secole, pentru ca sentimentul reconfortant al moralei să redea omului memoria, vigoarea, înțelepciunea, noblețea.

Când frustrările, resentimentele, înstrăinarea de sine sunt lăsate să explodeze cu spini amenințatori, când dezrădăcinarea, pierderea identității, renunțarea la bucuriile firești, lipsa dra-gostei de neam iau calea „normalului”, atunci totul își pierde din suflu, atunci răul e biruitor, binele nu mai are forța de a stăvili obsesiile bolnăvicioase, înmulțite ca după ploile delu-viene, distrugătoare. Nu trebuie să căutăm explicația acestui fenomen în nu știu ce metafizică și gândire înaltă sau în savoarea profunde revelații sau în inutil, ridicol și aventură riscantă, o putem afla în noi înșine, în faptele, trăirile și modelele pilduitoare, poate chiar în școala clasicilor și a unor contemporani care nu au căzut în stratul snob, interesat și viclean. Am avea nevoie de un mai mare influx de credință în ideile divine pentru a ne influența decisiv paradigma etică, pentru a ne îndepărta de relele urzeli ale lumii. Sunt așteptări irealizabile? Să nu uităm că valoarea omului se măsoară în unități care țin de demnitate și bun simț, de vigoarea uneori stoică de a nu accepta tăcerea impusă, terfelirea conștiinței istorice sau minimalizarea culturii pentru a lăsa loc liber unei evoluții negative, insignifiante, complexe.

Și totul pleacă de la morala îndoielnică care plutește la întâmplare, doar, doar cea adevărată se va îneca în valurile sufletelor golate de trăirea în spirit și cultură, înfrânte de deznădejde și abandon, într-o lume voit umilă, periferică, mărunță. Învăluia în veșmântul ambiguității, strălucitor precum stratagemă sofistului, morala din noi este coplesită de abisurile mereu mai întunecoase, accentuate și de un exterior mohorât, creat parca anume să intre într-o lașă complicitate cu drama timpului nostru. Ne întrebăm dacă această stare nu este chiar rezultatul refluxului unor vremuri meschine, duplicitare, machiavelice, la care se lucrează diabolic, cu intenții și scopuri oculte, cu o abilitate ierarhizare care să distrugă sistemul de valori gândit onest, clădit prin voință, cunoaștere și dreaptă cinstire. Să nu lăsăm că lumea cu spiritul ei adevărat să stăruie doar între paginile cărților esențiale, ea trebuie să fie și în realitate, la modul unui frumos existențial, al unui umanism înălțător, peren, inatacabil și cu o morală care să nu cadă niciodată în desuetudine.

Breviar editorial

Un tramvai numit ... neputință

Romanul "Tramvaiul 13" (*Editura Limes, 2023*) semnat de Constantin Arcu este o distopie scrisă în cheie post-pandemică, cu mult umor amar, cu îngrijorare, cu disperare chiar. Povestea este efectul tuturor restricțiilor și însingurărilor din perioada recentă, care a îngrozit și modificat istoria, imaginarul a invadat realitatea, modificând-o. Atmosfera este kafkiană, irespirabilă, lumea este supusă închizitorial unor reguli care depășesc orice înțelegere, personajele se mișcă cinematografic, cu încetinitorul parcă, în căutarea unui sens care nu se mai întrevede: "Învăluit într-un aer de fatalitate, tramvaiul 13 pleacă dimineața târziu din Gara Veche și ajunge spre seară, zdruncinându-se și hodorogind, în periferiile îndepărtate din vestul orașului." În acest tramvai se adună o lume, una periferică, deși în vremuri de isterie a istoriei toată omenirea devine o periferie, își pierde semnificația. Este și un aer de Orwell, tramvaiul ia forma unei închisori în care nu știi dacă lumea este închisă ca o pedeapsă, sau ca să fie protejată de niște pericole reale sau imaginare. Dacă inițial tramvaiul este un mijloc de locomotie pentru persoanele vârstnice, cu facilitățile aferente, pe parcurs se dovedește că este o formă subtilă, insidioasă de închisoare. Călătorii sunt luați în evidență de o "Agenție pentru Vârstnici și Persoane cu Handicap", sunt controlați de "șefa comisiei din tramvaiul 13", nimeni alta decât Jana, fiica unui ministru de pe vremea lui Gheorghiu Dej, care „se pricepe la organizare”. Mai mult, tinerii îi atacă pe vârstnici cu o furie oarbă, „doreau să-i lichideze pe babalâcii din tramvai”, totul scapă de sub control, anarhia este "dirijată și controlată", zvonurile se băteau cap în cap, „la drept vorbind, nimeni nu știa nimic sigur și toți acționau orbește”.

Dar atmosfera această nu se reduce la "intimitatea" unui tramvai, ea devine un fenomen social major. Într-o lume îmbătrânită, gerontologia devine o preocupare prioritară. Centrul de gerontologie "Ana Aslan" din capitală devine un centru de comandă pentru o omenire în disoluție. Problema este că acei care se situează în vârful, la comandă, sunt "niște improvizații", de la un fost activist, Gogu Voineag, la Jana din tramvai (cea devenită „manager”, deși nu avea studiile necesare), la doctoarea Athzeimer, la fel nepricepută în domeniu, iar la Agenția pentru Vârstnici și Persoane cu Handicap a fost numit șef Volodea, nepotul directorului general. Totul se transformă parcă într-un fel de „ONG de șmecheri”, „o căpușă care sugă bani din mule părți”. Imaginea unei lumi luată în posesie de o conspirație a mediocrilor și a „învârtiților” fără scrupule este bine reliefată. Afacerile din jurul pandemiei de Covid 19 sunt suportul pe care se dezvoltă „povestea” din acest roman dens, viu, provocator. O societate românească care a intrat în zodia „fărdelegii” pare că se sinucide lent, fără putere de resuscitare. Vârstnicii, care au trăit o istorie plină de ubicuități, dar pe care au stăpânit-o, se văd acum martorii risipirii și deformării ei. La un moment dat, planul povestirii se mută în zona „bogățiilor țării” care sunt date „cu o veselă inconștientă” fie străinilor, fie concetățenilor noștri care au pierdut simțul istoriei și al „apartenenței la un neam”.

Frescă socială, reflex al "farselor istoriei recente", romanul "Tramvaiul 13" rămâne un document și "un profil" de epocă. Constantin Arcu ne sugerează, totuși, prin "hărmălaia" de voci din carte, că trebuie să ne despărțim de "drama de fiecare zi" cu un zâmbet, chiar dacă cel mai adesea este unul amar.

Prozatorul dedulcit la poezie

Despre convertirea la proză a poezilor, am mai vorbit. Dar mult mai rar vorbim despre convertirea prozatorilor la poezie. Un caz flagrant este cel al lui Dumitru Augustin Doman care a pus (vremelnice!) uneltele prozei în cui și le-a apucat temeinic pe cele ale poeziei. Astfel, a rezultat o frumusețe de carte de versuri, "Zidul de ceață" (*Editura Limes, 2023*) care va face invidioși pe mulți dintre poeții noștri, dintre cei care au organul invidiei la purtător. Și oricât s-ar strădui un prozator bun să scrie poezie mai puțin bună, nu-i iese. Așa și în cazul lui Dumitru Augustin Doman, cartea se citește dintr-o copertă în alta cu același

suflu de cititor cu care îi citești proza: "În zori, pe deasupra/ cartierului de la marginea orașului,/ plutesc sicrie de carton/ ca nouri lungi pe șesuri"; sau: "Cu o lună înainte de moarte,/ pelicanul descoperă că penele/ i se colorează în roz./ Atunci, privește trist colonia/ și-o părăsește pe nesimțite./ Pleacă trist nimeni nu știe unde/ și moare./ Femeia de con-sum de la colțul străzii/ e refuzată într-o seară/ de-un vechi client de-al său/ pentru că brațele, buzele, coapsele/ i-au devenit deodată rozalii./ Rozalie din cap până-n picioare/ a fost găsită inertă peste o săptămână/ în câmăruța ei de hotel de o stea./ Trandafirul din adâncul grădinii mele/ e de specie rară/ e un trandafir negru./ Florile lui negre,/ tăiate cu foarfeca și puse/ în vază, a doua zi devin roze/ – ca niște banale... roze –/ și mor degajând un miros greu, greu." (*Semnul roz al morții*). Multe poeme sunt fulgurații care se sprijină chiar pe propria inconsistență, frumusețea metaforei este ca parfumul care se insinuează în minte și în inimă: "Aripile brune/ ale unui fluture/ sunt ca sânii plecați la plimbare/ ale unei actrițe de vodevil"; sau: "Da, soarele răsare./ soarele apune./ Ei, dar între răsărit/ și apus – ce măcel ..."; sau: "E atât de frumoasă Ana,/ că și turtile bisericii/ de la Curtea de Argeș/ se răsucesc să se uite/ cum trece cu coșul pe mână./ Se răsucesc turtile/ și rămân așa pe veci". Poeziile lui Dumitru Augustin Doman nu sunt "firimituri" care cad de la masa prozatorului, ci sunt adesea sâmburi epici din care pot crește epopei, atunci când intră în joc și imaginația cititorului: "Era iarnă, zice prietenul meu,/ și-am văzut moartea/ și-am simțit-o caldută,/ frecându-se de piciorul meu./ Stăteam la gura sobei de teracotă verde,/ iar moartea era o pisică mare și cenușie,/ torcând. Mă privea cu ochi galbeni și torcea,/ torcea secunde, minute, ierni și primăveri/ și toamne reci,/ torcea timpul privindu-mă ironic./ Am văzut moartea, zice prietenul meu,/ era iarnă, vegetam/ la gura sobei verzi de teracotă,/ iar moartea se freca de piciorul meu/ torcând timpul" (*O pisică mare și cenușie*). "Zidul de ceață" este un volum care completează profilul de scriitor al lui Dumitru Augustin Doman, care face o demonstrație absolut remarcabilă că nu se joacă "de-a poezia".

Numai cei înfrânți din dragoste sunt liberi

O carte frumoasă și provocatoare, "Alcoforado. O poveste" (*Editura Integral, 2023*) semnată de poetul Lucian Vasilescu, readuce în actualitate una din poveștile întemeietoare ale literaturii europene. Am tresărit la numele de pe copertă, Mariana Alcoforado cucerindu-mă, încă din anii adolescenței, cu povestea de dragoste pusă în pagină în cinci scrisori de o frumusețe pe cât de omenească, pe atât de stranie. Cine a fost Mariana Alcoforado? O călugăriță portugheză de la Mănăstirea Convento de Nossa Senhora da Conceição, care a trăit între anii 1640 – 1723 și care se îndrăgostește, la un moment dat, de un ofițer francez, Noël Bouton de Chamilly, care a trecut prin localitatea în care trăia aceasta, Beja, din Portugalia. Ei i se atribuie *Scrisori portugheze traduse în franceză* ("Lettres portugaises traduites en français"), publicată în 1669 de către librarul parizian Claude Barbin. Scrierea este considerată o capodoperă a literaturii de dragoste, iar autoarea ca precursoră a romanului sentimental și epistolar european.

Lucian Vasilescu ajunge în Portugalia, la Beja/ Portugalia și dintr-un impuls recuperator reia povestea de dragoste veche de trei secole, aducând-o în contemporaneitate. Postura recuperatorie este cea a îndrăgostitului "de dragoste", care își umează fantasmale. "Aș vrea să pun capăt așteptării acestei femei, dar nu știu cum să o fac. Aș fi vrut să scriu o carte, dar mă tem că nu am să pot scrie

decât un reportaj pentru ziarul la care lucrez...", spune, la un moment dat, autorul. Mai mult, nu vrea să scrie o poveste care să o înlocuiască pe cea consacrată, vrea să scrie "adevărata poveste". Dar cum "toate poveștile de dragoste sunt triste", nici cea pe care o "deșiră" Lucian Vasilescu nu poate fi altfel. În Portugalia, care pare un ținut de la "granița memoriei", încărcat de mister și de cântec de fado, autorul cunoaște un individ misterios care a trăit și el aceeași poveste, aceeași obsesie, care i se confesează printr-o serie de scrisori trimise prin e-mail: "Am hotărât să-ți scriu pentru că nu te cunosc, pentru că n-ai să mă mai vezi niciodată, pentru că nu știu, de fapt, cine ești ...". Străinul conduce povestea, din planul "scrisorilor" călugăriței portugheze, spre povestea neexploată literară, a iubirii dintre regele Carol al II-lea și Elena Lupescu, aducându-l pe autor în planul istoriei imediate: "Dragostea Mariane, călugărița portugheză, pentru ofițerul francez s-a salvat prin literatură. Pe dragostea dintre regele Carol al II-lea și Elena Lupescu n-a salvat-o nimic". Despre dragoste și despre "înfrângerea" din dragoste vorbește (poetul) Lucian Vasilescu. Și asta, pentru că "numai cei înfrânți" sunt liberi. Și zice autorul, la final: "Există pe lumea asta un tărâm unde, atunci când respiri, e ca și cum ai adulmeca o femeie frumoasă". Scrisorile Mariane Alcoforado, reluate în carte, sunt o asemenea respirație.

Un romantism "antiromantic"

Volumul "Zvonuri și lilieci" (*Editura Neuma, 2023*), semnat de Ileana Popescu Bâldea, cultivă până la ultima consecință o melancolie a solitudinii, realitatea este tradusă pe limba afectelor, unicitatea (proprie) este continuu prilej de meditație, dar care nu are mai nimic din trufia romanticului, excentricul și atipicul care trăiesc în interiorul individului acceptă regulul normalității într-o cedare calmă, înțeleaptă. În multe texte avem de a face cu un antisentimentalism care duce până la ... sentimentalism. Miracolul mărunț al vieții se amplifică atunci când poetul/ poeta (dar și individul, în genere) conștientizează unicitatea individuală. Este evident că urâtul dinăuntru a pus stăpânire pe lumea exterioară și o tiranizează. Karl Rosenkranz definea această acaparare a lumii exterioare de către urâtul din interior cu termenul de hidos și spunea că „hidosul se opune rațiunii și libertății”. Poezia însăși, în postmodernitate, se opune rațiunii și libertății, în variantele consacrate, pentru a prelimina variante și valențe noi: "L-am cunoscut când avea un geam spart și sărăcia/ îi vindea trecutul./ Cuvântul semăna cu o stradă împărțită în două de/ un zid cu arcade prin care circulau alte cuvinte. Pe/ cărămizile ciobite creșteau ierburi colorate./ Oamenii traversau sau strada pe zid, trăiau morți și se/ aruncau uneori între coperte./ (...)

Scena se rotește, iar actorii își jucau viața în același moment. Doar păsările mai cântau la pian./ Avioanele pe pilot automat, zburau sub scoarță,/ mașinile transportau gândurile între aeroport și/ lifturile de sticlă. Oxigenul se ridica pe card de la/ bancomat...". Viața glisează pe soartă. La carnavalul fiecărei zile participanții își etalează măștile convenabile, cele originale le atarnă însă pe dedesubt, uneori îi dau de gol. Și asta în timp ce „moartea se apleacă peste balustradă”, afară plouă „și nu mă înspăimântă întunericul alb”. Strada dă buzna în textul poetei, ca apa care a ieșit din matcă la inundații și eliberată de chingile malurilor își trăiește beția noilor orizonturi: "Ca și cum/ aerul distopic ar fi rămas pe streșini,/ oamenii ar fi respirat clorofilă./ le-ar fi crescut din degete frunze/ cât pentru o rotație a pământului,/ iar tu, cea din urmă viată înzestrată,/ ți-ai fi depus creierul/ la Polul Nord."/ Printre stele, ultima Lună se fardează/ cu pulbere de om". Avem de a face, de fapt, cu un imaginar în care obiectele și ființele imaginate capătă la un moment dat o identitate precisă, un bold al literelor le fixează pe un zid peste care lumina reflectorului trece fără milă. Mai mult, poemele distrug orice cale de întoarcere la paradisul pierdut, care ar putea fi o grădină a raiului, dar în care nici un grădinar nu și-a mai exersat grija: "Scrii ca tremurul aerului pe iarba arsă:/ hârtia a rămas în pământul pârjolit,/ timpul s-a oprit în aburul de cafea,/ spațiul și-a legat sufletul de vânt."/ În alte lumi, soarele este depigmentat,/ așteaptă la rând să-și schimbe culoarea;/ tu tipi după încă o fază a lunii,/ eu repar trecerea/ cu levănțica/ dintr-un ciorap". Ileana Popescu Bâldea scrie o poezie sensibilă până la sublimare.

Lucian VASILIU: „Îngerii sunt suprasolicitați de excesele noastre actuale”

- în dialog cu Adina BARDAȘ -

Adina BARDAS: – *Mi-a atras atenția tensiunea dintre luciditate și emoțivitate dintr-un vers al dumneavoastră: „Astfel, am ajuns să numesc mai întâi lacrima/ și apoi să o plâng”. Când l-ați scris? Vă aflați des pe marginea cu zimți dintre aceste două stări?*

Lucian VASILIU: – Bucuria mamei mele Elisabeta a fost lacrima Tatălui meu. Ar fi mult de dezvoltat ca răspuns, în context autobiografic. Am scris întâi, la școală, cuvântul *lacrima*. Plânsul ei l-am descoperit, lucid, mai târziu.

Evit să compun lacrimogen, deși sunt un sentimental. Când citesc poeme de Cezar Ivănescu, de exemplu: „M-a prins dorul de Moldova/ sfânta ceea-n violet/ i-ați sfințit trupul și vorba/ morților, oloi secreți!” Mă refer și la România de peste Prut, așa cum sugera și poetul Ținutului Baaad.

– *Să păstrăm încă o clipă fina irizare de melancolie. Într-un număr al revistei „Cronica” din aprilie 1990 am găsit un grupaj sub semnătura dumneavoastră, care pune în pagină „confesiunile unui malad incurabil de poezie”. S-a schimbat ceva de atunci? S-a mai ostoit acel sentiment sau dimpotrivă s-a întărit?*

– Malad de poezie sunt, incurabil, de la 17 ani, de când mi-am pierdut tatăl, victimă a vremurilor crunte de sovietizare. Spre vindecare, poezia, artele în general sunt „medicii de familie”. Recurg, spre exemplificarea hipertensiunii arteriale, cu versurile lui Lucian Blaga: „În somn sângele meu ca un val / se trage din mine / înapoi în părinți.”

– *„M-am născut la -24°, în cea mai friguroasă/ cea mai frumoasă iarnă după 1944”. Pare că vă apropiați anotimpul cu un fel de tandrețe, cu mândrie, e un anotimp al superlativelor... Dincolo de unicitatea ei, de unda misterioasă a începutului, ce face acea iarnă „cea mai frumoasă”?*

– Pentru detalii, a se vedea volumul „Fiul Omului”, București, editura „Cartea românească”, 1986.

Altfel, iarna sovietizată a fost cea mai friguroasă după al doilea război din secolul XX. Mama, preoteasă la index. Tatăl, preot interbelic (școală primară în Bârlad, seminar la Huși, Facultatea de Teologie la Cernăuți), aflat în cercetările Autorității (incomod, indezirabil, precum majoritatea intelectualilor interbelici, democrați, monarhiști, proeuropeni).

„Cea mai frumoasă” și în sensul că orice naștere este un miracol. Parcă simt și acum aroma lemnului de salcâm trosnind în soba casei parohiale, spre a alunga duhurile rele.

– *Tot din acele timpuri în care foteau „duhuri rele” vine povestea bibliotecii salvate, îngropată pentru a fi ferită de distrugere, pentru a nu pieri... o temă care vă urmărește. Credeți că, fără acest episod marcant al primelor vârste povestit în mai multe ocazii – investit cu energia unei misiuni – căutările în viață, în profesie v-ar fi fost altele?*

– Visez, în mod repetat, bibliotecă. Din Alexandria, din Mesopotamia, dintr-o biserică de lemn din Maramureș. Mereu aflate în pericol: incendiate, inundate, devastate de năvălitori, interzise de nu știu ce Revoluții, cenzurate, pângărite, marginalizate. Mă trezesc, revoltat. În loc să pun mâna pe praștie, alerg condeiul pe foaia virgină, inventată de chinezi. M-am născut în camera cu biblioteca tatălui Ștefan. În oglinda ei mă reflect, pre-

cum stelele într-un poem eminescian: „O stea, apoi iar una; pe ape diafane/ Își limpezesc în tremur pe rând a lor icoane”. Reamintesc: Eminescu a fost bibliotecar în două rânduri, în Iași și Junimii. Prima oară, chiar director de bibliotecă universitară.

– *„Istoria și magistria ei” e titlul unui articol pe care l-ați publicat în februarie 2008 în ziarul Lumina. Acolo scriați: „Revăd fotografia de student sobru, a tatălui meu, în anii 30 ai secolului trecut, la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde, printre mulți alți tineri, i-a avut colegi de carte și proiecte interbelice pe tatăl Anei Blandiana, pe socrul lui Valentin Ciucă, pe tatăl lui Grigore Ilisei, pe tatăl lui Dan Mănuță”. Ce a însemnat această fastă întretăiere de drumuri, atât de semnificativă spiritual, plină de bune meniri, generatoare de „înrudiri” alese, care în spațiul prezentului nu se mai formează în moduri similare pentru generațiile tinere?*

– Un timp, am părut al nimănu. În ani, am descoperit arborele genealogic al mamei (familie de răzeși moldavi, având și o ramură dinspre Cluj-Sălaj, acum vreo patru generații) și al tatălui (trei generații de citadini bârlădeni – din vremea lui Vodă Cuza până azi). Astfel am ajuns să îi reconstitui, documentar, și colegialitățile interbelice din perioada studiilor de la Cernăuți, oraș interzis nouă tuturor, decenii la rând!

– *Continuați astfel în acel articol: „Cu cât trece vremea («Vreme trece, vreme vine...», eminescianizând), cu cât timpul îmi adâncește ridurile înțelegerii, mă întorc și mă privesc în oglindă (crăpată la încheieturi) a părinților”. Citindu-vă, se observă lesne că familia formează cercul de pace interioară pe care îl protejați și care vă protejează. Am păstrat în minte și un vers greu de uitat: „Mama/ supremă liniște”... Ideea de generație (familială, poetică...) are, nu-i așa, o importanță deosebită pentru dumneavoastră?*

– Generațiile, valorile, promisiunile, grupările scriitorilor își au rostul lor în grila învățământului, pentru o mai bună sistematizare a cunoștințelor. Sunt catalogat, restrictiv, ca aparținând generației 1980. Pe de altă parte, din punctul meu de vedere, respect toate generațiile valoroase. Cred că, stând deseori pe același raft, Hesiod, Dante, Goethe, Apollinaire, Borges pot fi considerați „colegi” de generație valorică în istoria nemăsurată a lumii.

În ceea ce o privește pe mama mea, ea este mama mamelor, hieratică, generală, precum într-un poem al lui Grigore Vieru: „Ușoară, maică, ușoară,/ C-ai putea să mergi călcând/ Pe seminte ce zboară,/ Între ceruri și pământ.”

– *Revista SCRIPTOR pe care ați lansat-o în 2015 și căreia i-ați dat o recognoscibilă personalitate a fost declarată Revista anului 2020, distincție acordată de Asociația Revistelor și Imprimeriilor literare (ARIEL), cu girul Ministerului Culturii, al Institutului Cultural Român și al Uniunii Scriitorilor. Printre altele, ea găzduiește patru rubrici de lingvistică, bine scrise, atractive, documentate. „Poate mai trezim lumea din suficiență gramaticală!” spuneți, nu fără năduf. Sună ca un pariu. Așa este?*

– Am avut șansa de a fi înconjurat de cărți, de a lucra în muzee literare, de a frecventa bibliotecă, librării, anticariate, arhive. De a participa la

Olimpiade de literatură (toate fazele, de la școlară, municipală, județeană la națională). Pasiunea pentru gramatică și pentru limba maternă se pierde în negura școlilor de odinioară. Am beneficiat de buni profesori de română, din clasele VII-VIII (Bârlad, 1966-1967) până la Postliceala de Biblioteconomie din București (1972-1974) și Filologia ieșeană (1977-1981).

Confesiunea Anei Blandiana este memorabilă: „Să visez în limba mea./ Singura din limbi pe care /O murmur în somn și-n gând,/ Răscolită declinare/ Între leagăn și mormânt”.

– *Investiți o energie aparte în onomastici bine alese... La Scriptor, numele rubricilor au greutate și tâlc (historia magistra vitae, muti magistri sunt libri, semper ad meliora...). Iar la „Junimea”, editura pe care ați dezvoltat-o ca instituție, ca program vreme de mai bine de 8 ani, ați deschis nenumărate colecții cu nume expresive. Intemeieri și reîntemeieri... Ce importanță are alura unui nume (vădit, acest lucru vă preocupă...)? Pare a fi ca o stabilire de perimetru, hotăr și deschidere în același timp...*

– Pentru unii nu semnifică mare lucru. Par ostentative formulările. Pentru cei mai mulți, individualizează proiectul nostru de revistă și de colecții editoriale. Redescoperim rădăcini, evitate de stăpânirile de odinioară, în complicitate cu localnici.

E o mare pierdere studiul limbilor clasice, care ne-au disciplinat, pe de o parte, iar pe de alta ne-au stimulat spiritul creator.

– *În 2013 a apărut volumul „Cezar Ivănescu și Lucian Vasiliu. Dialoguri televizate (despre cărți și nu numai...)”. Care e cea mai puternică întâmplare trăită cu Cezar Ivănescu? Și ce a rămas nespus, ce s-a decantat după apariția acelei cărți?*

– Precum Laurențiu Ulici, Eugen Simion, Daniel Dimitriu, Mihai Ursachi, Ioanid Romanescu (mă refer doar la o parte dintre cei care au girat, esențial, începuturile mele de singuratic rebel), Cezar Ivănescu a fost între cei care m-au ajutat să țin mai drept condeiul, să caut lucida măsură a limbii natale, fără a-mi neglija spiritul ludic, într-o vreme a ezitărilor, nenumărate. De prin 1992-1993 până spre sfârșitul poetului din Săptămâna Patimilor, a anului 2008! Înspre final de 2007 eram la Paris, invitați ai Centrului Cultural Român. La hotel, ca de obicei, locuiam împreună. Luase cu el un rucsac de medicamente. Spre a-l determina să rărească fumatul, i-am spus că sunt senzori de fumat în cameră: riscam să sune alarma, să fim amendați. S-a retras, discret, în baie. L-am auzit tușind. Apăruse țigara. I-am spus prin ușa întredeschisă că și în baie sunt mecanisme cu senzori care alarmează. Don Cezar a stins țigara. Până la urmă, a trebuit să cobor să cumpăr o cutie de conserve, să o golesc, să i-o ofer ca scrumieră și să aprindă un LM (Lucian muzeograful, ziceam noi că înseamnă marca LM!).

– Ei, nu-i așa că în balcon nu sunt senzori?

Starea lui de sănătate ne-a împiedicat să ducem la capăt mai multe proiecte, inclusiv un volum de dialoguri, pe care-l plănuisem, ca doi entuziaști concitadini și comilitoni de Școală bârlădeană.

– *Într-un interviu de la început de 2023 spuneți, vorbind despre felul*

în care mențineți legătura cu cititorii: „Mă duc de câte ori am ocazia în spații mai puțin somptuoase, truate, perfide... prefer lumea aceea care are nevoie de un dascăl, de un învățător, de o vorbă bună, de o privire curată spre viitor...”. Ce găsiți în acea lume și aduceți înapoi în spațiile aglomerate, nerăbdătoare ale orașului, ale acestui veac care se tot grăbește (spre nicăieri, ar spune unii)?

– Mă regăsesc în ceilalți, rustici, umiliți, marginalizați! Fără bibliotecă, teatru, casă de cultură, parc de joacă etc. Deseori fără medic rural sau institutor gen junimistul Ion Creangă. Fără un revizor școlar care să semnaleze neajunsuri, precum Eminescu odinioară. În ochii școlarilor satelor mă regăsesc: natural, naiv, novice!

– *...definiți căroră li se adaugă altele, dacă e să stăruim pe acest culoar ludic. „Lucian Vasiliu/este inventatorul/unei monadologii desuete”. Să fie așa? Ce înseamnă desuet în poezie?*

– Desuet? Cam în sensul în care m-a definit, odinioară, poetul Mihai Ursachi, pe la începuturile mele de scriitor: „Lucian Vasiliu se deosebește de majoritatea poezilor mai tineri de azi, el nu este un experimentalist frivol ca atâția, ci un devotat al esenței” (revista *Opinia studențească*, Iași, 1977).

– *Nu vom încheia prin viațiunile la chestionarul lui Proust, la care de obicei îmi invit interlocutorii să răspundă, ci prin întrebări care continuă incursiunile cu reflex jucăuș-provocator pe teritoriul unor anume îngândurări.*

– *„Îngerii sancționează excesele”, spuneți undeva. Toate excesele sau doar unele? Care mai cu seamă?*

– Îngerii sunt suprasolicitați de excesele noastre actuale. Între ele TERORISMUL, cu toată „familia” lui infernală! – *Tot de la un vers care forează adânc, cu discreție: „Multe au venit prea târziu, spirit al meu”... Ce a venit prea târziu? Ce a venit prea devreme?*

– Târziu? Căderea comunismului!

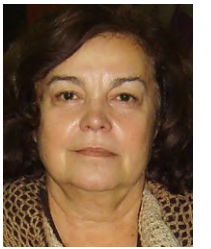
– Devreme? Neomarxismul! (Enunțurile ar putea continua până la obținerea vizei Schengen)

– *„Încet-încet/ nu mai am nimic de pierdut”. E o tristețe aici sau sunt semnele, de o melancolie mascată, ale mentalității unui învingător?*

– Învingător? „Al dracului am fost, cu patimă în toate,/ Greșind fundamental de-atâtea ori/- Și totuși, printre fericiri mă numără-/ Trăiască Poezia și Marii Visători!” (Ioanid ROMANESCU)

Cronica, Anul 21, nr. 39, 26 septembrie 1986

Nevoia de modele

S-a întâmplat ca, în cadrul unui interviu recent, George Motroc să mă întrebe care sunt modelele mele umane și culturale. Am răspuns de-atâtea ori, de-atâtea ori la întrebarea asta. Totu-i să găsesc cuvinte noi, că opiniile, convingerile mele sunt aceleași. Modelele sunt temelia, pietrele de temelie. Cum să construiești pe nisip? Și câți nihilautori, fără înaintași de onoare și respect, declară că n-au nevoie de modele! Oare ei n-or avea nevoie de recunoaștere dinspre urmași? Ce ne-am face fără repere?”, întreabă și răspunde A.D. Rachieru, în „Bucovina literară”, nr.4-5-6, 2023.

Cum scriam în *Universitatea care ucide*, după ,89 am aflat că Goga a fost *lichea* și Călinescu *tinichea*, Nae Ionescu *plagiator*, Noica *structură stalinistă*, Sadoveanu *criminal*, Preda *sadic și corupt* pe deasupra.

Mie nu mi-ar ajunge spațiul unei reviste pentru a-mi enumera modelele. Mai exact spus, reperele. Sunt și eu o *sapiensă* acum, dar tot am nevoie acută de repere. Vechi și noi. Încep cu primul model uman: tatăl meu, Alexandru Marinescu, un avocat de elită, multilingv, zvârlit din baroul bucureștean la judecătoria de ocol din Pârscov. Norocul meu a fost că acolo viețuia, atunci, V.Voiculescu. Aducea a sfânt, cu pletele lui albe, cu barba albă. Când l-am văzut în privdor, l-am întrebat pe tata: „E Doamne-Doamne?” Poetul mi-a dăruit poveștile Reginei Maria, pe care am făcut imprudența să le duc la școală. Ce huiet, ce zbucium! Cât pe ce să fiu exmatriculată. Și tot la Pârscov, în casa – muzeu, am primit Premiul „V.Voiculescu”, pentru mine cel mai important dintre toate.

Tata mi-a pus în mâini cărțile care trebuiau citite. Da, am făcut ocolul pământului în o mie de cărți. De la el mi se trage ideea că binomul bellus-bonus se impune ca un criteriu al judecății estetice. Că modelul implică statutul clasicist: armonie, proporție, măsură.

Evenimentul cel mai important a fost când Petru Ursache a intrat în viața mea. Și-i singurul eveniment de neschimbat. Petru e motivul să fiu recunoscătoare lui Dumnezeu. Este stabilopodul meu etic și estetic. Ca și el, nu consider total depășit nici etnicul, nici eticul, nici esteticul. Într-un decembrie 1949, I.D.Sîrbu urca Feleacul cu Blaga, cu Liviu Rusu, cu D.D. Roșca. „Ce facem ? Ce e de făcut?”, se lamenta Dezideriu. Puterea comunistă era gata să-i distrugă. Blaga *furios, verde la față*, cum își amintește I.D.Sîrbu, l-a apucat de rever: „Ce facem ,Gary? De azi ne scriem Ethica, asta vom face.” Petru a comentat așa: „Ethica e greu de scris.E mai ușor să scrii Estetica.”

Cu Petru am intrat în rostul lecturilor bune. Când a venit, prin concurs, la Catedra de literatură universală a lui Alexandru Dima (se preferau cei cu 3 ani de universitate muncitorească, „intellectualii muncitori”, cum le zicea lampadoforul Ov.S. Crohmălniceanu) marii profesori-model, cu viu simț pedagogic, fuseseră epurați de Reforma din 1948. Pe statul de funcțiuni, în dreptul numelui Șerban Cioculescu, sta scris : „Se comprimă postul și persoana.” Universitatea „Cuza” n-a mai avut nevoie, în varii etape de restructurări (destructurări, în fapt), de Petru Caraman, de Th.Simenschy, Dan Simonescu, Giorge Pascu, Ștefan Berechet, Gh.Ivănescu, Ștefan Bârsănescu...

Mai greu decât să-ți scrii opera este să-ți „scrii” biografia. Nu-mi plac autorii fără măduvă spinală, oameni de apă, chiar geniali fiind, în grația celor 9 muze la un loc. Și sunt mulți oameni de apă, care iau forma vasului în care sunt turnați. Nu pot și nu vor să-și păstreze forma. Or fi având talent după talent, dar nu altceva, cum ar fi caracter.

Reperetele mele sunt scriitorii cu spatele drept ca firul de plumb, cu postură impecabilă în fața politicienilor. În *Ars expectandi*, am un astfel de personaj, dar nu-i scriitor, cu scriitorii e mai greu. Self-elitei actuale îi place să facă sluj la președinți. Un adevărat scriitor nu poate sluji puterea, orice i s-ar oferi. Cei trei F: faimă, favoruri, fonduri se obțin. Dar ce faci cu demnitatea, cu onestitatea? Ca să nu mai pomenesc de conștiință. Puterea, după David Owen, e agent patogen. Alta e menirea „cărțarului” (e un *trouvaille* al editorului G.Pienescu) și trimite la o carte a mea: *Viețile cărțarilor contemporani după Magda U.*, Eikon, Cluj-Napoca, 2012. I-ul boldit e o reverență la Titu Maiorescu. În studenția mea, statuia lui zăcea în curtea lui Ioan Nădejde, socialistul ateu care scrisese vreo patru volume, ca să se întrebe: „Este sau nu este Dumnezeu?” Statuia lui Maiorescu a fost topită și din bronzul ei s-au făcut clante pentru Rectorat. Sunt și acum aceleași clante.

T. Maiorescu rămâne *spiritus rector*, de care ducem mare lipsă. Așadar: Înapoi la Maiorescu!

„Să învățăm marele adevăr că mediocritățile trebuie descurajate de la viața publică a unui popor(...)”. Ceea ce are valoare se arată de la prima sa înfățișare, în

meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci este bun pentru toți și pentru totdeauna!” Ca Eminescu. Iar noi suntem covârșiți de mediocritate, incompetență, jocuri de interese.

„Dreapta măsură” e greu de păstrat. Prăvălim statui. Constant se lucrează la ajustarea statuii lui Kogălniceanu, pentru că nu mai place direcția „Daciei literare”, pentru că irită datoria față de etnie. Imediat după „cotitura” din ,44, a fost decapitat bustul lui Goga, din Rotonda grădinii Cișmigiu. O useristă iașiotă a urlat pe seama unui bust modest de pe Bulevardul Copou. Cică Goga a fost înmormântat cu svastică pe sicriu, ca și cum mortul o pusese acolo. Pe soclu, a apărut o plăcuță unde sta scris că poetul a fost hitlerist, fascist, etc. Răsis Octavian Goga, prieten cu Ady Endre, maghyarul? Noaptea, placa incriminantă a fost demontată de un om de bine. O s-o pună la loc vreo chichirea a Anei Pauker? De la Internaționala la Internaționala e un lat de palmă, ca și între adevăr și minciună.

Mă mir că mă mai mir. Shakespeare e intezis în câteva universități ca prea „albist”, antisemit și alte bazaconii puse pe seama contemporanului lui Jan Kott, dar și al nostru, al tuturor, așa cum Eminescu e contemporanul de neprețuit al românilor. Ei, nu chiar al tuturor. I.P. Culianu afirmă sfidător că Eminescu e „pretins poet”, „grosolan”, „ambiguu sexual”, „libidinos”...

Nefericitul număr al „Dilemei”, din ,98, întâi m-a indignat. Acum chiar mi-e milă de dilematici. Cei pe care îi înfurie sintagme „ca poet național”, „om deplin”, „arheu”, venind dinspre Noica, Petru Creția, Th.Codreanu, Adrian G: Săhlean...

În aceste „zile nevrednice” (e sintagma lui Iorga) trebuie să avem urechi deschise pentru cuvinte înalte. Din păcate, Nicolae Iorga e pamfletat în stilul lui I.Ludo, „vulcan care scuipă borș”, acum declarat „hârb”, „iresponsabil”, luptând pentru „o tradiție inventată”. Și câți bălbâiți fără cuviința cuvântului nu-i critică pe Părvan, pe Const. Rădulescu-Motru, pe Ion Petrovici, ca țărăniști conservatori, „distrugători de civilizație”. Se pun curent în ghilimele *simțul istoric și tradiția*, ca să ne distanțăm de ele. Const. Rădulescu-Motru e acuzat că se ocupă obsesiv de *specificul național*, pus în ghilimele și el. Or, specificul e consubstanțial unității stilistice a culturii românești, ritos negată de alții și alții.

Mircea Eliade, Cioran, Daniil Sandu Tudor, Crainic, D.Stăniloae, Ernest Bernea –chiar Golopenția- deranjează. La fel Steinhardt, Comarnescu, Vladimir Streinu, Sergiu Al.-George, Dinu Pillat, discreditați pentru credința că modernitatea nu trebuie să disprețuiască forța tradiției. La fel George Uscătescu (l-a numit pe Eminescu „marele contemporan”), D.Vatamaniuc, Anton Dumitriu. Un publicist a crezut că trage un gol în poarta lui Anton Dumitriu, scriind „Pa, Toni!” N-a fost decât autogol.

„Galaxia Grama”, cum o numea DRP, pare că a dat un ordin de luptă: „Jos cu oamenii mari, cu luminătorii de neam!” E o boală asebie (gr. asebeia) asta, însemnând impietate, lipsă de respect față de marii înaintași. Cineva l-a scos „fundamentalist”- „totalitarist” pe V.Voiculescu. Enervează la culme așa-zisul său catehism în vederea regenerării poporului român. Și mai tare irită cererea lui Motru de construcții organice, nu de forme fără fond de import.

Blaga (și nu numai) mi-a spus că trebuie să fiu optimistă, câtă vreme păstrez nedegradat spațiul interior. Este decisiv, dar deloc ușor. La fel, C.D. Zeletin. Ador specialul său *modus-essendi*.

Noul canon nu-i suportă nici pe eroi, nici pe martiri. În școală, nu se învață intenționat, de bunăvoie, despre eroi. Eroare, dacă nu oroare. Să fie cultul eroilor vânăre de vânt și rezistența națională greșeală aberantă, inutilă? Eu nu cred asta.

De ce toți cei care apără interesul neamului sunt discriminați de ISNHR„EW”? Mai marele peste acest institut îi face ciclic rasiști, fasciști, extremiști pe Va-

leriu Gafencu, cel mai profund uman teolog, pe Țuțea, Socratele nostru, pe Mircea Vulcănescu, o conștiință intens națională, ca și Gyr, ca și Crainic... Cea mai acută actuală sintagmă este „deromânizarea românilor” a lui Nichifor Crainic. I-am reeditat, după ,89, și *Puncte cardinale în haos*, în 1996, ca să nu ne pierdem punctele cardinale în haosul actual. Petru Ursache spunea că sunt *ruguri aprinse*, în sens taboric, cărțile lui Crainic. Și e antisemit Radu Gyr, care a înființat Teatrul Evreiesc Barașeum, atunci singurul teatru evreiesc din Europa?

Mai nou e incriminat ca antisemit eminentul scriitor Dan Culcer. „Denunțul” (e vocabula sa) l-a făcut Andrei Cornea, precizând că acest denunț este „datorie nu doar culturală, ci și civică”. I s-a pus pe masa de Crăciun acuza, pentru că și-a spus opinia critică despre *Felix Culpa* a lui Norman Manea, care nu-mi amintesc să fi suflat vreun cuvânt despre opera inegalabilă a lui Mircea Eliade. Și de ce e „manieră dezgustătoare” să-l aperi pe Eliade, cum a făcut Dan Culcer, pentru o vină inexistentă?

Repet și repet, că trebuie: antisemitismul e o boală psihică, dar antiromânismul e deopotrivă boală psihică. Și ce ușor este să distrugi valorile și miturile celuilalt! Binele universal presupune toleranță, de acord, dar nu pe sărite. Ornea a fost declarat instituție. Aș zice că Iorga a fost o instituție, nu Z.Ornea, care l-a turnat pe Noica la Securitate pentru eseul despre Hegel, carte în manuscris, arestată chiar în editură. Turnătoria o fi fost „datorie civică”? Și mai e instituția Gherea, cu statuie cu tot (salvată de Zigu Ornea de la demolare, în timp ce bustul martirului Mircea Vulcănescu e vandalizat), în detrimentul instituției Maiorescu.

E timpul recuperărilor, dar tot pe sărite. Ov.S. Crohmălniceanu e doar victimă a persecuțiilor staliniste, el însuși stalinist, Paul Cornea și-a răscumpărat „erorile” proletcultiste, Edgar Papu, nu. Într-o îngustă, modestă apariție televizuală, eminentul cărturar evreu a spus, cu mahnire: „Eu v-am iubit.” Maria Banuș și Nina Cassian au fost recuperate de ICR pentru cât talent au. Banuș când vitupera America- fiară, Cassian când scria hore pentru Stalin și Dej. Tot Maria Banuș cerea să se elimine din folclor cântecele cu foaie verde, ca fiind legionare. Mai lipsea să intre Ninoșca Cassian și-n Academie, că Ileana cea din Vrancea își dereticase C.V.-ul: nu mai luptase nicicând la „Lupta de clasă” și devenise lovinesciană sadea.

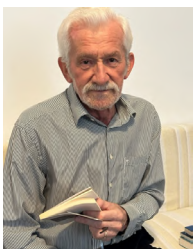
Lucian Boia a cerut „reevaluarea” istoriei și a trecut la manufacturarea ei, în tiraje mari, la foarte utila editură Humanitas. Până și cumplitul experiment Pitești și calvarul său a fost negat, iar *Patimile după Pitești* –denigrate. Din *Arheologia terorii* a lui Tismăneanu lipsește tocmai vârful bolgiei carcerale, atins la Pitești. Ceea ce l-a împins pe Dorin Tudoran să scrie în *Eu, fiul lor. Dosar de Securitate*, Polirom, 2010: „O memorie integrală l-ar face pe Vladimir Tismăneanu să se scuie singur în oglindă.” În *Raport final*, comandat de Băsescu-Petrov, România apare constant fascistă. Cum spuneam și eu, de râs, dar și de plâns, într-un titlu de foileton: *Etern fascizanta Românie!*

Da, e cum spune bunul meu prieten ardelean Virgil Rațiu: „am ajuns înapoia înaintelui”.

„Colosul” Carpaților a căzut, nu și sistemul socialist de a cenzura. Acest bizar capitalism a adus cu el alt fel de *Index librorum prohibitorum*. Ni s-a promis libertatea de opinie. Ni s-a spus că religia nu mai e tabu, nici „abaterile” de la ideologie. Numai că, de la dogmatismul stalinist, apoi socialist, s-a trecut la îndochinire corect-politică. Telul: memorie nesigură. Vadimir Udrescu îi spune „memorie pe două cărări”. Și n-aș zice că am câștigat toleranța într-o idee. Ești diversionist dacă te opui „indicațiilor”, acum „recomandări”, iar delictul de opinie” se pedepsește ca pe vremea miliției „Scân-teii”. Poliția ultra-globaliștilor și ultra-mondialiștilor, așezată pe umerii lui Marx, vânează „atitudini și idei incorect politice”. Și nu pricep de ce Dumitru Popescu alias Dumnezeu, cel mai dur aparatcik socialist, poate scrie pagini întregi de disculpăre în miezul „României literare”, dar Goma a rămas exilat din cuprinsul revistei tuturor scriitorilor din România. La fel, victimele cenzurilor socialiști, de la Vintilă Horia și Ștefan Baciu, de la Horia Stamatu la Vasile Posteuca și de la Bujor Nedelcovici la N. Breban. Aron Cotruș rămâne și el exilat din istorii literare, ca anti-european și anti-globalist. Nu place și pace poemul său: „Străină străinătate/ Rai cu porțile ncuiate.../Vai de cine-n ele bate.”

La întrebarea „De ce nu mai avem modele azi?” ezit să răspund. Pentru că am, avem modele. Ieri a trecut pe la mine Steinhardt, alaltăieri Țuțea (a ieșit cu greu din sentința „criminal de război”, dată de Tribunalul -stalinist- al poporului; Mircea Vulcănescu nu, n-a reușit), în dimineața asta, Mircea Eliade.

Virgil RĂTIU

→ Continuare din pagina 15

Ceai de tei în lumina de sticlă pisată

în viziunea lui David Dorian

Poezia lui David Dorian se încadrează firesc lumii baladescului neomodern ce a depășit fără eschive, sărind peste deceniile poeziei postmoderne, nelineștile romantice; nu se poate închipui mai bun baladier însoțit de iPhone și de instrumentul fabricat din memoria muzicii lumii; cuceritor instrument de acompaniament. Antologia de versuri *În căutarea Isoldei* de David Dorian (Ed. Galaxia Gutenberg, Baia Mare, 2023) este „desprinsă” din 10 cărți de poezie publicate din anul 2017 până în abia-trecutul 2023. Șirurile de versuri în întregul lor se înfațesează programate și proiectate pe un imens fundal muzical din care mai intens se aud inconștient anotimpuri de Vivaldi, menuete de Bach, triluri ale Mariei Callas, preludii de Chopin, adieri din Mozart, în cadențe ardente sau moi. Aceleași sunete se percep în versuri controlate și din chilioara *frumoasei cu instrument*, după cum se fac auzite și bătăile inimii *compozitorului de versuri*.

Procesul extenuant al căutării iubirii/ iubirei la David Dorian a început cu mult înainte chiar de a fi început. Se pierde într-o deloc informă chiciură aurorală, făcătoare de minuni, dragoste pomenită ca miturile Isolda și Tristan, și Julieta și..., ca din zodia Elenei cu Paris, mereu pregătită de luptă. Cititorul de trecut, „traducătorul” e înălțat în evenimente, văzătorul în perspectivă are chip pentru trup de Lolită, de după tufe nepăsătoare pare/ apare Zarzarella, atmosfera se încarcă de amintiri care fumegă după Sonia. Cu pas hamletian și priviri fixe ocolește umbra trupului Ofeliei; nu-și amintește, dar recunoaște întâlnirea cu Clavdia, printre ziduri ce ascund aziluri, sălășuiesc ființe pierdute, ba, năzuiește mai mult, să fie un Tristan vesel, părăsit de-o Isoldă grasă. Ca în liturghia păgână cheamă numele unor sfinte din cartier: Lucrezia, Gabriela, Monica, Marcela, sperând nesățios, și locuindu-și singurătatea ostenită... Fumează cu Gina, miniona careia îi face avansuri. Se dă în vânt să interpreteze intertmezzo-bufonului, exultă în fața tristeților interzise, a fericirilor orbitoare. Aproape în toate poemele traversează nepăsător Piața Maro a unui burg lacrimos schimonosot la margini de cladiri *moderne*, patrule de fiecare dată cenușiu, și nu-i scapă, ci descrie asiduitatea cu care „urmărește” să fie mereu prezent în jur anotimpul de hibernare. Aproape în toate poemele lui David Dorian este iarnă, frig, gerul năpraznic, ceața cenușie, sub ghirlande de gheață, nămeți de-un kilometru, perdelele cu brumă, zidurile reci medievale, copii cu muci, sprâncene cu promoroacă. Printre ele aleargă ca o arătare a splendorii trupul femeii căutate, aflat la rândul-i în neobosită căutare: Ea pe el, uneori, El pe ea, întotdeauna.

Multe întâmplări ce izbucnesc în versuri sunt în neregulă, despletite ca părul răvășit de degete, ca literatura care împinge vagonete de irealitate până dispar în punctul flăcării de lumânare, negru. Decorul se schimbă după anotimpuri interioare iar „scena” propusă de poet, formidabilă, uneori enervant de serioasă, pare ca în Bacovia: „De câte ori ascult *Anotimpurile* mă răscolește iarna; o tristețe șagalnică, sub un cer de plumb. Violet./ Din care începe să cadă... găinaț de inger./ Mă mișcă până la fericire ostilitatea iernii transformată/ în sărbători./ Pe sonorități limpezi (o nocturnă!) îți primesc atingerea caldă...” (*Zarzarella*, p. 29)

Peisajele care îngoapă în ele cu toată delicatețea frumuseții ce par că dau năvală acoperind chipul poetului, anunță inefabile formulări ideatice, care stârnesc distinct continua mirare: „îi urmăream derutat buzele mici mișcându-se în jurul cuvintelor” (p. 6); „orb de atâta verde rătăcesc...” (p. 8); „părul de culoarea vinului firt/ amintește de-o furtună în deșert. Grația cu care Venera/ își acoperă pasărica cea bună...” (p. 11); „dragostea ta e soare și ceață, cer înghețat./ frumusețe pe care nu o păstrezi decât părăsind-o” (p. 19); „să dorm cu trupul tău de violoncel în brațe/ .../ părul tău e o

flacăra neagră:/ prin el amintirea/ e un fluture de zăpadă” (p. 41); „(...) în piept molima frigului, iubirile vicioase./ Neprihănitul ei aer cu miros de patchouli/ venind în clopotul rochiei de mătase/ ce foșnea stins și tânguitor...” (p. 56); „o îmbrățișa cu brațe nătange: îi era teama că se va frânge./ Tremura cuminenția ei când degetele visau o clipă/ gingășia gâtului rece.../ .../ Lumina iernii se furișă pe vârfuri în odaia plecatei” (p. 201); „...aș alerga până la tine și-aș cădea la călcăie...” (p. 245).

Trec peste figura tutelară a poeziei lui David Dorian și caut să fixez tiparul nou luat pentru timpul său real. Zadarnice sunt pânzile de după perdele, nici fereastra deschisă nu face loc înafara unor fâșâituri și zgomote negloriase și mereu uniforme. Secvențele lirice adunate latură lângă latură se întind ca pelicule de film neîntrerupt și înadins rascolitoare până la durere carnală. Cât de ilustre s-ar împreuna dorințele cu respingerile iscând filosofii din preajma iubitelor. Zadarnic însă încearcă poetul să ne inducă în eroare vorbind și aiurând despre Lolite multe și Sonii și mai multe. În beatitudinea sa, poetul tot una, aceeași de neînlocuit ființă descrie și venerează cu înfrigurare și nerăbdare de tigră și emoție de pasărică ce pânzește să înhațe viespea ce tocmai vibrează. Reveriile prin ținuturi întinse cât Europa îl cotropesc și-l determină să uite că încă trăiește. Poetul inventează mistere știute:

„Îți scriu când aproape e seară.
Zăpada violacee/ fumegă ca o rană,
se stinge pe ramurile arțarului canadian.
Măreț și umilă privește:
inserarea furișându-se devreme,
când sufletul se deschide îmbrățișând ziduri;
singurațiile sacre./ Patrundem pe vârfuri într-o pânză de Breughel./ Ne amestecăm în scene domestice:
tăiem animale/ stivim saci cu făină; crăpăm lemne, măturăm curți./ Peste tot frenezie. Umanitate robustă./ Frumosele flamande își flutură pletele/ prin ninsoarea oblică. De sărbători s-au deschis cerurile;/ îngeri au coborât cu lifturi de sticlă...” (*Tablou V*, p. 58)

Poeziile sunt anumite construite ca să manipuleze spirite. Citind ai senzația că de la perete cineva, cine? nu se știe, te împinge: citește! citește!... O altă caracteristică a poeziei lui David Dorian este..., dacă pot și e permis să afirm că ludic e o activitate serioasă...: „Suplă ca o zvârlugă, cu fața stropită de pistru./ Trupul de liană necunoscut ca frunzișul unei păduri tropicale./ Apărea la fereastră în studiată cochetarie, între faldurile/ perdelelor umflate de vânt./ Sufletul ei aidoma unui canar scăpat în asprile iernii/ ramură de finic înmugurind de Florii; când multumile/ ies din biserici./ Un soare astenic, freamăt de primăvară; din înalturi, peste multime, petale înteteite de clopote.” (*Petale*, p. 33) „Și ce rămâne din păpădiile primăverii/ când intrăm în singurul anotimp?/ Cine să-ți vadă dragostea eșuată pe o banchiză?/ Inima de pluș din care se scurge nisipul.../ Atunci ți-ai lipit obrajii de soarele iernii portocaliu./ Patinatori singuratici alunecam pe gheața inimii frânate./ Îți aminteai darurile copilăriei:/ saculețul cu *monograma*, unde îți doșei lucrurile./ Pictoriță naivă și genială. Desenele cu ursuleți./ .../ Timpul nemilos la amiază.../ .../ Bolile copilăriei – strălucitoare./ Inventai cuvinte fără înțeles, vorbeai pasărească de care/ se speriau șoarecii...” (*Fractal XIII*, p. 12).

Din antologia prezentă nu se identifică între volumele lui David Dorian publicate de-a lungul timpului diferențe de abordare în practica de creație, în prozodia structurii poeziilor, „contaminări” și influențe venite de la generațiile poetilor afini și *delfini*, ori dinspre generațiile anterioare, consacrate. Există o lume și-o cuprindere vie care fac din antologia *În căutarea Isoldei* o carte de poeme cu personalitate, acompaniate de puterea inducției lirismului și rezistenței la timpii creatori ce vor urma naveli literaturii de calitate. Opinie întărită de considerații critice semnate de: Mihai Zamfir, Gheorghe Grigurcu, Iulian Boldea, Andrei Moldovan, Victor Știr, Vasile V. Filip ș.a.

Din *Jurnal portughez*: „Aș vrea să pot scrie *Tinerete fără bătrânețe* sau măcar *Comentarii la Meșterul Manole*, ca să mă vindec și ca să mă regăsesc.” (notă din iulie, 1942). Comentariile le-a scris în '43; *Tinerete fără bătrânețe* a rămas nescrisă. Cum Eliade avea în proiect o *Ars moriendi*, Bătrânul și cu mine am alcătuit antologia *Arta de a muri*. Ne-am asumat acest risc pentru ca făgăduința făcută sieși să devină realitate: o carte „sur le concept de la mort dans les croyances et le folklore roumain”. Trei ediții s-au epuizat rapid. Volumul, pe care l-am întocmit după un presupus scenariu eliadesc, dezvăluie o întreagă fenomenologie a morții, cu toate implicațiile filosofice, metafizice, mistice. Un capitol special este *Mântuirea*, pentru a accentua deosebirea de esență între credințele mitologice arhaice și religia creștină, ca și dintre zeii vegetației de tip Osiris și Iisus Hristos, pornind de la ideea că Iisus nu este o simplă reprezentare a unei credințe primitive, nici că Fecioara Maria e o *Mutter Erde*, cum se mai susține în unele studii de filosofie a religiei, forțându-se nota. Da, *Arta de a muri e „bănuțul”* întors de noi, Petru și cu mine, lui Eliade pentru că ne-a învățat că totdeauna e un pod către alt tip de existență și că omul care se teme de moarte moare urât.

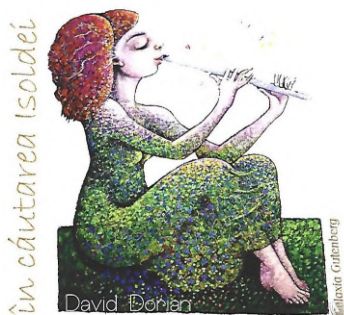
Avem modele, slavă Domnului! Enumăr câteva: istoricul Ioan Aurel Pop, pe care-l văd președintele României, subtitlul eseist Ion Papuc, eruditul eminescolog Th.Codreanu (Mihai Drăgan a fost omorât de Cabala mediocrilor din Facultatea de Litere), profesorul Const. Călin, exegetul lui Bacovia, Cornel Ungureanu, cu geografia sa literară și cu istoria lui secretă...Cea mai mare nedreptate i s-a făcut lui Gheorghe Grigurcu: un anti-stalinist notoriu a fost declarat...stalinist.

Și vine tânărul Mircea Platon, ale cărui cărți ar trebui s-o dezmeticească pe ministresa Deca, dacă ar naviga prin ele. Îi recomand să citească măcar *Deșcolarizarea României. Scopurile, cărțile și arhitectii învățământului românesc*, Ideea Europeană, București, 2020. S-o ajut pe doamna Deca? „Revoluția continuă a învățământului nu e decât alt nume pentru transformarea lui în vacă de muls pentru diverse corporații (cei care vând softuri, cei care vând computere, cei care vând „curricule”, cei care vând expertiză). După defrișarea munților, avem, acum, iată, o uriașă operațiune de defrișare a minților.” Un domn de categorie „expert” ne spunea că digitalizarea îi va ajuta pe elevi să scape de scrisul de mână, de caligrafie, deloc necesare în opinia sa. Așadar, putem defrișa liniștiți pădurile. Le exportăm ca lemn brut, că de hârtie de scris nu mai avem nevoie. „Expertul” se vrea în era post-Gutenberg.

Poate că Dumnezeu va încetini puțin timpul meu și-mi va îndeplini dorirea de a încheia Seria Etno a lui Petru Ursache. Vor apărea repede și *Recurs la folclor*, și *Dorul – Dor*. Viața lui Petru Ursache a fost bogată în cărți. Dacă nu și-ar fi scris opera abundentă, n-aș fi avut ce edita. Am decupat dintr-ale lui și-l las pe el să vorbească. Iată:

- „Nu-i ușor să taci, e mai ușor să nu taci.”
- „Trăim în nefirescul de a ne urî etnia. Firesc este s-o iubești, să ai drag de ea.”
- „Sunt lanțuri mai grele decât cele pe care înaintașii noștri le purtau la mâini și la picioare, prin gherle și prin forturi: uitarea, ignoranța, mancurtizarea.”
- „Frica nu este creatoare, ci numai curajul, fapta. Frica imolează ființa, nu o salvează.”
- „Există un curaj al gândului mai mare decât al faptei. Păstorul mioritic nu-i mort. El e mirele. A avut puterea să-și preschimbe Moartea în Nuntă Cosmică, mitică. *Preoți-munți ai mari*. Miorița reprezintă un test în fața morții, nu al bătei.”
- „Se înțelege prin capodoperă o creație unică și exemplară de tip genial (Kant), ce-și justifică existența prin propriile ei reguli.”
- „Emoția religioasă se află în inițiala oricărei culturi.”
- „În ce mă privește, m-aș intersecta cu Nae Ionescu în direcția escatologică a salvării și cu Petre Țuțea în legătură cu *adevărul de credință*, concept de bază în marele tratat despre omul îndumnezeit.”
- „Creația folclorică – o cale spre marea cultură.”
- „Trebuie să fii om responsabil printre ai tăi și în lume.”

Petru Ursache e modelul meu formator.

David Dorian

Eugen MUNTEANU

Capidava mea (I).

Drumul

Străvechea cetate dobrogeană de pe malul drept al Dunării, fortificație geto-dacică, castru roman și apoi bizantin, a fost cu certitudine unul dintre „leagănele” sau „vetrele” etnogenezei românești. Micul sat modern înjghebat alături de străvechea cetate se află la doar câțiva kilometri de Seimeni, satul în care m-am născut, așa încât numele îmi suna oarecum familiar în urechi încă din pruncie, alături de numele celorlalte sate de primprejur, pe unde sătenii mai mergeau cu treburi, Rasova, Cochirleni, Siliștea, Tortomanu, Boasșic, Topalu, Băltăgești... Când, prin clasa a V-a, am auzit numele Capidavei menționat în șirul cetăților romane de la Dunăre, alături de Axiopolis, Carsium, Noviodunum, am tresărit puțin încolțindu-mi gândul că „istoria antică”, titlu inscripționat pe unul din manualele mele de școală vorbește și despre lucruri atât de aproape de satul meu, din care eu nu ieșisem încă niciodată. Au trebuit să mai treacă vreo câțiva ani ca să pun piciorul pe acele locuri care au rămas de atunci înscrise pe veci în geografia mea sufletească esențială: *Capidava mea!* . Iată, pe scurt, această poveste de dragoste.

Pe parcursul erei comuniste, ca elev sau student, nu puteai să te sustragi corvoadei ritualice a muncii gratuite, numite în primele decenii „muncă voluntară”, mai apoi „muncă patriotică”, iar în cele din urmă, „practică în producție”. Erau obligați să presteze această muncă elevii, studenții, profesorii și cercetătorii. Era, în fond, o formă explicită de umilire, din partea „clasei muncitoare” și a reprezentanților ei, bonzii comuniști de toate nivelurile, de la mărunțul activist comunal, orașenesc, raional, până la, mai târziu, județean, la adresa intelectualilor, suspecți prin natura lor, de infidelitate față de statul proletar, al muncitorilor și țăranilor. Elev de liceu sau student, profesor sau cercetător, erai silit, de la două la patru săptămâni pe an, să faci o muncă fizică, pe ogoare sau într-o fabrică. Am cules astfel, gratis, tomate sau porumb ca elev la Seimeni, am cules struguri în viile de la Bucium sau piersici la Nazarcea în Dobrogea ca student, am numărat arborii din Grădina Botanică din Iași, numărându-i pe trunchiuri cu var, ca cercetător filolog, pe la jumătatea anilor '80. Mărturisesc că, dincolo de pierderea de vreme și de umilința intrinsecă, munca nu era grea, fiecare se fofila cum putea... Ceea ce conta era bifarea acțiunii, nimeni nu-și punea problema eficienței muncii, oricum, neplătită.

Soarta a fost blândă cu mine încă o dată, căci, în cele trei vacanțe din timpul liceului, „practica în producție” a fost pentru mine prilejul uneia dintre acele întâlniri pe care le considerăm providențiale, căci ne determină destinul. În loc să merg într-o fabrică sau pe ogoare, nu mai țin minte prin ce împrejurări, am ajuns pe lista celor treizeci de elevi, băieți și fete, desemnați de la inspectoratul școlar sau de la uteceu, să meargă să-și execute cele două săptămâni de „practică” pe șantierul arheologic de la Capidava, pe malul Dunării. Vechea cetate de lângă satul numit odinioară Calachioi nu era departe de satul meu, Seimeni, doar 13 kilometri în aval, pe marele fluviu, dar eu nu apucasem să o vizitez până la vârsta de cincisprezece-șaisprezece ani, câți aveam la sfârșitul clasei a IX-a. Înainte de a pleca la Seimeni în vacanță, mi-am procurat cele două monografii existente despre cetatea Capidava, una semnată de Grigore Florescu, Radu Florescu și Petre Diaconu, alta, mai recentă, semnată doar de Radu Florescu. Erau două cărți de strictă specialitate, cu detalii tehnice destul de greu de digerat de un adolescent, dar le-am citit cu atenție și interes. A venit și ziua hotărâtă, una din primele ale lunii august din anul 1969. Noaptea precedentă am renunțat să mai dorm – devenisem deja o ... pasăre nocturnă! –, zorii mă prinseseră terminând de citit monografia Shakespeare a lui Mihnea Gheorghiu. Primii șapte kilometri, până în satul vecin Dunărea (fostul Boasșic), i-am parcurs repede și comod, cu autobuzul-cursă, care tocmai începuse să circule în anul acela. De la Dunărea la Capidava, alți șase-șapte kilometri i-am străbătut, buimăcit de nesomn, euforic și într-un fel de transă, îmbătat de lumina orbitoare a verii dobrogene, pe jos. Miraculoasă zi a vieții mele! Nu puteam să-mi precizez

ce anume, dar aveam presentimentul că ceva esențial se va petrece cu mine, că parcurg un drum inițiat, la capătul căruia voi găsi răspuns la întrebările și frământările mele adolescente. Peisajul, care îmi era, oricum familiar, este cel mai frumos peisaj din univers! În zona unde m-am născut, lunca Dunării este absolut magnifică, iar bucata dintre comuna Dunărea și Capidava este, am verificat-o de multe ori după aceea, absolut miraculoasă!

Drumul șerpuia, un drum de țară pietruit, la doi pași de Dunăre, străjuit, pe partea dreaptă, de râpele abrupte cu culoarea lor specifică, dată de grohotișul fosilifer gălbui, amestecat cu humă roșiatică. Uneori, brusc, peretele calcaros dispărea și se deschidea câte o largă vale către interiorul Dobrogei, perpendiculară pe Dunăre. Prin mijlocul acestor văi se scurgea, când ploua abundent, câte un șuvoi năvalnic. Una din aceste văi adăpostea pe un versant, atunci când am trecut eu pe acolo, o stână de oi. Ca în atlasul desenat cu mîgălă al unui genial profesor de geografie din Renaștere, drumul marca exact limita dintre două lumi diferite. La sînga – lunca Dunării, cu verdele ei intens, cu stufărișurile și păpurișurile ei impenetrabile, cu sălcii bătrâne și contorsionate și cu plopii zvelți și foșnitori, cu ochiurile de apă foșgăind de viață și stăpânite de neamurile numeroase ale pescărușilor de apă dulce, lișițelor, găștelor și rațelor sălbatice, ale berzelor și bătlanilor, împărtășindu-și pașnic hrana cu suratele lor domestice, venite și ele la ospăț, în cîrduri, din cel mai apropiat sat. Ba uneori, pe luciul umbros de sub sălcii, mai întrezăreai și câteva lebede discrete. Din crîngul de pe dreapta recunoșteai ciripitul miilor de vrăbii și glasurile gugustiucilor, ba mai recunoșteai și trilul mierlelor. Rîndunelele și lăstunii îți suierau adesea nevăzuți pe deasupra capului. Sub pașii tăi se deschidea covorul vioriu de levăntică sălbatică, amestecată cu izma broaștei, nesfârșit, ca al unei culturi intensive îngrijite de un grădinar genial. Tocmai începuse sezonul înfloririi acestor umile și generoase buruieni, iar miile de inflorescențe violete emanau mireasma lor intensă. Pe partea dreaptă a drumului, la doi pași, dacă urcai grohotișul pe podiș, începea steпа dobrogeană, cu exuberanta ei vegetație atât de admirată de botaniști. Numele unora din sutele de plante le-am uitat, pe cele mai multe nu le-am știut niciodată. Iarba deja îngălbenită de arșița verii era presărată de sunătoare, de colilii, ciulini, scumpii sau imortele, toate viu colorate în galben, roz, roșu sau liliachiu, dar mai ales de omniprezentul, tenacele și spectaculosul alior, care doar acolo, pe dealurile dobrogene, pare la el acasă. Câte un nuc, un stejar pufos, un corcoduș sau un zarzăr solitar străjuiesc drumul, înecați în tufișurile multicolore de gherghini, răsuri, cătină sau tamarisc.

Mă opream des, ca să mă odihnesc, la umbra săracă a vreunui pâlă de șalcămi, ca și cum nu doream ca drumetia să se termine. În loc de cel mult o oră, cât ar fi trebuit să dureze, în pas normal, parcurgerea celor șase-șapte kilometri, călătoria mea a durat mult mai mult, așa că, plecat pe la ora șapte din sat, am ajuns la Capidava pe la miezul zilei, la ceasul când tot ce e viu, în Dobrogea, se trage spre umbră...

Când, după ultima buză de deal, care le ascundea privirilor, ți-au apărut brusc impunătoarele ziduri ale cetății, profilate pe fundalul largului golf pe care îl oferă Dunărea, ai simțit că-ți dau lacrimile de emoție, ai căzut în genunchi și ai început să plîngi în hohote, încercând să înțelegi ce se întîmplă cu tine. În coerența lor monumentală, zidurile cetății, primele vestigii de acest fel pe care le vedeai de aproape, ți se păreau că sunt la fel de mărețe ca zidurile Troiei, care îți deveniseră familiare după lectura repetată a minunatei traduceri făcute de George Murnu *Iliadei* homerice. Tot ce ți se spusese la școală despre strămoșii romani se întruchipa palpabil sub ochii tăi. Singur în univers, te întrebai: De ce, Doamne, m-ai trimis aici, de ce tocmai pe mine, de ce acum? Fantasmelor livești le căutai febril confirmare în prezentul cel mai familiar. Îți imagineai că re trăiești entuziasmul și bucuria celor zece mii de soldați greci strigând, la vederea mării izbăvitoare: „Thalassa, thalassa!” Despre chinuitorul lor drum de întoarcere acasă (*anábasis*), povestit de Xenofon, citiseși recent câte ceva într-o carte foarte bună, ce tocmai fusese publicată în traducere românească: A. Bonnard, *Civilizația greacă*. (Va urma.)

Teodor DUME

Moartea mea, un fluture alb

seară de seară mă privește prin fereastra întredeschisă a dormitorului cu tavanul alb ridat de păianjeni între acele riduri stau o parte din privirile mele pe care le-am localizat pentru atunci când fluturile se va așeza de-acurmezișul pe lampa rămasă de la mama și pe care de la moartea ei n-am mai aprins-o niciodată

uneori închid ochii și mi-o imaginez ștergându- i sticla înnegrită de fum

SMS fără răspuns

Aseară l-am sunat pe Dumnezeu am vrut să-i ofer inima din copilul din mine și când l-am întrebat despre cel care am fost mi-a amintit de ziua aceea în care disperat alergam după mama apoi cu neastâmpărul de copil l-am întrebat dacă mama e fericită nu mi- a răspuns a doua zi i-am trimis un SMS “răutăciosule”...

acum aștept să redescopăr de unul singur lumea în care locuiește mama... și din când în când le spun nepoților că au avut o bunică...

Timp din timp

Când eram copil voiam să cresc ca și fratele mai mare plin de lumină în ochi și pe față mai apoi să îmbătrânesc ca și tata singur să repar acoperișul de pe casă cum o făcea și bunicul dar după ce am început să mai cresc mi-au dispărut lumina din ochi și cea după față când și tata s-a dus am rămas singur să repar acoperișul de pe casa cea veche și printre sudoare îmi amintesc de fratele îmi amintesc de tata și câteodată de copilul din mine

Azi moartea e o poartă închisă

nu se mai moare ca-n alte dați când pleoapa însângerață până la lacrimi acoperea ultima tăcere și tristețile fără capăt vibrau lăuntric iar lumea desena cu ceară un Dumnezeu

nu nu se mai moare ca-n alte dați și nici durerea nu se mai plimbă din om în om căutând o nișă criza ne-a afectat și sentimentul azi moartea e o poartă închisă coridorul acela alb e-n renovare și nimeni nu ne mai promite când și cum...

de aceea dați-mi voie să mă mut în fiecare din voi să mă rog să înjur și din când în când să iubesc uite cât de greu e să mori

Dionisie VITCU

Meritocrație sau concursurile sunt măsluite... ?

„E mult mai ușor să ai talent sau chiar geniu, dar mai greu să fii frumos sufletește...” G. Călinescu

De felul meu nu insist, nu-s băgăreț, aștept, mereu întârziu, nu mă grăbesc deși inimă-mi dă ghes, mă-ndeamnă, da-s prudent, las loc altuia să văd cum e, cum poate fi, dacă e bine sau... Asta nu înseamnă că sunt... ce s-ar numi un... *ins de mână a doua*, o rezervă. Nu. Deși, nu de puține ori mi s-a întâmplat să-mi treacă altul înaintea, să-mi taie calea. Natura, însă, m-a ajutat și-am ajuns pe mulți din urmă recăpătându-mi locul meritat. Am și o explicație. Faptul că am avut norocul să vin pe lume la un sfârșit de decembrie, ai mei m-au dat la școală cu un an mai târziu, să fiu copt și asta m-a scos din *regimentul* meu. Față de colegii de clasă eram socotit mai bătrân cu un an. La început nu mi-am dat seama, dar mai târziu am avut unele neplăceri. Fiind mai mare cu aproape un an decât colegii de clasă, învățătoarea mă pune pe mine să sterg tabla, să aduc cretă de la Cămin, să strâng hârtiile din clasă, să închid ușa, să fac treburi mărunte, iar lista celor ce *faceau obrăznicii* o servea colega mea, fata doctoriței și asta nu-mi convenea, nu era ea cea mai cuminte, și uite așa de mic am intrat la o idee. Fără să-mi dau seamă cum și de când, mă domina un spirit justițiar. Vedeam imediat ceva ce nu era corect, ceva neadevărat, ceva ce nu poate fi așa... Mai târziu colegii de liceu mă și vedeau om de tribunal, dar n-a fost să fie. Odată cu trecerea timpului m-am mai schimbat. Am văzut și m-am convins că lumea-i așa cum este și... *ca dansa suntem noi*; că, lumea e lume... *zi-i lume și mântuie vorba*; că, *gura lumii nu-mai pământul o astupă* și-n câte și mai câte feluri or fi pocit-o înțelepții omeneirii. Odată cu vârsta ne facem, devenim mai înghăduitori, poate chiar mai toleranți, dar se întâmplă uneori ca realitatea să ne contrazică.

Am cunoscut oameni al căror destin ar fi fost altul dacă n-ar fi întâlnit nedreptatea în cale, bariera pusă de-a curmezișul schimbându-le destinul, cu toate că și-au găsit liniștea și împlinirea pe alt culor al vieții. Și n-am să cobor în timp la vremuri când treptele unor școli românești erau interzise fiilor celor ce regimul politic instalat după război le lipise eticheta de dușmani ai poporului. N-am să mă hazardez să caut, să aflu ce l-au împiedicat pe Eugen Lovinescu să predea la Universitate sau în vremea noastră pe Alex Ștefănescu, nu. Argumente și explicații se vor găsi destule, dar să continuăm...

N-aș putea spune că l-am cunoscut de aproape pe criticul și istoricul literar Alexandru Dobrescu, că am fost prieteni și m-a promovat în profesie. Îl întâlneam și-l vedeam des pe străzile Iașului, la vitrinele și rafturile librăriilor răsfoind cărți proaspăt apărute, la chioscuri de ziare, lângă panouri cu afisele teatrelor și cinematografelor și ne-am trezit salutându-ne fără să ne cunoaștem, dar... ne știam. Tip interesant, afișa o tinerețe adolescentină, subțirel și înalt-potrivit, cu chip plăcut, îmbrăcat întotdeauna cu gust, un fel de dandy ce făcea pe toate fetele de liceu care-l întâlneau să ofteze. Nu l-am văzut niciodată însoțit de prieteni, îmi părea un înșingurat. Spre deosebire de alți intelectuali ieșeni de condiția sa, care-și văd numai de rostul lor, *cunoștința mea* putea fi întâlnită în magazinele alimentare la cumpărături unde era însoțit de o domniță care-i semăna leit, doamna lui de la Teatrul Luceafărul.

Întâmplător l-am cunoscut la Casa Studenților, în cabinetul de lucru al poetului Emilian Marcu, unul dintre puținii săi prieteni, la care obișnuia să întârzie uneori. Discuțiile lor se axau pe evenimente culturale, presa ieșeană, cărți, autori, despre cenaclul pe care-l păstora Nelu E. Marcu și-mi plăcea să-i

privesc și să-i ascult. Acolo am aflat că e din Botoșani și a terminat liceul la „Laurian”, că are legături prin familie cu teatrul din localitate, că a intenționat să se facă actor, dar... dorința părinților l-a determinat să se înscrie la Filologie la Iași. Îl ascultam destăinuindu-mi-se și gândeam fără să-i spun... *teatrul românesc a pierdut un june prim care semăna cu Alain Delon*. Dar cine garantează că nu s-ar fi pierdut printre faldurile Thaliei ca atâția frumoși de care nimeni nu-și mai amintește.

Criticul și istoricul literar Alexandru Dobrescu a absolvit Facultatea de Filologie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în 1970 cu rezultate remarcabile, devenind redactor în anul absolvirii la *Revista Cronica* unde a stat până în 1971, când a trecut la *Convorbiri literare* până în 1990 ca redactor, și mai departe până în 1995 ca redactor șef. A debutat în *Viața studențească* încă de pe băncile facultății și a colaborat la numeroase publicații din țară cu studii și articole de critică și istorie literară. Publică pe rând volumele *Foiletoane* I, II, III la Cartea Românească și *Junimea, Introducere în opera lui Titu Maiorescu* la Editura Minerva, *G. Ibrăileanu – nostalgia certitudinii* la Editura Cartea Românească, îngrijește ediția critică *Moftul Român* de I. L. Caragiale la Editura Moldova, coordonează mari dicționare ale limbii române, ediție revăzută și adăugită din *Dicționarul universal al limbii române* de Lazăr Șăineanu (în cinci volume la Editura Mydo Center).

Întâlnisem atunci omul, cărturarul cel mai potrivit pentru postul scos la concurs de Universitatea de Arte „George Enescu” și, la rugămintea mea s-a lăsat greu înscris la concursul anunțat. Nu înțelegeam de ce se codește, avea toate calitățile cerute de fișa postului. Știa ceva, ceva știa, era pătit. *Toate concursurile sunt aranjate, sunt măsluite!* L-am asigurat că nu vor fi probleme pe această temă.

În ziua concursului cei doi candidați înscrși s-au prezentat la sală, în fața asistentei formate din studenți și cadre didactice. Preț de două ore fiecare, au susținut tema aleasă la nivelul academic cerut de lege.

Alexandru Dobrescu a fost în mod clar superior prin eleganță, bibliografie, argumente științifice, limbajul academic adecvat momentului. Și, împotriva evidenței, ceilalți doi membri ai comisiei l-au preferat pe contracandidatul ilustrului istoric și critic literar. Am refuzat să semnez procesul verbal, n-am vrut să contribuie la un act de injustiție. Înclin să dau dreptate celor care *văd concursuri măsluite*.

Mă întorc la Foiletoanele istoricului și criticului literar cu zăbavă pe paginile *despre G. Călinescu*, din care amintesc: „afecțiunea mea nu se clintește la toate nimicurile” sau „Doamne, urâte gânganii sunt scriitorii”, „e mult mai ușor să ai talent și chiar geniu, dar e mai greu să fii frumos sufletește. E o înșușire care nu se învață, un har, îl ai din plin, glorios, iradiant!”

Lipsindu-i sprijinul politic, mai cu seamă *propetelele*, Alexandru Dobrescu n-a putut ocupa în domeniul funcții pentru care avea pregătire și le-ar fi meritat. Atitudinea sa *călinesciană* la privat de multe, dar valoarea operei sale este de natură clasică și va folosi celor ce vor dori să cunoască fenomenul literar românesc în varianta junimiștilor ieșeni.

Leo BUTNARU

cosmogramme

De la Homer la Cehov

Pentru că, în literatura lumii, se întâmplă legături chiar dintre unele idei din Homer cu idei aproape similare din Cehov! Peste 28 de secole, peste antichitate, ev mediu, renaștere etc., se „întâlnesc” și procedează cam la fel Niobe din *Iliada* cu Ranevskaia din *Livada de vișini*. În momente de suferință, ambele personaje își schimbă, brusc, doleanțele. În cazul moșierei din spațiile boreale, răvășită de patriotism, de atașament (mai mult... la distanță!) de tot ce-i rusesc, astea toate, vibrante, se sfârșesc, cum se spune figurat (ar fi valabil în egală măsură și: desfigurat), în coadă de pește. Adică, brusc, de la dărâmare de emoții supreme (*Dar dacă e un vis? Vedă unul Dumnezeu, eu îmi iubesc patria, o iubesc tandru, și nu puteam privi prin geamul vagonului, plângeam întruna*), unde face, parcă nitam-nisam (de fapt, chiar așa iese): *Dar e timpul să ne bem cafeaua...* Ce schimbare de registru sufleteș, de la trăiri și retrairi covârșitoare la un gânduleț și o poftă oarecare! De la iubirea de patrie – la irezistibilul îndemn al ceștii de cafea, în aburul căreia se uită chiar și de matuska Rusia cu toate ale ei... Pentru că cine e moșiereasa Ranevskaia? O egoistă și o trivială preocupată doar de avidități amorose. Îi moare soțul, i se înecă fiul, iar ea, chemată de Eros, pleacă în Franța, să-și aline suferințele în brațele amantului. Pe cele două fiice le lasă aproape leftere în Rusia, în care revine doar din cauza că rămăsese cu punga goală. Însă pare în continuare afectuoasă, chipurile, și afectivă, de fapt având un suflet mucegăit în indiferență.

Așa se întâmplă că, peste 2 800 de ani, Liubov Ranevskaia parcă și-ar fi avut oarecât prototipul în persoana Niobei care, în timp de mare dramă sufletească, de durere sfâșietoare, în livada de măslini (probabil) „se gândea la mâncare”, spunea Homer. Apollo îi omorâse Niobei pe toți cei doisprezece copii, șase fete și șase băieți. Iar mama zdrobită de durere cere (greu de imaginat) mâncare. Și, după cum spune legenda, mai târziu a fost transformată într-o stâncă... Posibil ca elucidare a unor astfel de schimbări bruște de registru emotiv, de atitudini să o găsim în ce spune Seneca în *Scrisoarea a LXIII-a către Luciliu*: „O întâmplare neînsemnată, cu toată fata asta (îndurerată – l.b.) te face să râzi, și nu zic mai târziu, când toată mâhnirea se risipește, când durerile cele mai sfâșietoare se potolesc: la primul moment de neatenție masca suferinței te va părași”.

Așadar, câteva clipe, cât rosteste cuvinte mari și pline de pasiune, îndurând eroic auto-schingiuirile sufletești căsunate de drag de patrie, Ranevskaia trece la ceva atât de lumesec – o cafea. Ca o deplasare din antichitate spre începutul secolului XX, când, în 1904, se joacă premiera acestei ultime piese a lui Anton Pavlovici Cehov, care se stinge peste mai puțin de șase luni după evenimentul care, perpetuu, avea să se răspândească pe foarte multe scene din lume...

Cornelius DRĂGAN

Am sădit o dimineață

Motto:

„În lumea mea copilul nu
Are mamă

În lumea mea sângele
Strigă cu frică”

Am uitat să reinventez timpul
Și ochii mamei s-au închis pe loc

Primul nume care îmi vine în minte
Libertate absolută la Nietzsche

Amurgul nu este violet ci doar
O pată neagră care apasă pe locul nu-
mit
Inimă

În rest nu am facut
Nimic
Am spălat urmele
Pașilor tăi
Am sădit o dimineață
Am mai murit o noapte

Timpul rămas o crustă în
Pielea ta albă

Nimeni nu știe adevărul curat
Mulți goi în inimi ca trubadurul
Fără mandolină

Lumina sărutându-ți chipul
În mijlocul iernii

Doar tu și Dumnezeu
Stând de strajă

Așa cum prin trupul tău curge sânge
Tot așa prin trupul meu curge frica

Nu cer nimic

Ochii copilului cad în gol

Și Doamne, ce frumos începuse
Dimineața

Eu vă iubesc mult
Deși nu am pâine deloc
În casa în care locuiesc suflete
Doarme omul negru

Și nu am pâine deloc
Și stau să nasc cuvinte

În formă umană

Oamenii mei port catheter
Oamenii mei sunt galbeni la față
Oamenii mei râd rar cu buzele strânse
Oamenii mei nu plâng ci se uită spre
cer
Oamenii mei nu se uită-n oglindă
Nu au veșminte de gală, nu dansează
Oamenii mei se roagă se roagă
Oamenii mei au visul întors
Oamenii mei sunt suflete țări
Pregătiți sa intre-n Lumină

Se va naște ziua
Va fi dimineață deplină

Vei afla atunci
Trupul meu înghețat
Într-o singurătate atroce

Să-ți moară moartea și tu să nu spui
nimic
Să nu ai nicio părere nicio opinie

În haos așteptând elementul final
Care să te salveze din orașul vopsit

E un oraș mare și nimeni absolut
nimeni nu se poate ascunde în el

Expres cultural numărul 2 / februarie 2024

Andrei PATRAȘ

Cristina Scarlat, Gândăcelul și Înțeleptul

Publicată anul trecut la Editura ALFA (Iași, 2023), *Gândăcelul și Înțeleptul*, semnată de Nicoleta-Cristina Scarlat, este o delicată parabolă despre fragilitate și forță în același timp. Autoarea, membră a Uniunii Scriitorilor din România – filiala Iași, cu o impresi-
onantă activitate atât în studiul literaturii, cât și în
creația literară proprie, continuă în alt ton față de cel
de până acum căutările și trăirile sale poetice.

Povestirea ne duce într-un fel cu gândul și la *Me-
tamorfoza* lui Kafka, dar și la celebrul *Micul Prinț* al
lui Antoine de Saint-Exupéry, la care însăși autoarea
face referiri pe parcurs.

Volumul de față, însoțit și de grafica realizată su-
gestiv de Alexandra Macarie, este de fapt o poveste cu
multe tâlcuri, emoționantă și înduioșătoare, despre
devenirea noastră, despre creșterea individuală, dar
și în raport cu ceilalți, despre (ne)comunicarea și
distanța dintre oameni, este „o poveste a spaimelor
îmblânzite devenite poveste”.

Tălmăcirile despre înțelesurile cărții le regăsim cel
mai clar în prefața concepută de autoarea însăși - „Din
gândurile unui Gândăcel anapoda” - , prefață în care
abundă, pentru a fi scoase în evidență, paradigme ale
cuvintelor „devenire” și „în-devenire”.

De asemenea, Cristina Scarlat creează din cuvinte,
ca într-un joc pe o paletă de culori, forme noi și licențe
poetice cum ar fi: „ne-voind”, „flutuiți”, „din nevedere
de seamă”, „nebagare de vedere” etc.

Personajele simbolice, Gândăcelul și Înțeleptul,
deși „locuiau în aceeași Mare Vizuină”, păreau că
ființează singular, fiecare pe orbite diferite. În reali-
tate, ei interacționează subtil, într-o simbioză discre-
tă, precauți și atenți din umbră unul la celălalt, deși
fiecare evoluează în ritmul său, cu propriile percepții
și imperfecțiuni: „Gândăcelul a crescut și Înțeleptul a
devenit înțelept în Marea Vizuină timp de câteva zeci
de ani. Nu a fost înțelept de la început, fiindcă înțeleptii
sunt atenți la dimprejurul lor, mai ales la gândăcei (...).”

De cele mai multe ori însă, din cauza neîncrederii și
a propriilor temeri și dezamăgiri, nu îndrăznim să ne
imaginăm că am putea fi vreodată importanți pentru
alții: „Gândăcelul, deși se credea om mare, avea impresia
că Înțeleptul nu-l vede niciodată (...)” sau într-o zi
„Gândăcelul l-a privit fugind în fața lui, să-i iasă înainte.
Imposibil, și-a spus în gând, *doar sunt prea mic să mă
incapă în privirea lui!*”. Dar atât cei puternici, cât și cei
mai firavi își au limitele și slăbiciunile lor, deseori ne-
bănuite de ceilalți: „Gândăcelul știa că Înțeleptul nu
știa că e Înțelept sau nu se făcuse gata. Și știa sigur că
și Înțeleptul se simțea câteodată gândăcel”.

Interacțiunile voite sau întâmplătoare lasă uneori
urme nebanuite și determină fine metamorfozări în
sufletele celorlalți, ca mai apoi fiecare să își învețe
propria lecție pentru a trece într-o altă etapă: „După ce
l-a îmbrăcat cu privirea, ceva a început să se întâmple
cu înlăuntrul lui mic, cu scurtcircuite și mașinării în
filigran și angoase de om mare. Se auzeau foșnete ca
de valuri de mare, fâlfâit ca de aripi necunoscute (...)”
sau „Foșnetele din el au început să crească, să devină
arpegii, dar nu înțelegea ce spun”. „Un înțelept devine
cu adevărat înțelept dacă înțelege bine limba gândă-
ceilor și știe cum să-și potrivească mersul, ca să nu
li-l știrbească pe-al lor, mic”.

Dar, dincolo de experiențe și trăiri, cel mai impor-
tant aspect este găsirea unui limbaj comun care ar
trebui să fie cel al inimii: „Acum știa în ce limbă și-ar
vorbi: în cea a inimii”. „Gândăcelul s-ar ascunde în
inima Înțeleptului, dacă ar ști că are loc și se cuvine (...).”

Preocupați mereu de propria devenire, încordați
și crîspăți și nîcîcînd considerîndu-ne suficient de
pregătiți pentru a intra în scenă, așteptăm Marea
Întîlnire, ratînd pe rînd cu amărăciune „întîlnirile”
spontane ale vieții și magia momentului, pentru ca în
final să ne retragem, istoviti și deznădăjduiți, în cochi-
lie. În vizuină. „Gândăcelul a obosit. (...) se strînge cu
aripi cu tot în poveste. Să-și tragă sufletul. Și se retrage
cu poveste cu tot în mica lui vizuină, ascunsă bine în
pîntecele Marii Vizuini. Nu știe ce are mai departe de
făcut. Timpul i-o va spune. Simte doar că licuricii se
tot sting. Și se face răcoare pe dinăuntru. Și se apropie
Noaptea. Trebuie să se odihnească puțin. Poate mâine
va ști ce are de făcut. Sau după mâine. Sau...”.

În parabola *Gândăcelul și Înțeleptul* se poate re-
găsi, măcar parțial, oricare dintre cititori, iar Cristina
Scarlat ne-a oferit până la urmă o lecție de zbor. Ratată
sau nu...

Nicolae TZONE

Arghezi sau despre „ținerea focului între gingii”. Războiul cu Nicolae Iorga și accentul asupra „lichelismului divin”

Arghezi a fost gratulat de către avangardiștii de la *Integral*, într-un număr pe care i l-au dedicat în întregime. Poetul însă a vrut neapărat să pară șocat de gest și, mai cu seamă, de portretul pe care i l-a țesut în pagini pictorul M. H. Maxy, directorul publicației. Era un fel de a arăta că a rămas, ca întotdeauna, pe cont propriu, independent în viața literară.

Realitatea este că Arghezi, în poezia sa, nu s-a satornicit în cadrele „modernismului extrem”, cum a numit Lovinescu avangarda în *Istoria literaturii române contemporane*, în secțiunea „Evoluția poeziei lirice”. Proza sa, în schimb, are, nu o dată, aciditatea propoziției propriie avangardei. În ceea ce privește articolele sale programatice, polemice, importanța lor în limpezirea căilor de evoluție ulterioară a literaturii este maximală. Cu Arghezi în cetatea literară, avangarda românească s-a născut mai ușor și, întrucâtva, împlinirile ce aveau să urmeze au devenit plauzibile de la un moment dat încolo.

Tudor Arghezi este pe baricadele luptei pentru înnoirea literară încă de foarte devreme. Astfel, în revista *Linia dreaptă*, nr. 2 și 3, din 1904, el publică articolul „Vers și poezie”:

«Pare că rolul de impulsivitate al poeziei corsetate este să stârneasă amintirile; printr-un cuvânt așezat unde se cuvine, să-ți atace senzațiile somnolente; să simți, paralel cu ceea ce citești, și ceva diferit decât evocă poetul; poetul e un prestidigitator al unor elemente volatile; o idee să nască sute altele. Căci altfel, care-i tăria meșteșugarilor artei, dacă nu aceea de a pune poezia interioară a celuialt în stare de spasm și de undulare către nelimitat? Chiar când ceva poetic se povestește în versuri (lasă că narațiunea le stă ponciș), tonul de poezie *cade-se* a fi general, cu tendința de a condensa totul în ceva, căci numai astfel stârnește poezia din cel care citește, poezia profundă a nostalgiei omenești. - *Cade-se* e o năzuință./ ... Te-ai așezat pe un bolovan, în singurătate; câțiva copaci, o turlă cam în fund, poteci curmezișe, coline, cerul. Citeai o carte, ai închis-o pe genunchi și reflectezi. Îți ridici privirile încărcate cu imaginile ideilor ce-n minte ți se încrucișează cu altele și privești zările curbate în văzduh, într-un fel de visare: le vezi și nu le vezi; căznești vreo coordonare, vreo deducție, vreo explicare a celor citite; ești supus fără voie unei filtrații, unei decantări sufletești în care se îmbucă idei, sentimente, amintiri – ca într-un fulger./ [...] Năzuințele, prietenii, opinii părăsite sau recente, cunoștințele – decid boaba de rouă să lăcrimeze, și ea în chipu-i simbolic e poezia. Adesea, ca o simplă exclamare, reprezintă un trai întreg./ Cu ce se potrivește această lacrimă a extrasubțierii sufletești? Putea-o-vei descrie? Cu o mărcinoasă pledoarie? Ca un capitol despre cancer sau agronomie? Are ea nevoie de o superdistilare vocabularistică? De un meșteșug? De-o cizelare spre sinteză? Ce-ai de așezat în metal: o cărămidă ori un diamant? Negreșit că da! Metalul care merge minunat poeziei e versul, idiomul celor alese și pure; poezia și versul se întrucombinează ca fierul cu focul./ [...] Ziceam mai sus că e greu să-nchizi, într-o formă dată, o idee; trebuie să ajustezi, să retezi, să-i tai asperitățile sau tocmai colțurile care ar completa-o; te necăjește rima până ce-ți pierzi șirul. Dar Naiba te pune să ții foc între gingii? Aceasta e afacerea poezilor; vor ști ei să taie și să comprime până la romboid? Cei ce nu vor putea face astfel, ci totuși schilodesc versurile sau ideile, se pot socoti născuți-morți în poezie.»

Arghezi vorbește despre „*această lacrimă a extrasubțierii sufletești*” și (se) întreabă, avântat: „Ce-ai de așezat în metal: o cărămidă ori un diamant?”, concluzionând: „*poezia și versul se întrucombinează ca fierul cu focul*”. Întărește apoi imediat afirmația dinainte, adăugând: „*Dar Naiba te pune să ții foc între gingii? Aceasta e afacerea poezilor; vor ști ei să taie și să comprime până la romboid? Cei ce nu vor putea face astfel, ci totuși schilodesc versurile sau ideile, se pot socoti născuți-morți în poezie.*”

Afirmațiile argheziene, subtile, interesante, se referă, în genere, la poezie, dar nimic nu ne împiedică să observăm că ele se potrivesc și unor posibile definiții ale avangardei. Putem să ne gândim, plasându-ne în lumea „modernismului extrem”, la o „extrasubțiere sufletească”, dar și – mai ales – la ținerea „focului între gingii”. Ca să nu mai amintim de ofensiva permanentă a avangardiștilor

împotriva celor „născuți morți în poezie” și în cultură, în sens larg.

Acum, după lectura articolului programatic abia reprodus, ne putem da seama că tânărul Geo(rge) Bogza a fost un temeinic cititor al lui Arghezi. Sau poate că hazardul a hotărât pur și simplu ca unele formulări ale lor să se asemeneze peste timp. Scria Arghezi, în „Vers și poezie”, în 1904: „...ești supus fără voie unei filtrații, unei decantări sufletești în care se îmbucă idei, sentimente, amintiri – ca într-un fulger.” Și Bogza îi „răspundea” peste timp: „Lumea de dinafară de noi e un incendiu. Lumea de dinăuntrul nostru e alt incendiu” („Exasperarea creatoare”, „Unu”, an IV, nr. 33, februarie 1931). Sau: „Fără îndoială, Poemul invectivă este un spectacol violent. Dar între el și pornografie e deosebirea de substanță și de tensiune dintre fulger și o farfurie cu dulceață” („Însemnări pentru un fals tratat de pornografie”, în „Azi”, nr. 29, din 1937, paginile 2627-2636).

Geo Bogza a fost publicat cu texte de mai multe ori de Arghezi în *Bilete de Papagal*. De altfel, la *Biletele de Papagal* și-au făcut ucenicia și alți autori tineri, pe care apoi îi vom întâlni în paginile revistelor de avangardă. Afară de Geo Bogza, pe aici au trecut, între alții, Jonathan X. Uranus, Virgil Gheorghiu, Constantin Nisipeanu, de pildă. Despre prezența lui Bogza vom vorbi mai târziu într-un capitol întreg.

Mai este cel puțin un aspect care ne motivează să insistăm asupra legăturilor lui Arghezi cu avangardiștii cu patalama la mână. Și Arghezi și autorii de avangardă au fost considerați, ani în șir, de către părintele neamului, istoricul Nicolae Iorga, adversari de moarte, dacă putem spune așa. Poate că și Arghezi se face vinovat de faptul de a-l fi stârnit într-atât de tare, cert este că războiul declanșat a fost lung și cu urmări îngrozitoare. Autorii de avangardă au ajuns pur și simplu să fie vânați, de la atacurile vehemente din presa naționalistă trecându-se la arestări efective, Geo Bogza trebuind să se lase purtat de nenumărate ori la Parchet sau să fie chiar azvârlit în închisoare.

Dar această luptă crâncenă nu s-a dus numai în perioada în care deja putem spune că aveam o avangardă literară națională constituită, după 1924. Ea precede perioada de constituire a acesteia (perioadă care se cuprinde între iunie 1922, când se publică primul număr al revistei *Contemporanul* și 1923, răstimp în care revista, din politică, devine literar-artistică și își adjudecă avangarda).

Ne oprim asupra unui articol al lui Iorga, publicat în *Gazeta de Transilvania* (1920, nr. 247, 25 nov., pag. 1), „Literatura pe care o cere vremea”: „Să-mi fie permis a spune încă o dată că nu-mi place literatura cea mai recentă din toate țările [...]. A revenit literatura care nu pornește de la nevoile societății și nu se îndreaptă spre ele, care nu e nici națională, nici umană [...]. Ca în dadaismul ridicolului Tzara, ori în futurismul lui Marinetti, cel care pretinde a revoluționa prin ticuri de nebun literatura lumii, se ajunge la însăilarea fără trudă care distruge la scriitor și la public simțul însuși al formei”. E foarte greu de a rămâne neutru la asemenea calificări cumplite ale istoricului altminteri faimos. În materie de literatură profesorul e retrograd și, citindu-i azi enormitățile, cu greu ne putem stăpâni starea de consternare. „Ridicol”, de fapt, nu e Tristan Tzara, ci cu adevărat stupide și, de ce să nu spunem, aberante de-a dreptul sunt afirmațiile savantului național. Iar futurismul lui Marinetti fiind redus la „ticuri de nebun” este de-a dreptul o enormitate jenantă.

Recitind fie și una din luările de poziție împotriva unei asemenea mentalități ale lui Tudor Arghezi („*Literatura nouă*”, în „*Cugetul românesc*”, an I, nr. 4, mai 1922, p. 321-326), înțelegem de unde provenea, cel puțin parțial, ura organică a lui Iorga față de ceea ce însemnau, în mod real, pași înainte în cultura, în literatura și plastica română. Desprindem de aici paragrafele mai tari: „Diverși purici ai grădinii literare actuale se refugiază în frumoasa d-lui Iorga barbă, ori de câte ori n-au nimic de spus și acești purici, lătrători și scriitori n-au de spus niciodată nimic. Pe crâmpie de Iorga brodează, cu citat în cap, diverși diletanți și ratați, închipuindu-și, în stăpînicuinea lor vanitoasă, că fac parte din Iorga și [declară] război adversarilor pe care dl. Iorga binevoiește să și-i aleagă”.

În tromba argumentelor utilizate, Arghezi vine în față cu o sintagmă de neuitat: „*lichelism divin*”: „Mie unuia, nu este vorba, că atitudinea definitivă a d-lui Iorga îmi place. O gusti în orice caz mai mult decât oportunismul câte unei calfe de critic [...]. La un moment dat al vieții lui

literare, de contemplare a poeziei de tip Victor Eftimiu și după neîncetate tăgăde și imense munci morale răbdate, criticul simte că intuițiile l-au trădat și își alege subit din duzină, și după ce duzina a trecut, un oarecare „poet nou”, pe care îl decretează justificarea curentului până la el tăgăduit. Ceea ce se poate caracteriza și cu o expresie nou-nouă: lichelism literar – sau: lichelism divin”.

Autorul *Florilor de mucigai* îi tăvălește în fierea frazei sale și pe „criticii de meserie”, ca și pe „catării universitari”. „Limba românească începe să aibă piezișuri, măsuri și transparențe, și o manufacturare nouă. Analizați numai cretinismul sincer al criticii miruite. Criticii de meserie sunt aproape desperați. Ei nu înțeleg cum s-a făcut și cum se face ștofa limbii, la care ling ei molcom de câteva decenii și o îmbălează, începe să aibă inflexiuni de mă-tase și chiar potența lor labială o suculență neobicinuită. Docili catări ai grosului bun simț, ei ar trebui cel puțin să răcnească a bine dacă nu să și jubileze: dar trecutul lor îi ocărește și criticii profesioniști au și ei punctul lor de onoare, acela de a muri precum au trăit, catări, îndeosebi atunci când sunt și catări universitari. [...] Arsenalul lor se găsește risipit în fața lucrului nou și inevitabil; calapoadele lor se vădesc zadarnice și ridicule; ei le apără totuși”.

După care Arghezi revine la Nicolae Iorga¹, ironizându-l subțire și ca istoric, aducând în articole argumente din această sferă: „Ca să ne întoarcem – dl. Iorga, care e un istoric, pricepe foarte bine că dacă toate celea curg și se schimbă, numai poezia singură nu trebuie obligată să se fixeze locului trunchi. Ar fi și o proastă pildă de vitalitate inteligenței românești, ca toată lumea să scrie ca Mihail Zamfirescu. Noutatea e o condiție ce se impune insului înainte de toate, necum să fie poruncită literaturii. Ce-ar mai fi istoria pentru dl. Iorga, care și-a concentrat în frumusețea ei nobilele sale pasiuni, dacă toate popoarele și toți împărații s-ar fi mișcat la fel, după un tipar, preocupăți să nu supere pe contemporanii primului părinte. Dar dl. Iorga fără să admită identitatea și maimuțăreala istorică, se preface că i-ar conveni în literatură căprăria; poeții să facă pasul pe companii, cu pulpa pe vîpușcă și să-ntoarcă toți capul odată, pentru onor literar. [...] Să fie dl. Iorga sincer ofensat că în limba românească se mai poate scri și altfel decât de către poeții Vlahuță și Coșbuc?”.

Și după ce denunță gusturile dubioase în materie de estetică ale preopinentului, folosind, iarăși și iarăși, exprimări memorabile: „maimuțăreala istorică”, „căprăria literară”, încolonarea poezilor „pe companii [...] pentru onor literar”, Tudor Arghezi își face publică opinia sa despre poezia care abia se năște și abia venea să intre în arenă: „E nouă în poezia nouă, atitudinea, concentrarea, părăsirea subiectului din tactica veche [...]”. Poeții au observat că rugăciunea se mai poate exprima și altfel. [...] Poeții au observat că din opera poetică poate să fie sustrasă o parte care să fie mai caracteristic poetică și, din evoluție în evoluție, ei au ajuns la exploatarea supraconcentrată a sensibilității: fabula a fost din ce în ce mai abandonată și înlocuită cu exploatarea imaginilor, cu intensitatea sentimentului: și, grad cu grad, poeții au parvenit la o stare de vaporizare a ideii, care le permite să părăsească și metrica și însăși rima. Dacă impresia câștigă, dacă puterea sentimentului câștigă și metrul și rima pot să fie fără pagubă înlăturate. Ori, și în așa-zisa poezie nouă ca și în așa-zisa poezie clasică, singur talentul interesează. [...] O, desigur că ceea ce-i la unii o stare naturală a firei lor proprii sau o preocupare de arhitect, poate cădea la alții în simplă imitație sau manieră. [...] Împotriva acestui fel de a fi nou dl. Iorga își poate arunca toate pietrele: ele nu izbesc în literatura nouă ci în mediocritatea cea nouă. Însă mediocritatea veche e atât de numeroasă și atât de grandilocventă, încât se cade să fim cu multă luare aminte sfioși...”.

Poeții ce vor veni în avangarda literară se vor recunoaște în „abecedarul” noii lirici descris de Arghezi. El se înscrie ca premisă a artelor lor poetice ce vor fi risipite cu hărnicie în majoritatea publicațiilor pe care le vor întemeia.

Avangarda va fi și „atitudine”, va fi și „concentrare”, va fi și „părăsirea subiectului din tactica veche”, va fi și „exploatare supraconcentrată a sensibilității” (exprimarea e extraordinară; ne amintim, în aceeași ordine de idei, că Ion Vinea are un poem scris direct în limba franceză, „Vorbe goale”, care se încheie cu următorul vers: „À quand la révolution de la sensibilité, la vraie?” – *Punct*, an. I, nr. 14, 20 februarie 1925, pag. 2; tot el scria în *Cronica*, nr. 28 din 1915, la pag. 553, în „Chronique villageoise”: „Literatura mă persecută. Îmi e iremediabil antipatică”). Se referea, cu siguranță, la literatura veche și greu de suportat căreia Nicolae Iorga îi aducea osanale cu o cerbicie greu de înțeles. Vinea va duce, de altfel, o ofensivă concentrată în egală măsură împotriva „mediocrității vechi” și a tuturor dogmatismelor „contimporanilor” săi.

1 Nicolae Iorga nu va ierta niciodată nimic. Iată un scurt fragment din *Istoria literaturii românești contemporane*, II, *În căutarea fondului* (1890-1934), București, Ed. Adevarul: «*Cuvintele Potrivite* cuprind ce poate fi mai scârbos ca idee în ce poate fi mai ordinar ca formă: „Pe tine, cadavru spoit cu unsoare./ Te blestem să te-mpuți pe picioare./ Să-ți crească măduva, bogată și largă./ Umflată-n sofale, mutată pe targă./ Să nu se cunoască de frunte piciorul. / [...] Oriunde cu zgârciuri ghicești mădulare./ Să simți că te arde puțin fiecare.” Era, cum s-a spus imediat, regele noii poezii, Un Eminescu modern: „d. T. Arghezi e cel mai mare poet al nostru de la Eminescu încoaie”. Ce decădere pentru critică!» Se referea la articolul lui Mihai Ralea, *Tudor Arghezi*, din *Viața românească*, an XIX, nr. 6-7, din 1927, p. 440. Citatul din Iorga l-am reprodus de la p. 242 din ediția *Istoriei...* retipărită în 1985, la Ed. Minerva, sub îngrijirea semnată de Rodica Rotaru. Tot de aici, de la p. 292, desprindem și o notă de subsol, unde, referindu-se la revista *Contemporanul*, istoricul literar improvizează: „Scrie și șarlatanul Tristan Tzara, de vâlvă europeană...”. Veninul este la sine acasă în asemenea formulări peste care nu se putea trece vreodată. Atâta rău cât a putut face Nicolae Iorga avangardei române nu va putea fi privit cu seninătate vreodată.

Lucian MERIȘCA

Sarimanok : aventura și lectura

„Sarimanok” - o carte și povestea unui vis împlinit, cu atât de multe greutate! Un om, un aventurier, în același timp jurnalist și scriitor, a avut cândva un vis și, riscând totul, a reușit să îl împlinească! Bob Hobman este numele lui... Volumul, apărut la „Grasset” - Paris, are și un subtitlu: „De Bali à Madagascar, dans le sillage des marins de la préhistoire.”

...Cine au fost primii marinari ai istoriei sau mai bine-zis, ai preistoriei?... Nu puteau fi alții decât strămoșii austro-nesienilor - popoare oceanice, obișnuite cu valurile și vânturile, care s-au răspândit din insulele indoneziene de astăzi, în Pacific, până în Tahiti, Hawaii și Noua Zeelandă - dar și spre Vest, în marea insulă africană Madagascar. Oceanul Indian (indonezienii îi spun „Oceanul Indonezian”) nu este o întindere de ape foarte pașnice și previzibile - pot spune că am simțit aceasta... pe propria piele, atunci când am vizitat Plaja Indrayanti, de lângă Yogyakarta, iar un val oceanic m-a luat prin surprindere... Dar să ne întoarcem la acei primi oameni îndrăzneți care, în Epoca de Piatră, au traversat un Ocean, pentru a face legătura între două sau trei continente și a popula o insulă misterioasă, aflată la capătul lumii lor...

Pescătorii de scoici de pe țărmurile insulei Java povestesc despre neamul lor care ar fi călătorit până la o mare insulă roșie din largul Africii, în vase echipate cu flotoare din bambus și pânze țesute din frunze de palmier. Această mitologică insulă s-ar afla atât de departe, încât le-ar fi trebuit 5 ani ca să se ducă și să se întoarcă. Însă majoritatea corăbiilor nu s-au mai întors... Pescarul cu care autorul, Bob Hobman, stă de vorbă, la începutul volumului, este mândru de acești oameni din trecutul său. La fiecare răsărit și apus de soare, el se înclină în direcția în care au plecat și se roagă pentru neamurile de care s-a despărțit acum câteva mii de ani... De menționat, una dintre frescele Templului Borobudur din mijlocul insulei Java, cel mai mare templu budist din lume, pe care am avut șansa să îl vad cu ochii mei, schițează tocmai o asemenea navă, primitivă și complexă în același timp.

De partea cealaltă parte a Oceanului Indian, cu ocazia marilor momente legate de familie - nașteri, funeralii, căsătorii - locuitorii marii insule roșii a Madagascarului, depun în partea de est a casei lor ofrande de hrană și băutură destinate strămoșilor care, venind din acea direcție, au traversat marea ocean, 500 de ani înainte de nașterea lui Isus Cristos.

În 1985, Bob Hobman și echipajul pirogii sale uriașe au refăcut acest voiaj mitic, pe urmele marinarilor din preistorie. Acesta a fost visul său, împlinit cu multe sacrificii și dificultăți, chiar și cu prețul unei vieți omenești, la bordul unei nave unice, pe care a botezat-o „Sarimanok” - numele comun al unei păsări aducătoare de noroc în Sud-Estul Asiatic.

O aventură mai mediatizată, „Kon-Tiki” (1947) a fost cea a exploratorului norvegian Thor Heyerdahl, cel care

a traversat cu o plută Oceanul Pacific, din America de Sud până în Insulele Polineziene. Pluta originală a acestuia am văzut-o expusă în Muzeul cu același nume, din Oslo.

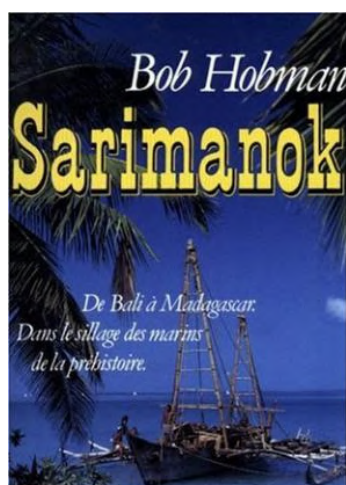
Întorcându-ne la aventurierul britanic, acesta a decis să refacă una dintre navele preistorice ale austronesienilor, care ar fi putut traversa Oceanul Indian de la Est la Vest. De menționat că echipajul nu a utilizat aparatele moderne de navigație, orientându-se numai după astre; de asemenea, recipientele pentru apă, precum și mâncarea luată la bord, au fost cele presupuse ca fiind adecvate primilor marinari ai lumii. Întreaga canoe de 60 de picioare lungime, a fost construită din lemnul unui singur arbore gigant, iar pânzele au fost țesute manual din frunze de palmier și fibre vegetale. Nava nu avea motor, radio-comunicații sau sextant. Ea a fost construită și reconstruită în insula Tawi Tawi din Filipine și apoi în fermecătoarea insulă Bali din arhipelagul indonezian - „șiragul de perle al Ecuatorului”.

Călătoria pe furtunosul Ocean Indian, a părut fără sfârșit. Fără sfârșit a părut și lectura acestei cărți, dar nu din cauza celor câteva sute de pagini, ci pentru că am amânat cât mai mult, cu intenție, sfârșitul aventurii lui Bob Hobman, și al lecturii mele... Vânturi puternice, furtuni frecvente, nori care împiedicau vizibilitatea, curenți oceanici care îi îndepărtau mereu de la direcția hotărâtă... Nava preistorică trebuia în permanență golită de apă și părea să se dezmembreze din clipă în clipă. Puține momente de relaxare și bună-dispoziție, ca de exemplu atunci când peștii-zburători, vânați de prădători invizibili în adâncuri, săreau peste barca lor și le aterizau direct în farfurii...

Trebuie spus că mare parte din grupurile etnice Malgașe vorbesc și astăzi o limbă înrudită cu a celor din Indonezia și întrețin mici temple îndreptate către Răsărit în memoria strămoșilor austronesieni.

Sarimanok, vasul neolitic reconstruit, este expus acum la Muzeul Oceanografic din Nosy Be, stațiune turistică a Republicii Madagascar, acolo unde a ajuns, într-un sfârșit. Despre această expediție s-au scris două cărți, din două diferite puncte de vedere, realizându-se și un film. Bob Hobman a câștigat, nu ușor, pariul cu destinul său și cu destinul sutelor de milioane de austronesieni: a refăcut acest ipotetic voiaj care existase până atunci doar în tratatele de istorie. Aventura numită Sarimanok, chiar dacă mai puțin cunoscută publicului larg, îi va fascina pe navigatori și amatori de călătorii extraordinare, precum și pe acei pasionați de cucerirea mărilor și oceanelor, ca și de adevărul despre marile migrații ale omenirii.

În ciuda faptului că autorul este britanic, cartea lui avea să fie publicată, din obscure motive, mai întâi în Franța și în limba franceză. Actualmente, Bob Hobman s-a reîntors în Bali și locuiește acolo, așteptând - cine știe? - o altă minunată călătorie. Iar cartea sa așteaptă să fie tradusă și în România.

cartea străină

Flavius PARASCHIV

Problema celor 3 corpuri

Liu Cixin (n. 1963) este astăzi unul din cei mai cunoscuți autori de SF, apreciat, în special, pentru seria „Amintiri din trecut”, o trilogie provocatoare și captivantă despre om și locul acestuia în univers. Deși a debutat la finalul anilor '80 cu un roman cyberpunk (*China 2185*), Liu Cixin nu a pătruns pe piețele americane și europene de carte decât foarte târziu, abia după ce i s-au tradus în engleză volumele din trilogia menționată anterior: *The Three-Body Problem* (*Problema celor trei corpuri*), cartea care deschide seria, a apărut în 2006. Următorul volum - *The Dark Forest* (*Pădurea întunecată*) - a fost publicat în 2008, iar ultima parte din ciclu - *Death's end* (*Capătul morții*) - a fost tipărită în 2010.

Toate cele trei texte au apărut la Nemira în ultimii ani, fapt pentru care editura merită toate laudele posibile. Pentru prezentul articol, ne vom opri la *Problema celor trei corpuri*, volumul tradus la noi în 2017 și care ne introduce în lumea creată de scriitorul chinez.

Acțiunea se desfășoară în China, în perioada tulbure de după marea revoluție culturală proletară. Romanul debutează cu Ye Wenjie, astrofiziciană, fiica unui profesor universtar ucis în timpul unor denunțări publice, unde oamenii considerați „dușmani de clasă”, era acuzați și/sau linșați. Asistând la moartea crunta a propriului părinte, tânăra Ye începe să deteste specia umană, dispreț care, mai târziu, pune în pericol viitorul Pământului. Mai mult, Ye nu va avea o viață ușoară din cauza... preferințelor ideologice (considerate nesănătoase) ale tatălui și va fi trimisă într-un lagăr de concentrare. Scapă de acolo abia atunci când este recrutată de doi fizicieni agreați de regim - Yang Weining și Lei Zhicheng - și ajunge să lucreze în cadrul unui proiect numit Coasta Roșie, care, în esență, era un institut de cercetare. Scopul institutului era să cerceteze viața extraterestră.

Textul, în prima fază, dezvoltă destinul și activitatea cercetătoarei Ye Wenjie și modul în care a reușit să comunice cu o civilizație extraterestră. Interesant aici modul de abordare al autorului: în loc să transforme romanul într-un discurs narativ axat doar pe maniera în care rasa din afara sistemului nostru a fost descoperită și înțeleasă de oameni, prozatorul din China a mers într-o direcție total diferită.

Ye Wenjie efectuează un test cu sistemele de comunicație ale institutului de cercetare și trimi-

te un mesaj ascuns înspre abisul universului, fără a avea vreo speranță că va primi un răspuns vreodată. Dar miracolul se întâmplă, iar un membru mai binevoitor al unei specii extraterestre răspunde după 8 ani. Răspunsul nu este atât de optimist pe cât se credea, ci din contra: entitatea a precizat că pământeni nu ar trebui să reacționeze la mesajul primit, pentru că cei de pe Trisolaris, o planetă avansată tehnologic din sistemul Alfa Centauri, vor să cucerească Pământul. Ura acumulată față de ucigașii tatălui, disprețul față de semenii au convins-o că omenirea este pierdută și nu mai are nicio șansă de salvare pe cont propriu. Acesta este și mesajul pe care-l transmite astrofiziciană, ignorând complet avertismentul locuitorului de pe Trisolaris.

Ye Wenjie este doar unul din cele două personaje principale, o „figură de hârtie” care pune în mișcare narațiunea, în timp ce adevărul despre evenimentele petrecute este expus de distinsul și enigmaticul Wang Miao, om de știință specializat în domeniul nanomaterialelor. Având și capacități de detectiv, al doilea protagonist este angajat pentru a cerceta sinuciderea unor importanți oameni de știință. În timpul investigațiilor, Wang Miao va descoperi un joc VR (virtual reality), numit Trei Corpuri, care nu face altceva decât să pună jucătorul pe o planetă

străină care moare și renaște în funcție de anumite condiții. Jocul numește aceste schimbări în două moduri: era de stabilitate - atunci când civilizațiile se nasc și se dezvoltă - și perioada de haos, care înseamnă moarte.

Pornind de la joc, Wang Miao descoperă intrigi ascunse și organizații mai mult sau mai puțin secrete, care fie doresc anihilarea omenirii și reconstruirea ei cu ajutorul extraterestrilor, fie își propun să lupte, susținând că umanitatea trebuie să supraviețuiască...

Volumul prozatorului este un SF în toată regula. Dar invazia extraterestrilor, o temă clasică în science-fiction, este aici un pretext. Pe fundalul unui context politic tensionat și sângeros, autorul dezvoltă teme cu adevărat mari: condiția omului în raport cu universul și modul în care traumele pot să altereze personalitatea oamenilor. Desigur, textul propune și câteva inovații tehnologice, dar aspectul acesta pică pe locul doi.

Prima parte din ciclul „Amintiri din trecut” este un punct bun de plecare nu numai pentru amatori de SF, dar și pentru cei care vor să descopere un roman viu, intrigant și cu miez.

Ioan RĂDUCEA

@ Suhar, 2024

O expoziție la modul clasic, adică o personală care dă seama de stadiul, intențiile și starea unui artist pe un interval recent de creație, propune maestrul Liviu Suhar, cinstindu-și astfel cei optzeci de ani și încă unul (n. 17 februarie 1943 la Iacobenii, Suceava). Intitulată *Introspecții picturale* și vernisată la 2 februarie 2024, la Galeșii de Jos, ea a fost gândită ca un eveniment major, în orașul în care, înainte de o retragere (relativă) în localitatea natală, autorul și-a petrecut cea mai mare parte a vieții – printre altele, și ca decan al Facultății de arte vizuale, pe care a resuscitat-o.

Temeinica pregătire a manifestării (la care au luat cuvântul, în fața unei mulțimi ce a făcut neîncăpător spațiul expozițional, președintele Filialei Iași a UAPR – Maria Bîlășevschi, prorectorul UNAGE – Cristian N. Ungureanu, scriitorul Grigore Ilisei; subsemnatul precum și, radios, artistul) a presupus și elaborarea unui catalog, precum și lansarea volumului *Confesiuni electivă*¹, plasticianul Liviu Suhar afirmându-se, după anul 2000, ca scriitor – și nu doar prin tomuri de specialitate. Acest catalog al expoziției² poate fi numit fără greș album, în condiția sa excepțională la toate nivelurile – legat și cartonat, cu imagini și detalii de imagini, referințe critice, index de lucrări cu date tehnice, un amplu și sistematic CV, ba chiar și cu bibliografie. El cuprinde mai multe lucrări decât cele expuse, fapt datorat, desigur, limitei de spațiu din această nouă galerie a UAPR – restringerea s-a făcut cu abilitate, renunțându-se la câteva pinze mai vechi sau de interes secund în seria de care aparțin.

Volumul *Confesiuni electivă* marchează de asemenea, cu strălucire, etapa cea mai recentă a universului creativ Liviu Suhar, putând fi considerat o reluare, însă pe o treaptă superioară, a volumului anterior, *Portrete, crochiuri, confesiuni* (2020, tot la Editura Junimea). Riguros organizat în trei părți, fiecare pe capitole, el propune un protagonist plin de viață, în stare nu doar să depene amintiri, portretizări, relatări de călătorie, dar să și documenteze aspecte din istoria Bucovinei răvășite de război (il ajută mărturiile iubitului său tată), a dislocărilor de populație postbelice ori a ideologizării comuniste a învățământului. Mai ales, ni se propune un nesmintit izvor epic ce urmează firul luptei dintre bine și rău, primul rezemându-se totdeauna pe rosturile și înțelepciunea străbunilor (nu întâmplător artistul a găsit puterea unui nou început, pentru viața și creația sa, prin revenirea în spațiul natal), cel de al doilea pe aberațiile comuniste, ca și pe cele ale gestionării crizei pandemice, ambele denunțate cu fermitate.

În ceea ce privește expoziția, cuprinzând uleiuri pe pinze, de dimensiuni medii spre mari, impune de la început

justa organizare a spațiului, în două săli, cea de a doua – cu mai puține însă mai specifice piese – fiind străjuită de un *Autoportret cu paletă*, vizibil de departe, în demnitatea sa sugerând o filieră clasică (via Corneliu Baba). Strategic poziționat este și unicul tablou erotic (cu elemente suprarealiste – mai ales marii ochi deschizându-se din sini, à la Magritte), mesajul fiind, în fond, unul echilibrat, de asumare a ineluctabilului pămîntesc care ne bîntuie. Prețuite sînt și reperele picturii metafizice – mai puțin construcția stranieții spațiale și mai mult tensionarea inanimatului, admirabilă în vivacitatea, ba chiar în voioșia ei (*Oglindire magică*, *Umbra*, nu în zadar așezate alături).

Încărcată de sarcini mitologice, obiectualizarea se așază într-un regim ermetic, protejat și de evitarea figurativului uman, redus frecvent la siluetări și stilizări radicale, înclinînd către rotunjimile craniene de popice ale lui De Chirico. Domină însă, ca și în amintitele *Confesiuni electivă*, bucuria relevării temeiurilor tradiționale ale actului de descriere a lumii, luîndu-se ca reper anume selecții obiectuale din vechea gospodărie țărănească. Ele reanimă bricolajul dintr-un limbaj arhaic, de miză ritualică, la care artistul, prin forța vizualității sale (și prin solidele ei baze străbune) are în continuare, în mod miraculos, acces. Adîncă plecaciune către strămoși, pe care o presupune o asemenea retorică, înseamnă și omagierea acestor lucruri, altădată de banalitate casnică (oală, urci, cană, covată, căuș), adunate, în cîteva rînduri, în loc de bucate (*Polite cu obiecte*, *Covata cu bunătăți*), în etalări ale abundenței și jubilației (discursive, în primul rînd) ce trimit la scenele de gen ale Olandei Secolului de aur. Pentru că, fixată pe exemplare studii coloristice, marca înregistrată Liviu Suhar susține o dinamică tonală optimistă în fond, cu relații limpezi între suprafețe, în spiritul cel mai viu, în ciuda rigurilor liniei. Savantele dar neobosite dialoguri coloristice, constrînse uneori de descompuneri cubiste, angajează o bună parte din mesajul plastic, cantonat de regulă într-o zonă de ocure cu bază extraordinar de veche – cf. cromatică poteriei de Cultură Cucuteni.

Mai puțin integrate în această fabuloasă coerență sînt peisajele, cumva omagiale (*Iacobenii* – *Biserica Evanghelică*) ori purtînd amprenta unei rememorări agreabile (*Piațeta la Ostia (Roma)*). Stinghere, totuși, în ansamblul evocat, în afara de excelentele *Lumini nocturne*, ce probează că vigoarea mesajului se poate purta nu doar pe reprezentarea obiectualului (rustic românesc), ci și pe animația cromatică a suprafețelor. Aici, și nu numai aici, ele par gata să-și asume o viață de rigori abstracționiste, punînd în vedetă, de pildă, întîlniri de ocure, roșuri, griuri și umbre foarte închise și totuși calde. De amintit, în încheiere, și autenticele îndemnuri la umor și (auto)ironie, delectabile în măști dar și printre oale și ulcele, multe în poziții și ondulări antropomorfe – „muze adormite”, cum li se dă, într-un rînd, numele...

film

Emanuel VASILIU

Sărmane creaturi

Ecranizare a romanului omonim de Alasdair Gray, sabotat de film doar prin utilizarea unică a punctul de vedere al personajului principal (spre deosebire de punctele de vedere ale celorlalte personaje, cărora romanul le oferă spațiu), al VIII-lea lung-metraj regizat de Giorgos Lanthimos a fost cel mai așteptat film al anului după *Oppenheimer*. Motivele se regăsesc în premiile obținute, dintre care Leul de aur la Veneția în 2023 este doar cel mai notoriu.

Alături de distincții, așteptarea publicului a fost cu atât mai febrilă, cu cât Lanthimos este cunoscut pentru motivele suprarealiste, care-i punctează subiectele, pentru scenarii inteligente și iconoclaste, pentru un simț al umorului combinat, până acum, cu o viziune întunecată asupra umanității.

Nu așa stau lucrurile în „Sărmane creaturi”, poate prima comedie în adevăratul sens al cuvîntului regizată de autorul renumitelor „Dinte de câine” (2009), „Homarul” (2015) sau „Favorita” (2018). Cea mai marcantă trăsătură a acestui film este grija deosebită pentru detaliul suprarealist în fiecare secvență imaginată. Punctul de plecare aduce aminte de povestea lui Frankenstein: un savant nebun locuind în ceea ar fi putut fi un trecut recent dezvoltat pe alte coordonate (costumele din epoca victoriană contrastează cu zeppelinurile care transportă pasageri în orașe de turtă dulce) salvează o tănără sinucigașă de la moarte transplantându-i creierul copilului ei nenăscut. Rezultă o ființă, Bella Baxter, interpretată de Emma Stone, ale cărei „creier și corp nu sunt încă sincronizate”. Două dintre motivele dragi lui Lanthimos, maniera actoricească infantilă a interpreților adulți și ideea personajelor captive în spații opresive, dezvoltate pe larg în lung-metrajul „Dinte de câine”, sunt explorate în extenso și aici, Bella Baxter fiind absolut adorabilă prin comportamentul ei de copilăș care începe să umble, descoperirea lumii, a dragostei și a relațiilor socio-economice prin ochii ei fiind, de fapt, pariul filmului.

Când menționam atenția deosebită acordată detaliului suprarealist, mă refeream și la găști cu patru picioare, găini cu capete de bull-dog, capre cu cap de rață, care populează conacul savantului Godwin Baxter, numit de Bella, în mod ironic, God (Dumnezeu). Arhitectura interioarelor și exterioarelor este, de asemenea, deosebit de fantezistă, punctul de reper cel mai recognoscibil, fiind, poate, stilul lui Gaudi, extins, de această dată la scenografia întregii lumi imaginate. Trăsuri, care mai păstrează doar un cap de cal împăiat, cu funcție decorativă, fiind, de fapt conduse la volan de vizitii, un fel de viitor alternativ în trecut, care surprinde permanent prin invențiile niciodată ajunse la împlinire în prezentul cunoscut de noi toți. Inventivitatea lumii astfel create conlucrează excelent cu perspectiva infantilă a Bellei, amintind de privirea fascinată a copilului în plină descoperire a lumii.

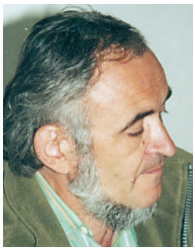
Pe acest fundal suprarealist, trama peliculei (filmate într-adevăr pe suport Kodak) este facil de urmărit, aceasta putând fi categorisită și drept film de aventuri, care o poartă pe Bella prin diferite etape ale unei călătorii a cunoașterii. Ea este răpită de personajul Duncan Wedderburn (Mark Ruffalo), un aventurier care funcționează ca un Pigmalion, deschizându-i gustul pentru plăcerile vieții, însă nereușind să-i cucerească și inima sau să-i stăvilească independența. Transmiterea unui sentiment de ne-realism pe tot parcursul filmului a fost o dorință a regizorului, care a filmat toate secvențele, inclusiv exterioarele, în platouri pentru a putea controla lumina și fundalurile. O altă decizie surprinzătoare, anticipată de colaborarea sa cu directorul de imagine Robbie Ryan în „Favorita”, a fost folosirea la scară largă a obiectivelor superangulare, care mărește sentimentul de straniețe a lumii construite, făcînd-o să pară și mai vastă.

Aventurierul Duncan Wedderburn nu este singurul personaj marcant în călătoria Bellei. În cursul acesteia, ea cunoaște diferite figuri, care-i formează caracterul în ce privește o filosofie proprie asupra vieții, asupra inechităților sociale și a unei posibile contribuții personale împotriva acestora. Recunoscut și drept film feminist prin ilustrarea așteptărilor absurde inculcate în societate vizavi de femei și a ironiei cuprinse în dorințele bărbaților, „Sărmane creaturi” nu are un mesaj direct, ci, cum a afirmat regizorul Giorgos Lanthimos, „creează condiții pentru personaje în situații în care transpar conflicte în comportamentul uman, în societatea din jurul oamenilor și în oamenii înșiși”.

Prin lumea neobișnuit de surprinzătoare creată, maniera de joc infantilă a lui Emma Stone și scenariul presărat cu vorbe de duh antologice, „Sărmane creaturi” a fost, în anul care a trecut, poate cel mai spectaculos film artistic în adevăratul sens al cuvîntului, anume al invenției pure puse în slujba unor idei generoase.

1 Liviu Suhar – *Confesiuni electivă*, Iași, Colecția Colocvialia, Editura Junimea, 2023.

2 Liviu Suhar – *Introspecții picturale*, Iași, Colecția Arte Vizuale, Editura Performantica, 2021.

Monica Lovinescu și est-etica (I)

(Lovinescianismul : „tata și fiica”)

Considerată, aproape unanim, drept cea mai importantă voce feminină a exilului românesc, Monica Lovinescu (1923-2008) „a valorificat un nume patern glorios”, nota malițios Marian Popa, dar a fost, prin ea însăși, o prezență / absență de mare autoritate, practicând virulent *critica de verdict*. E exagerat, totuși, a crede că ar fi influențat decisiv cultura noastră în perioada postbelică, cum afirmase Octavian Paler, având un „rol analog” (cf. Alexandru Paleologu) cu al ilustrului ei tată. O instanță intelectuală, negreșit, funcționând politic, pe linia unui anticomunism visceral și sancționând derapajele morale din lumea scriitoricească, îndeosebi. Venea din neamul Lovineștilor, care a dat, se știe, nume ilustre. Având orgoliul descendenței, s-a vrut prozator, regizor, cronicar teatral, animator. Ea ar fi, după Răzvan Voncu, „al doilea Lovinescu”, acreditată și ca „o mare prozatoare”. Până la moartea lui Eugen Lovinescu semna Ioana Tăutu; a urmat, în februarie 1945, și un seminar de regie experimentală cu febricitantul Camil Petrescu, ispitită, la rândul ei, de mediile avangardiste, căutate și la Paris. Când, în septembrie 1947, părăsea țara, având o bursă oferită de Institutul Francez din București, Monica Lovinescu nu s-a gândit nicio clipă la *exilul definitiv*; și nu putea bănuși, atunci, „traumele unui exil lipsit de perspectivă” (Lovinescu 1999 : 198), îmbrățișat „ca meserie”, după vorba lui Brodsky. După încercări regizorale, traduceri (sub pseudonim), colaborări sporadice la revistele exilului românesc, va începe, din 1951, activitatea radiofonică, susținând, din 1962, faimoasele emisiuni ale *Europei libere: Actualitatea culturală românească* și *Teze și antiteze la Paris*.

Cu operă puțină, s-ar putea spune, dacă am uita că, luptătoare fiind, și-a sacrificat creația. Voce ascultată, opera sa „vorbită” a fost recuperată, după '89, prin osârdia celor de la *Humanitas*, având în Gabriel Liiceanu un prieten „de bătrânețe”. Până atunci publicase doar un volum (*Unde scurte*, Editura Limite, Madrid, 1978). Pentru unii, chestiunea operei, judecată strict cantitativ, rămâne o falsă problemă; Monica Lovinescu s-a vrut, ca „umil gardian”, de îndârjire sacrificială, un *corector etic*, sprijinind o cauză fără nădejde. Poate fi vorba de o vocație deturnată, dacă socotim exercițiile prozastice de început; ea și-a activat apoi calitatea de martor, dedicându-se („din afară”) cauzei românești, implicată în bătăliile politice, făcând din etică „o obsesie soteriologică”, cum, repetat, mărturisea.

Să ne amintim că romanul său *Mots à mot*, respins, în 1955, la Denoël ca fiind „prea modernist”, era o parabolă a lumii totalitare, denunțând, esopice, 21 de fețe ale răului lumii, de la „schimbarea de cap” la „era ginandrelor”. O carte *cu miză maximă*, în stil alb, curățat de adjective, scria Ioana Pârvulescu plusând, prefatând versiunea românească, în traducerea lui Emanoil Marcu (editura *Humanitas*, 2007), ca posibil roman distopic, greu de citit, oricum fără consecințe în câmpul nostru cultural. *Radiocritica* sa a avut, însă, „admiratori persistenți” (Buciu 2017 : 9) și o mare valoare de întrebuintare, dorind să facă „ordine”, vehiculând liste (albe și negre), dizolvând nuanțele. Intransigența și vehemența gardau un impresionism ideologizat. Dacă M.V. Buciu observa absența preocupărilor de metodă (aducând, în prim-plan, doar „țipătul”), Adrian Marino îi contesta chiar presupusa „mare vocație critică”, el însuși fiind boicotat în „politica radiofonică” a Monicăi Lovinescu (Marino 2010 : 189).

Încercată, deseori, de sentimentul zădărniceii, îndepărtând – în zărisea speranței – orice așteptare, Monica Lovinescu nu abandonează. E mereu „cu gura pe noi” (Buciu 2017 : 148), condamnă orbirea intelectualilor și simulacrul liberalizant, aplaudă „desatelizarea” (dar înțelege că ea nu este și o „destalinizare”), impulsionează pocăința, disidența („sarea pământului”) și curajul, fie și intermitent, cultivă „mistica morală”.

Dar fenomenul cultural, recuperând o memorie tănuțită, strivită are o culoare propagandistică pe o scenă conflictuală. Anticomunismul devine „o misiune de viață”, inventariind abdicările etice, versatilitatea, plecăriunile la Curte (de lungă tradiție la noi), atmosfera intoxicată de „neoproletcultiști”; dar și lungul șir al dezamăgirilor, cu mesageri aflați în misiune, cu bârfe și știri „otrăvite”, dirijate, întreținând un lung război ideologic. În care, totuși, autonomia esteticului (ca idee) nu lipsește într-un context virulent, impunând ultimativ „etica neuitării”; altminteri, suspendarea esteticului, ne reamintește Eugen Simion, „înseamnă suspendarea literaturii” (Simion 2017 : 444). Cu bunăvoință, cronicista Monicăi Lovinescu ar putea fi o istorie alternativă a literaturii recente, mai exact a vieții literare: ca sensibil seismograf, în dispoziție polemică, vestejind sarcastic minciuna oficială, reverberând maximalist-etic, reducând cultura la literatură. O replică la comunistificarea istoriei și la moralitatea laxă, flască a scriitorimii, mereu în gâlceavă, conservând birocratic, printr-o literatură „minciunoasă”, un sistem condamnat, mângâindu-se cu o premisă falsă: salvarea prin cultură! De unde hipercriticismul est-etic militant, care, după Alex Ștefănescu, ar însemna, ciudat, tocmai „dezideologizarea literaturii”?! Monica Lovinescu nu se împăca nici cu o teză manolesciană („câtă artă, atâta curaj”), impunând documentul, mereu „placată de referent” (Buciu 2017 : 90). Cert, literatura evazionistă, caucionată stilistic, e dezavuată autoritar, invocând la tot pasul *vama etică*. Ceea ce ar conduce la o reasezare a ierarhiilor (validate estetic), recomandând *rețeta etică* ca posibilă rocadă, amenințând canonul „ștanțat în patrie”. Curentul eticist, în

vogă în anii '90, a iscat o înclăștare pasională, insinuând falimentul estetic și teribile reacții în lupta de supraviețuire. Soluția estetică, s-a spus, ar fi fost, în vremuri dictatoriale, o *soluție imorală*, prin amestecul cernelurilor. Ceea ce impunea, ca urgență, reconfigurarea canonică.

*

La începutul anilor '90, campania de revizuire, lansată în forță, dorindu-se radicală, „haotic-viguroasă”, propunând rocade pe criterii morale, amenința a deveni „un uragan primenitor”, constata Eugen Negrici; dar ea s-a transformat într-un biet „vânticel” (Negrici 2019 : 14). Dezvoltând recapitulativ tema (căzută, între timp, în amortire), Elena Vieru, în *Monica Lovinescu și revizuirile literare postcomuniste*, repunea pe tapet o chestiune sensibilă, iscând polemici înverșunate; autoarea părea convinsă că, în urma lor, scara de valori s-ar fi modificat „silentios, dar sigur” (Vieru 2018 : 148). Și că punând umărul la rescrierea istoriei literare postbelice, Monica Lovinescu s-a dovedit „un lider de opinie credibil”, continuând opera tatălui după „un popas pe pragul etic”, acreditând – neoficial – *un nou canon literar*. Adică „adevăratul canon” la vremea respectivă, prin acumularea unor incisive cronici

„la cald”, cum scria Cristina Cioabă (Lovinescu 2014 : 12). Încât, în *sarabanda reevaluărilor*, privirea sa, „mereu întoarsă către țară”, patronând un „cenaclu” *pe unde scurte*, ar fi dovedit „o obiectivitate fără echivoc” (Vieru 2018 : 14), dând tonul „procesului revizionist”.

Să vedem în ce măsură astfel de afirmații se susțin întrutotul, contrapunând acestor argumente, livrate empatic, o altă viziune, propusă de Nicoleta Sălcudeanu într-un volum de ecou, ignorat de Elena Vieru! Vom recunoaște, însă, că *vocea de la Paris*, de mare autoritate, „invariant combativă și evaluativă” (cf. Elvira Sorohan), la curent cu ce se întâmpla în țară, într-un mediu sufocant, ideologizat, schizofrenic, a fost o primă instanță critică, declanșând „viziunea revizionistă” (Vieru 2018 : 24). Rămâne de analizat, cu neslăbită rigoare, dacă „doamna invizibilă” (cf. Alex Ștefănescu), „străjer” al literaturii „nemincinoase”, cercetând de la distanță și cu „o oarecare detașare” peisajul literar, a lansat doar verdicte inatacabile. Și că nimic „nu și-ar fi pierdut valabilitatea” (Vieru 2018 : 39). Indiscutabil, reevaluările sunt inevitabile, ele țin de un metabolism cultural normal, refuzând o scară de valori „imuabilă”. Elena Vieru, în consecință, pledează pentru o reevaluare „din toate unghiurile”, construind ceea ce numește „imaginea completă a unui scriitor”, fără a trece sub tăcere derapajele (conjuncturale), acele „aproximații morale” în termenii Monicăi Lovinescu. Totuși, „rămâne de stabilit” dacă retragerea în estetic ar fi o utopie culpabilă sau dacă, în lucrarea timpului, estomparea biografiilor nu surdineză cumva acest militantism, prea legat de incisivitatea unor ideologii în vogă.

Să reamintim, întâi, că Monica Lovinescu face parte din *primul val* al exilului românesc postbelic. De altfel, în 1991, prefața volumul Adrianei Georgescu *La început a fost sfârșitul*, apărut la *Humanitas* (2019), pe care, sub pseudonim (Claude Pascal), l-a și tradus și care, fiind „o primă mărturie a experienței carcerale”, era tipărit, la Paris, în 1951 (*Au commencement était la fin: La dictature rouge à Bucarest*, Editions Hachette), cu ecou favorabil, în pofida contextului stângist. Semnând, la ediția românească, și *Cuvântul înainte*, va nota: „Termenul exil nu trebuie pus la singular. Au fost mai multe exiluri. Primul era compus mai ales din oamenii care nu fugiseră ca să scape, ci ca să se bată mai departe” (Lovinescu 2019 : 9). Subliniind, așadar, *rezistența inițială*, de regulă minimalizată și care, restabilind adevărul, ar clătina prejudecata că România ar fi avut „cea mai slabă disidență”, lepădându-se, astfel, de un „complex fără obiect” (Lovinescu 2019 : 14). Ea părăsea țara la 8 septembrie 1947 fără a spera în șansa reîntoarcerii și fără a accepta șantajul, în „joc” / troc fiind mama sa, Ecaterina Bălăcioiu (1887-1960), arestată în 1958 pentru „discuții dușmănoase”. Și dacă Eugen Lovinescu, în numeroase reluări și clarificări, pune „bazele conceptului revizionist” (Vieru 2018 : 25), fiica sa, „de la distanță”, îl va *resemantiza*; „est-etica”, opusă aparatului celebrator al propagandei, va stârni mari dispute, insistând pe moralitate și tulburând judecățile inertiiale, implicit harta axiologică.

Bineînțeles, obsesiva temă a revizuirilor, stârbind, spuneam, polemici purtate cu îndârjire viscerală, corelată – inevitabil – cu discuțiile, și ele înverșunate, despre canon, au inflammat, ca subiecte predilecte, frontul critic, imediat după prăbușirea regimului comunist. În pofida alunecărilor (numeroase) în revizionism, în pofida prezenteismului agresiv (refuzând trufaș-beligerant continuitatea), a controverșelor imunde care au răvășit și polarizat viața culturală postdecembristă, „abdicarea” canonului nu s-a petrecut, totuși. Mai mult, mai degrabă reconfirmat, canonul „moștenit”, cu inevitabile prefaceri, rezistă.

Iluzia binelui imediat

Vorbeam despre prestigiu - și despre ceea ce ar fi corespondentul prestigiului (considerație, renume etc.) în colectivitățile în care componenta morală nu are prima importanță. Aprecierea colectivă este obținută atunci când valorile colectivității respective sînt atinse de anumite persoane într-un grad superior - generînd aprecierea superlativă. În urma unor influențe externe, sau sub presiunea unor tendințe care iau naștere în interiorul ei o societate se poate restructura, poate adopta noi forme de organizare, noi instituții etc. În cazul Europei și, ulterior, al întregii lumi modelul urmat a fost acela al societăților vest-europene. Acestea au evoluat însă spre acele forme în urma altor principii, altor valori. În colectivitățile care împrumută are loc un proces eterogen, declanșînd modificări disjuncte, cu intensități divergente și pe diferite nivele. În mod firesc nu pot fi copiate evoluțiile psihosociale care au produs realitățile împrumutate; și rareori există programe de reglaj social special elaborate care să conducă la o adoptare optimă a noilor achiziții. În formele noi persistă mentalitățile inculcate de-a lungul vremurilor, cele care au generat construcții transmise din generație în generație. Consecința: modelarea unor noi culturi, eterogene; o parte dintre indivizi, educați într-un anumit spirit, fac tot posibilul să reproducă sensul originar al celor împrumutate - și în bună măsură reușesc să se organizeze conform noilor valori - o mare parte însă adoptă o formă de cultură diferită, alcătuită din credințele vechi... la care sînt adaptate instituțiile noi.

Nu e dificil de observat că în organizarea majorității statelor de astăzi este reprodus același tipar, apărut inițial în lumea occidentală. Parlamente există nu numai în țările Europei occidentale, ci și în America de sud și în Japonia, guverne nu doar în Germania și Franța ci și în Africa, academii în aproape fiecare țară, universități, poliție, tribunale, unități medicale etc. Dar dincolo de modelul cvasi-universal în fiecare din aceste instituții în hainele de proveniență occidentală se manifestă procese psihologice, sociale profunde, specifice. Asta nu înseamnă că „modelele” occidentale nu se transformă la rîndul lor - dar ele păstrează neschimbat spiritul tradiției care le-a dat naștere. În cele mai multe locuri din lume tradițiile au fost însă altele, iar acestea devin inevitabil perceptibile. Modul de acomodare la instituțiile noi ține de sistemele de valori. Acolo unde sistemele de valori erau asemănătoare sau au devenit aceleași ca în occidentul Europei adaptările se realizează firesc. Acolo unde alte valori au rămas predominante au loc transformări și adaptări neobișnuite, greu percepute de cei care le suportă.

*

Putem reveni la exemplul prezentat - acela al unor populații care s-au succedat generație după generație într-o stare de criză, unde s-a trăit în colectivități rurale, după nevoile salvării imediate, al supraviețuirii, al depășirii problemelor vitale ale momentului. În astfel de societăți constituirea spiritului civic, al unei dimensiuni sociale extinse a fost zădărnici de condițiile istorice. Este spiritul populațiilor care au trecut numeroase generații într-un anumit cadru social, de cele mai multe ori în condiții de pauperitate, în comunități restrînsse și izolate, pentru care centrele urbane, marile comunități nu au apărut decît recent, iar spiritul citadin nu a intrat mult timp în ordinea lor socială. Condiții în care nu avea cum să se dezvolte o conștiință a grupului extins, a societăților în care principala caracteristică este aceea a faptului că oamenii nu se pot cunoaște personal niciodată, datorită dimensiunilor aglo-

merărilor urbane. În astfel de condiții este nevoie, pentru a conviețui, de spirit civic - de apariția și respectarea unor obiceiuri, unor legi nescrise, de principii respectate tacit. Deși teoretic pare simplu, se crede poate că e suficient să apară localități de mari dimensiuni pentru a funcționa automat spiritul civic, în realitate este nevoie de generații pentru constituirea acestuia... Strămutarea sătenilor în localități de mari dimensiuni nu remodelează peste noapte conștiințele. Și în noul context se păstrează instinctul de supraviețuire și parvenire (a se vedea *Ion* de Rebreanu) specifice ancestralului vechiului mediu social. Principiile etice nu sînt primordiale, sînt puse în prim plan

solidaritatea cu grupul limitat care poate asigura cerințele elementare, esențiale. Nici dorințele și speranțele nu se vor transforma subit în proiecții privind aspirațiile și binele umanității - care vor apărea în acest context doar ca vorbe goale... În cadrul celorlalte instituții funcționarea va fi în aceeași măsură alterată. Votului democratic este, așa cum se spune, cea mai bună formă de desemnare a conducătorilor societății - dar acest vot democratic funcționează în funcție de educația și conștiința celor care votează. În cazul celor care nu se desprind de mentalitățile la care i-au obligat condițiile istorice cerințele (intime și sincere, fără îndoială) sînt orientate specific. Promisiunile demagogice de avantaje imediate vor prinde întotdeauna mai bine decît viziunile generale care privesc binele general. Este ușor de urmărit care sînt efectele măririi cifrică a salariului, de pildă. Aceasta este văzută ca o binefacere imediat apreciată și votată chiar dacă printr-o asemenea măsură nesustenută economic crește inflația și practic puterea de cumpărare se micșorează dramatic. Dar o asemenea măsură mobilizează mulțimile cu o mentalitate limitată în mult mai mare măsură decît perspectiva dezvoltării generale a zonei lor care, în timp, le-ar aduce într-adevăr o viață mai bună. Sînt lucruri știute și exploatate la alegerile... democratice. Prizonierii vechii mentalități vor alege conform

sistemului lor de valori - cel care promite (de fapt dă doar iluzia) binelui imediat. Nu pot avea cîștig de cauză cei cu viziune de perspectivă asupra ansamblului, cei care au proiecte îndepărtate, abstracte, greu de urmărit. Sînt aleși cei care - în aparență... - „dau mai mult”, cei care corespund unui anumit sistem lor de valori - în care componenta morală nu joacă un rol important. Sînt cei care îi ajută să se descurce, care la rîndul lor s-au descurcat - indiferent cum (au ajuns în poziții importante chiar fără o educație reală, chiar înșelînd, furînd, acaparînd fără scrupule). Sînt votate personaje cercetate penal sau chiar în pușcărie... Rămîne apreciată descurcările socială a individului (care e întotdeauna în fruntea unui clan, a unei găști etc.), nu angajarea în vederea binelui colectiv. Cei care fură din bugetul statului sînt văzuți ca persoane fără mari păcate tocmai pentru că lipsește reprezentarea bunului colectiv... Astfel de personaje sînt așadar modele de reușită specifice sistemului de valori configurat în decursul unei istorii în care lucrul cel mai important a fost supraviețuirea, agoniseala proprie, căpătuirea cu orice chip.

E de reflectat cum funcționează prestigiul, cum funcționează principiul democrației conform unor mentalități de acest tip. „Acomodarea” unor mentalități arhaice la formele de organizare civilizată conduce la anomalii care nu apar decît extrem de rar în civilizațiile care prezintă modelele copiate. În societățile normale, să le spunem așa, pregătirea indivizilor este deosebit de importantă: un nivel de pregătire înalt le poate asigura o situație socială mai bună. Acolo însă unde sînt copiate doar formal asemenea exigențe lucrurile stau cu totul altfel. Acolo nu mai trebuie să fii bine pregătit - ci să pară că ești bine pregătit... Falsificare începe de la cele mai fragede vârste - acolo unde școlarii sînt „departați” după cheful învățătorilor, acesta fiind alimentat deseori și de „atențiile” oferite de părinți cadrelor didactice. Situația se repetă în anii superiori și chiar la nivel universitar. Continuarea e firească. Nu e deci de mirare că apar cazuri de lucrări de licență contra cost, de doctorate plagiate, de stagii la universități de prestigiu neconfirmate. Principiul parvenirii cu orice preț nu e deranjat de scrupule morale! Totul e să pari că ești absolventul unor studii superioare - nu să fii într-adevăr. Reacțiile societății nu surprind. Sînt la fel de puțin vehemente, la fel de puțin punitive ca în cazurile marilor furturi din buget. Cei în cauză sînt văzuți de mulți ca oameni care s-au descurcat. Nu contează cum, s-au descurcat. Descurcările asta specifice nu e întotdeauna rea. Această nevoie istorică de a găsi rapid soluții, fără ajutorul unei pregătiri prealabile, improvizînd poate fi un atu atunci cînd este vorba de adaptare la condiții speciale - cei mai mulți dintre români, de pildă, se adaptează bine în străinătate, în colectivități necunoscute, unde reușesc să... se descurce. Poate fi bună atunci cînd duce la descoperiri originale într-un domeniu sau altul. Nevoia de a se adapta, de a găsi soluții urgente, obișnuința de a trăi cu rezolvări efemere, urmate de alte rezolvări la fel de efemere trădează o anumită psihologie pe care cei care o practică nici nu o mai percep ca atare. Se stabilesc astfel ierarhii sociale... convenabile - după grupul care le antamează. Cînd este însă vorba de fentarea unor raporturi sociale, care funcționează după principii necesare colectivităților civilizate problema se pune altfel.

Se poate crede că trecerea prin diferite grade de învățămînt remediază toate inadecvările. Din păcate vom vedea că nu este așa.

ZIGURAT

nr.27 februarie 2024

Expres cultural

Supliment

Apare trimestrial

Theodor CODREANU

Fragmente despre Eminescu

Fascinanta călătorie prin universul celui supranumit de Constantin Noica *omul deplin al culturii românești*, comparabil, prin zestrea manuscriselor, cu figura renașcentistă din Caietele lui Leonardo da Vinci, s-a întrupat nu doar în cele peste zece cărți despre opera și personalitatea covârșitoare a lui Eminescu, ci și în notele fugare de tip jurnalistice din seria *Numeré în labirint*, din care am publicat până azi doar patru volume, extrăgând de acolo material pentru *Fragmente despre Eminescu* (Iași, Editura Junimea, col. „Eminesciana”, 2017, 290 p.). Pregătind pentru tipar următoarele cinci tomuri din *Numeré în labirint*, s-au adunat fragmente pentru un volum al doilea, arătând, și acesta, urașă zestre lăsată de *expresia integrală a sufletului românesc* (Nicolae Iorga), altă sintagmă care a dat fiori de superioritate „demitizantilor” de serviciu ale culturii actuale, vajnici luptători din „Galaxia Grama” (D.R. Popescu). Vastitatea gândirii și creativității eminesciene nu se arată cantitativ, ci ca *roștire esențială*, în sensul deplinătății *Limbii Române*, acoperind conceptul *lingvisticii integrale* a lui Eugeniu Coseriu, ceea ce îl face pe Eminescu să fie contemporan deopotrivă cu Dante și Shakespeare, cu Schelling și Cioran, cu Bacovia și Mircea Eliade. Citindu-i pe filosofi moderni, pe gânditori fizicii cuantice, intri într-o țesătură miraculoasă de texte în plasma cărora dai de ceea ce același Noica a numit *miracolul eminescian*, potrivit lui se distihul final din poema *blagiană Cântec pentru anul 2000*: „Pe-aici umbla și el și se-ntorcea mereu,/ contemporan cu fluturii, cu Dumnezeu”. Iar Dumnezeu lui Eminescu n-a fost nici Buddha, nici cel al ateilor, cum au decis culturiciști comunisti și „raționalisti” postdecembriști, poetul mărturisindu-și credința în Iisus: „Învățăturile lui Buddha, viața lui Socrate și principiile stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului Lao-tse, deși asemănătoare cu învățămintele creștinismului, n-au avut atâta influență, n-au ridicat atâta pe om ca Evanghelia, această simplă și populară biografie a blândului nazarinean a cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice, și nu pentru el, pentru binele și mântuirea altuia. Și un stoic ar fi suferit chinurile lui Hristos, dar le-ar fi suferit cu mândrie și dispreț de semenii lui; și Socrate a băut paharul cu venin, dar l-a băut cu nepăsarea caracteristică virtuții civice a antichității. Nu nepăsare, nu dispreț: suferința și amărăciunea întreagă a morții au pătruns inima mielului simțitor și, în momentele supreme, au încolțit iubirea în inima lui și și-au încheiat viața pământească cerând de la tată-său din ceruri iertarea prigonitorilor. Astfel a se sacrifica pe sine pentru semenii săi, nu din mândrie, nu din sentiment de datorie civică, ci din iubire, a rămas de atunci cea mai înaltă formă a existenței umane, acest sâmbure de adevăr care dizolvă adâncă dizarmonie și asprimea luptei pentru existență ce bântuie natura întreagă”.

Fragmentele din acest *zigurat* al „Expresului cultural” sper să se constituie, totodată, într-o poartă de intrare în povestea eminesciană a lui *Archaeus*. Căci de acolo pleacă toate.
Ianuarie – decembrie 2006

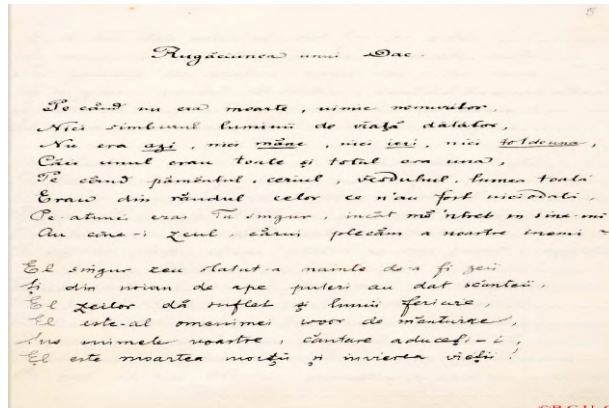
Dacă Aristotel a adus *transparența imaginii*, Pitagora o intuiește pe cea a *numerelor* care stau la temelia *armoniei sonore*. Geniul lui Eminescu le-a unit pe amândouă. De aceea, Tudor Vianu spunea că n-a mai întâlnit un poet care să fie la fel de vizual și de auditiv, precum autorul *Luceafărului*. Într-adevăr,

Alecsandri e un solar, un vizual; la antipod, Bacovia e marele auditiv: „Aud materia plângând” (*Lacustră*). Eminescu vede *nevăzutul* (*frumoasa fără corp*), aude neauzitul („Ș-ai să auzi cum iarbă crește”).

Gadamer definește poezia „mărturie completă” (*Aussage*) între promisiune (*Zusage*) și lege (*Ansage*). Asta nu pot pricepe poezii mediocri. Abia aceia „mint mult”, ca în reproșul lui Platon, dar și al lui Eminescu, din *Epigonii* sau din *Criticilor mei*.

Pentru Eminescu, poetul este *martor al adevărului*. De aceea, mincinoșii, slabii întotdeauna îl vor martoriza/martiriza.

*Mărturia poetului nu e verificabilă ca la tribunal. Ea este „mărturie completă”, prin caracterul ei *irrevocabil*, adaugă Gadamer. Adică ea are demnitatea unei dogme creștine. Când un poet nu e în stare să emită „dogme” (vezi *Oul dogmatic* al lui Ion Barbu), el cade în „sperjur”. De aceea, Paul Celan numea poeziile proaste „sperjururi”.

Poezia este *analogon* al rugăciunii. Când Goga scrie o „artă poetică” în absolut, el o numește *Rugăciune*. Dar nimic nu întrece *Rugăciunea unui Dac*.

Gadamer: „mesajul religios vestește mântuirea; judecata exprimă ceea ce este drept și nedrept în societatea noastră; cuvântul poetic depune mărturie pentru ființa noastră, fiind el însuși această ființă (*indem est selbst Dasein ist*)”.

13-15 ianuarie 2006. Pentru prima oară la Festivalul Internațional de Poezie „Mihai Eminescu” de la Drobeta-Turnu Severin. Ajuns acolo la insistența istoricului literar Ion Rotaru. Manifestarea se derulează la inițiativa lui Florian Copcea, un Gheorghe Neagu al locurilor. Prilej de întâlnire cu Aureliu Goci, Ilarie Hinoveanu, Jean Băileșteanu, Geo Saizescu, românii sud-dunăreni Vasile Barbu și Ionel Stoilă, Gheorghe Bălici de la Chișinău ș.a. Gabriela Rusu-Păsărin, moderatoarea simpozionului, a înlesnit și transmisiunea în direct la Radio Oltenia de la Craiova. Din păcate, și aici inflație de premii și diplome, în valoare de câte 300-400 de lei.

Savanții caută de sute de ani *lingua franca*, limba pe care a grăit-o Dumnezeu. O deșartă amăgire, adesea cu urmări monstruoase, ca în cazul teoriei monogenetice, iafetice, a lui Nikolai Iakovlevici Marr (1865-1934), care a dus la odiosul „experiment Marr”

din Transnistria, înființată de Stalin în 1924, sub denumirea RASS Moldovenească. Fiecare limbă din lume are în ea limba lui Dumnezeu („Ca Dumnezeu te-arăți în mii de fețe”, zice Eminescu despre Shakespeare, în *Cărțile*), încât orice privilegiere are în ea un miros urât și rapace. Toate limbile poartă în ele Duhul Sfânt al Cincizecimii.

Lumina e nemișcată, deși aleargă cu cea mai mare grabă în univers. Eminescu, știindu-i-i bine „repejunea”, numește lumina, în chip genial, *stare pe loc*. Or, Constantin Amărieu, filosoful și eminescologul din exil, identifica în *starea pe loc*, *starea dintâi*, specificul românesc al Ființei eminesciene, *Archaeus*.

Ca și Eminescu (*Preot și filosof*), Kierkegaard întrevede consecințele transformării Bisericii în simplă instituție administrativă. Din atare pricină, filosoful danez a și intrat în conflict cu Biserica, în ultimii ani ai vieții. În mijlocul unei astfel de instituții din care a fost izgonită credința, spune Dostoievski, s-a născut Marele Inchizitor.

Forțele reactive, după Nietzsche, nu intervin spre a bloca forțele active, ci pentru că sunt blocate de intervențiile rațiunii. Eminescianism pur.

Nietzsche nu iartă nici știința. El o asimilează nihilismului, traseului metafizicii și creștinismului. Nihilism înseamnă triumful forțelor reactive (inferioare) asupra forțelor active. Or, pariul științei îl constituie forțele reactive, cărora li se curmă adevăratul rol, acela de a intra în relație cu forțele active. Paradoxul este împlinit de „reacționarul” Eminescu, pentru care mai importante sunt forțele reactive în fața celor active. Și asta fiindcă Eminescu n-a părăsit creștinismul. Și a luptat cu „progresiștii” care au văzut în el un *reacționar*, cuvânt primit ca pe un elogiul de către ziaristul de la „Timpul”.

O nouă întâlnire cu Eminescu: nihilismul în fizică este triumful egalităților, al entropiei. Negentropia îi dă dreptate lui Eminescu. Negentropia este „reacționară”.

Entropia neagă eterna reîntoarcere? Eminescu spune că o slujește. Pentru poetul nostru, eterna reîntoarcere este o întoarcere a identicului, pentru Nietzsche – a diferenței. Deși aici par adversari, amândoi se leapadă de repetiția goală. Cum spuneam, Noica îi dă dreptate lui Eminescu, nu lui Nietzsche.

Eterna reîntoarcere nu este revenirea identicului. Este eternă devenire, eternă diferență. Ceea ce revine este *revenirea*, iar revenirea este *ființa*. Parcă ne apropiem de Eminescu. Deleuze crede că reîntoarcerea trebuie concepută ca *sinteză* între dubla afirmație, fără negație. Parcă ne depărtăm de Eminescu.

Eterna reîntoarcere este victoria forței, a *voinței de putere*, care e o *vrere lăuntrică* iar nu exterioară, cum au crezut fizicienii care l-au decretat pe Dumnezeu.

Voința de putere ar veni din diferența dintre forțele active și cele reactive. Dacă ne întoarcem la antitezele eminesciene, putem conchide că voința de putere este viața. *Antitezele sunt viața*, zice Emi-

1 Timpul, VI, nr. 81, 12 aprilie 1881, p. 1.

nescu. Ceea ce, într-un fel, Nietzsche confirmă. Din păcate, interpretii lui Nietzsche se încurcă în sofisme.

Gilles Deleuze crede greșit că voința de putere e *sinteză* a forțelor. Sinteză este hegeliană, or, Nietzsche este antihegelian, ca și Eminescu.

Voința de putere nu este voința de a trăi a lui Schopenhauer. Ele se opun. Forțele nu sunt voința. Deleuze: „Forța este cea care poate, voința de putere este cea care vrea”.

Filosofia lui Nietzsche se fundează pe o disimetrie dintre forțele dominante și cele care se lasă dominate. Misterul vine din *ligamentul* dintre ele. Dar oare nu e o întoarcere la platonism? Ar putea spune că disimetria lui nu e între *idei* și *lucruri*. Și nu e nici kantiană. Ligamentul dintre forțe e voința. Problema e prin ce se diferențiază voința de *participarea* lui Platon? La Eminescu, participarea se manifestă ca *dor nemărginit*.

Voința face ca o forță să domine și cealaltă să se lase dominată. Nu e acesta echilibrul dinamic eminescian? Se ajunge însă la *armonia* eminesciană a antitezelor? Nu cred.

Straniu e că voința generează forțele și tot ea le „sintetizează”. Eternă reîntoarcere ar fi chiar „sinteza”. Nietzsche pare se redimensioneze sinteza kantian. El crede că poate explica mecanismul indicibil al diferențelor. Dar Kant n-a ajuns la sinteza hegeliană a antinomiilor.

Activ și reactiv încifrează calitățile primordiale ale forței; afirmativ, negativ – pe cele ale voinței. Simetria e prezentă în acțiune/afirmație, reacțiune/negație. Afirmatia – puterea de a deveni activ în persoană, negația – puterea devenirii reactive.

Voința de putere interpretează și evaluează. Interpretarea e forța care dă sens lucrului, evaluarea – voința care dă valoare lucrului. *Nobil, înalt, stăpân* – voința activ-afirmativă; *josnic, grosolan, sclav* – voința reactiv-negativă. Ultima fragmentează, pe când prima reface noblețea statuii.

Ca și la Eminescu, activul și reactivul nu se succed (ca la Hegel), ci coexistă. Dar între ele nu există *egalitate*, ci doar *diferență*. Chestiunea e că diferența de calitate decide întotdeauna, la Nietzsche, în favoarea faptelor active. Oare se însinuează aici primejdia maniheistă? Se pare că nu. Totuși, se sugerează un creștinism răsturnat. Dumnezeu e negativul, resentimentarul, Satana e pozitivul, Creatorul. Evoluționismul, fie el cel englez sau german, e totdeauna reactiv, negativ. Răsturnarea aceasta pare să anunțe Demiurgul cel Rău al lui Cioran. Anumite texte din Eminescu înclină să facă din Satana un geniu al disperării, deci reactiv. Vezi poemul dramatic *Andrei Mureșanu*.

Ceea ce e uimitor în gândirea lui Nietzsche e posibilitatea ca forțele reactive să biruie. Istoria umanității nu e decât un șir necurmat al întâietății nihiliste. Nu există filosofie mai pesimistă decât aceasta, anulând orice pozitivitate a nihilismului, de vreme ce supraomul se dovedește o utopie. Nietzsche a conchis că dușmanul nr. 1 al supraomului e creștinismul. Și e tocmai invers, minus proiectul supraomului. Să fie cauza pentru care nici creștinismul n-a biruit decât prin indivizi izolați, ca prințul Mișkin?

„Dialectica” lui Nietzsche ar putea explica „eminescian” revoluțiile, cauza eșecului lor, căci istoria umană devine *povestea ciobanului ce cade pe îilău*. Numai că Nietzsche nuanțează în paradox: slabii se erijează în tari. Nu altfel e în ierarhia eminesciană.

„Cei puternici trebuie întotdeauna apărați de cei slabi”. Numai că slabii își încalcă destinul și se substituie celor puternici. De aici nenorocirea instaurată în lume. Nietzsche ajunge la oglinda darwinismului social. Revoluția eșuează întrucât e triumful reacțiunii asupra acțiunii.

Întrebarea cea mai grea trebuie să pornească de la Eminescu: cine e *împărat* și cine e *sclav*? Cine e chemat să răspundă? Răspund cine nu trebuie: liber-cugetătorul, moralistul, legislatorul.

Nietzsche opune liber-cugetătorului *spiritul liber*, hermeneutul, care vede originile și calitatea. În termenii lui Eminescu, vede *arheul*, care nu se vede și de aceea: „Nu există fapte, nu există decât interpretări”. Drumul către *ierarhie*. Întâi, ierarhia forțelor active și a celor reactive. Piramida lui Eminescu. Al doilea sens al ierarhiei e ca forțele active să primeze în fața celor reactive, în așa fel ca Nietzsche și Eminescu să nu mai fie etichetați ca „reacționari”.

Eminescu și Nietzsche sunt două genii în oglindă: Nietzsche a vrut să întrerupeze forțele *acti-*

ve, pe când Eminescu pe cele *reactive*. Românul îi spune neamțului, de la obraz, că supraomul, o himeră, este mai slab decât „mâna de pământ”, care este omul: „Cât geniu, câtă putere într-o mână de pământ!”

Dacă identificăm în liber-cugetătorul lui Nietzsche ateul, atunci convenim cu filosoful că acesta instaurează false ierarhii. Numai că germanul le focalizează în biserică, morală și în stat. Geniul eminescian nu se războiește cu ele.

Omul trebuie să-l recunoască pe supraom sau să devină el însuși supraom? Deleuze: „este un fapt că cei slabi triumfă; este chiar esența faptului”. El trimite, inevitabil, la *Glossă* a lui Eminescu. *Glossă* nu este un cod etic, cum s-a spus, ci repunerea în ierarhie a *spiritului liber*, geniul.

Când Nietzsche spune că omul este o punte de trecere, ceva de depășit, el trebuie să ajungă, inevitabil, la *încercarea* eminesciană, care se opune *încrămării* în *sclav* sau *împărat*, ambele ipostaze sărmane ale omului. *Pietrificarea* eminesciană este forța care nu merge până la capăt, la diferență. Pentru că îi lipsește *forța reactivă*, malformată de Nietzsche.

În viziunea lui Nietzsche, forța activă trimite la *afect*, cea reactivă, la *rațiune*. Iar voința de putere e „pathos”. Care, în realitate, zice Eminescu, e armonie/împăcare între antiteze, iar nu biruința uneia dintre ele.

Ironie: deconstructivității contemporani au încrămărit în partea cea mai rea a gândirii lui Nietzsche: în forțele reactive, dezagregante.

Separând forța activă, cea reactivă o aduce la starea de reactivă, inferiorizând-o. Aceasta e chiar *devenirea*, ca *voință de neant*. Nihilismul. Astfel, devenirea reactivă este însăși condiția omului. În om, nu există decât eterna reîntoarcere, cea a devenirii reactive, neantizatoare. Aici, eterna reîntoarcere se întâlnește cu zădărnicia universală a lui Eminescu. Zarathustra: „Omul mărunț revine veșnic!... Și veșnica reîntoarcere a celui mic! – aceasta, da, m-a degustat de orice existentă! Vai! Scârbă! Scârbă! Scârbă!”

Zarathustra vorbește în simboluri și pilde ca Iisus. Vulturul – voința de putere activă, șarpele – eterna reîntoarcere reactivă. Păstorul care scuipă șarpele din gură se transformă în supraom. Hyperion – steaua ciobanului mioritic.

Devenirea ciobanului este cea de a doua devenire, activă. În limbajul lui Eminescu, *încercare*, în cel al lui Noica – *devenire într-o ființă*.

Ce înseamnă *încercare*? A merge în linia cercului cel mare, cosmic, al adevărului, nu a celui *strămt*, omenesc, din finalul *Luceafărului*, a merge până la capăt, în contra *împietririi*. Nietzsche identifică în forța activă pe aceea „care merge până la capătul propriilor consecințe”. Boala, ca forță reactivă, spune Nietzsche, mă împiedică să merg până la capăt. Boala este obstacolul în calea seninului, a supraomului, a geniului, va spune și Eminescu: „Unde-s șirurile clare din viață să le spun? Ah! organele-s sfărmate și maestro² e nebun!” (*Scrisoarea IV*). Atât Nietzsche, cât și Eminescu pun capăt mistificării romantice a relației dintre geniu și nebunie.

Devenirea reactivă e ciclică (*devenire într-o devenire* nicasiană), cea activă e Totul, ființa universală. Ajungem din nou la Eminescu.

Nietzsche reproșează științei reactive că a inventat o teologie din care a expurgat *inima*, numită de el voință de putere. Eminescu: „Și eu pun destinul acestei lumi într-o inimă de om”. Iar Omul-inimă este Iisus, Crucificatul, admirat, în secret și de Nietzsche, rățacitul.

Cuvântul voinței. Rostește *adevărul* când cel ce-l rostește *vrea*. Eminescu restituie în locul lui *a vrea – a iubi*.

Stăpânii au numit lucrurile, nu sclavii. Dumnezeu l-a făcut stăpân al numirilor pe Adam, care e creatorul antropologic/ontologic al limbii. Se poate spune că Eminescu este Adamul limbii române.

Rostul sclavilor este să strice limba, s-o ridiculizeze, ca Dandanache.

Limba sclavilor e pasivă (necreatoare) și-n violentă.

Dorul nemărginit eminescian e mai aproape de voința de putere a lui Nietzsche și departe de voința stihinică a lui Schopenhauer.

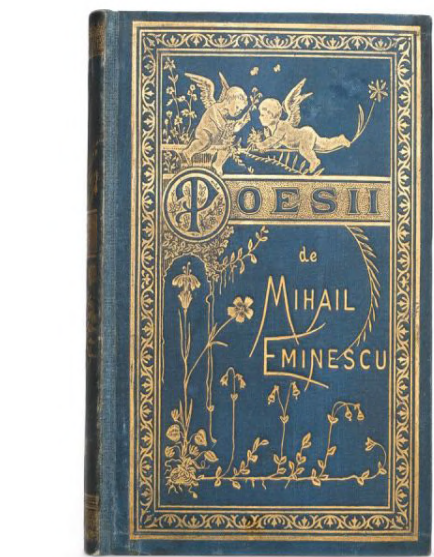
Necunoscătorii au corelat voința de putere a lui Nietzsche cu luptele pentru putere, cu războaiele și agresiunile de tot felul. Or, voința de putere e ceea ce triumfă asupra tuturor acestor slăbiciuni omenești.

În interpretarea lui Deleuze, voința de putere „vrea tocmai ceea ce derivă din elementul genetic”. Numai că acest „element genetic” e valid doar concordant cu arheul eminescian.

În noul eon, Nietzsche presupunea că gândirea va înceta de a mai fi *rațiune*, iar viața *reacțiune*. Gândirea se va confunda cu viața, ca împlinire a *eternei reîntoarceri*. În consecință, rolul prim va reveni *artei*, singura cu adevărat *tragică*, purtătoare a voinței de putere dezinteresate, non reactive și care va detrona creștinismul. El respinge, totodată, concepția despre artă la Aristotel, Kant și la Schopenhauer, fiindcă nu ieșise din zona reactivă a voinței. Estetica veche, roabă *spectatorului*, s-a dovedit din ce în ce mai puțin *artistă*. Estetica lui Nietzsche se vrea a lui Pygmalion, cel care dă viață, stimulează voința de putere. Ecuația artă-viață consonează cu a lui Eminescu:

*Nu e carte să înveți
Ce viață s-aibă preț –
Ci trăiește, chinuiește
Și de toate pătimizește
Ș-ai s-auzi cum iarba crește.*
Cu deosebirea că rămâne profund ancorată în creștinism, „tragismul” manifestându-se ca *imitatio Christi*.

Și tot concordant cu Eminescu (vezi *Epigonii*), Nietzsche mai reproșează vechii arte că era una a puterii falsului, a minciunii, a „lumii ca eroare”, înșelăciune în numele unui „ideal superior”. Acum, puterea ficțiunii trebuie canalizată spre *afirmație*, selectată, potențată ca să poată rivaliza cu idealul ascetic. Forța noii arte de a se opune idealului ascetic o va întrece pe a științei. În concluzie, noua artă va deveni din artă a falsului. artă

a *adevărului*, în sensul valorilor voinței de putere. Nu adevărul sclavului, acel mod josnic de a gândi.

Adevărul e plural. El trebuie supus doar probei *josnicului* sau *înălțimii*. Rostul filosofiei este să demaște josnicia, prostia din gândire, oriunde s-ar afla. Dacă nu supără, filosofia e știință moartă. Când Diogene auzea că este laudat un filosof, replica: „Oare ce mare scofală a făcut, din moment ce s-a ocupat atâta vreme cu filosofia și încă n-a *supărat* pe nimeni?” Așadar, Nietzsche se revendică de la filosofia kynică.

*
Atitudinea lui Eminescu față de trecut și de prezent nu diferă mult de a lui Nietzsche, numai că doar primul a fost blamat, *supărând*, adică: „La fel cu orice clarvăzător, sunt de o mare toleranță față de trecut, ceea ce înseamnă de o generoasă înfrânare... Însă sentimentul meu se schimbă brusc, iese la suprafață imediat ce intru în epoca modernă, în epoca noastră”.

Resentimentul este asimilat de Nietzsche cu un defect al memoriei: *neputința de a uita*. Resentimentarul are o memorie prodigioasă. În el se naște dorința de ripostă, de *răzbunare*: „Omul nu se mai poate desprinde de nimic, nu mai poate face față unei situații – totul îl rănește. Oamenii și lucrurile pătrund amenințător de aproape, cele trăite ating prea adânc, amintirea este o rană care zvăcnește” (*Ecce homo*). Omul resentimentului, în termenii eminescieni, este cel care *se pietrifica fie în sclav, fie în împărat*. „Împietrirea”, la Nietzsche, e asociată păianjenului care pândește prada, ducând tot la *povestea ciocanului ce cade pe ilău* (Vezi *Împărat și proletar*).

Iisus devine în ochii lui Nietzsche, un fel de Buddha neindian, european. De altfel, budismul este cotaț ca superior creștinismului prin pesimismul său. Iisus învață pe omul reactiv să moară. Și-a depășit atât de mult etnia și mediul, încât, în chip fatal, a fost denaturat de cei de după dânsul. Creștinii și-au asumat misiunea de a împlini prin foc și sabie „un țel care, în alte părți, este deja dat și atins în mod natural: împlinirea nihilismului”. Previțiunea filosofului era că Europa va înainta spre intruziunea budismului în creștinism, spre împlinirea eonului nihilist: „Creștinismul este un început naiv de pacifism budiist, apărut chiar în sânul turmei animate de resentiment”. Asta după ce a trecut prin atâta ură și atâtea războaie! Considera că împlinirea eonului nihilist va deschide, ca punte de trecere, pe cel al Supraomului. Ecuația budism-creștinism l-a bântuit și pe Eminescu, dar, ca de fiecare dată, în chip răsturnat comparativ cu Nietzsche. De aici strania, criptica lui notă de pe fila 8 a mass. 2275 bis: „Eu sunt budist. Nefiind creștin simplu, ci creștin ridicat la puterea a 10-a”. Poetul nostru spulberă întreaga încărcătură nihilistă atribuită de Nietzsche creștinismului.

*
Ne-am „înnobilat” poetic în istorie cu *ciobanul*, cu omul de munte, dar se vede treabă că a biruit românul de baltă (cum îl numea Eminescu), de vreme ce la sporturile de iarnă românii sunt ca și inexistenți.

*
Sundar Singh a dispărut *fără de urmă*, cum ar spune Eminescu în finalul extraordinarei sale *Rugăciunea unui Dac*: „Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă!” Bolnav, orb de un ochi, n-a reușit nimeni să-l împiedice a pleca din nou în Tibet. Abia în 1933, ziarele l-au declarat mort, preluând o presupunere a autorităților indiene.

*
„Naivitatea” lui Neagu Djuvara (vezi cartea lui despre evoluția civilizațiilor³) vine de acolo că ocultează pe predecesorii săi autohtoni, crezând că nu mai este nevoie să-și recunoască rădăcinile: pe Dimitrie Cantemir, pe Eminescu, pe Vasile Conta sau pe A.D. Xenopol. Filosofia civilizației din cartea din 1975 (premiată de Academia Franceză) datorează esențialul lui Eminescu: *ecuația autohtoni/periferici*. Așa se explică repulsia lui față de publicistica eminesciană.

*
Descopăr cu uimire că un matematician ilustru precum Ian Stewart înțelege matematica schimbării din perspectiva dublului referențial (metoda critică inventată de mine în exegeza din *Eminescu – Dialectica stilului*, 1984). Pariul tradiției era determinismul riguros; cel al postmodernității – indeterminarea nelimitată. Între aceste două extreme (niveluri de Realitate) se situează atitudinea transmodernă a dublului referențial. „Avem nevoie de o cale de retragere – zice Stewart – dinaintea acestor două puncte de vedere opuse – nu atât să căutăm o sinteză a lor, cât să le vedem pe amândouă ca pe niște umbre ale unei realități de ordin superior – umbre care diferă numai pentru că realitatea de ordin superior este văzută din două direcții diferite”⁴. Ajungem, inevitabil, la logica dinamică a contradictoriului, creatia lui Ștefan Lupașcu, revitalizată de *transdisciplinaritatea* lui Basarab Nicolescu.

*
Timpul se răzbună pe spațiu sfărâmându-i simetriile. Sau, poate, mai exact spus, timpul dă viață spațiului, fiind *inima* lui.

*
Orice rupere de simetrie naște alte simetrii. Viața e înfășurarea spațiului cu timp.

*
Ceea ce numim viață este simetria care domină disimetria, ceea ce numim moarte e disimetria dominând simetria. Ajungem la *enigma, runa* lui

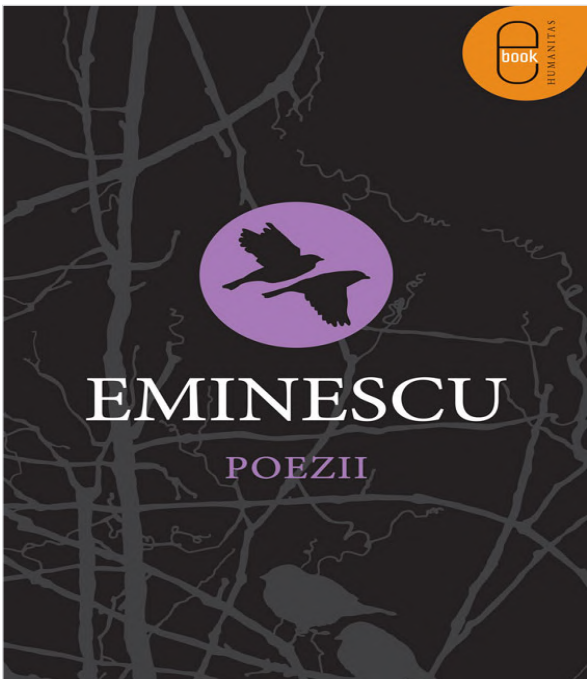
Eminescu, temei al angoasei existențialiste: „Pentru poetul nostru, Moartea, *trăiește, iar nu lumea. Părând astfel totdeauna/ Și fiind în veci aceeași, ea-i enigma, ea e runa/ Cea obscur-a istoriei, a naturei și a tot*”. (Moarte, tu îmi pari...).

*
Simetria perfectă este *eterna pace* a lui Eminescu. Și coincide cu informalul.

*
Simetria perfectă este lipsa totală a *diferenței*.

*
Antiteza fundamentală: simetrie / rupere de simetrie. Nici una dintre ele nu poate explica universul decât luate împreună. Acesta e *dublul referențial* cosmic, în care gândea Eminescu.

*
Ian Stewart despre simetriile matematice: „Simetriile sunt rupte fără tragere de inimă”. Numai cu principiul ruperii de simetrie, *formele* n-ar fi posibile. Antitezele s-ar anula instantaneu, *fără*

rest.

*
Cine provoacă ruperile de simetrii? Aceasta este întrebarea întrebărilor, *întrebarea ontologică*.

*
Vasile Dem. Zamfirescu a fost ispitit să o identifice în „nedreptatea ontică”, cea mai obscură pată neagră a Creației. E dramatismul ontologic din *Rugăciunea unui dac*.

*
Fizicienii au dat un alt răspuns: fiecare dintre cele patru forțe fundamentale din univers sparge simetriile celorlalte. Dar ce *forță* se ascunde în spatele celor patru forțe? Aici, fizicienii moderni par optimiști: ei caută ecuația unificării tuturor forțelor. Și Eminescu a jinduît către o *ecuațiune universală*. Dar încă nimeni n-a reușit s-o dibuiască nici până azi, mulțumindu-se cu unirea forțelor slabe cu cele electromagnetice. Între alții: Steven Weinberg, Sheldan Glashow, Abdus Salam. Scapă de sub control enigmatică forță gravitațională.

*
În estetică, ritmul, *esența stilului* (Caragiale) pare a fi simetria spațială devenită simetrie temporală, ultima ascunzând și principiul ruperii de simetrie. Eminescu: *antitezele sunt viața*. Ascund taina muzicii căutate de simbolişti: *iambii suitori, troheii, săltărețele dactile*.

*
Geniul poetic al lui Eminescu a intuit ruperea spontană de simetrie, în nașterea universului: „Dar deodată un punct se mișcă...” Deodată, adică spontan, fără cauză. Fizicienii de la CERN (Elveția) se-ncurcă și azi cu *particula lui Dumnezeu*...

*
Numărul de aur pare a fi ținta acestor *numere în labirint*, expresia formelor perfecte în artă și în gândire, care ascund o simetrie temporală dinamizatoare, ceea ce Eminescu numea *proporție de mișcări*, prin care geniul său depășea estetica ultimelor două milenii. Demonstrația au făcut-o, în fizica matematică, francezii Stéphane Douady și Yves Couder. Ian Stewart zice: „Realizarea cea mai remarcabilă a lui Douady și Couder a fost obținerea unghiului de aur ca o consecință a simpliei dinamici și nu postularea sa directă ca bază pentru gruparea eficientă”.

*
Nu proporție de forme, zice Eminescu. Acestea sunt frumuseți moarte. Ci proporție de forme în mișcare, iată adevărata frumusețe, care e *viața*: „S-a zis de mult că frumusețea consistă în proporția de forme. *Nimărui* (s.n.) nu i-a venit în minte că consistă în proporția de mișcări și, cu

toate acestea, asta e adevărata frumusețe. Frumuseți moarte sunt cele cu proporție de forme, frumuseți vii cele cu proporție de mișcări. E evident că această proporție de mișcare unde nimic nu e prea întins, nici prea flasc, e o stare de echilibru – fericirea”⁵. Ian Stewart îl confirmă pe Eminescu, din perspectiva unei noi matematici, una a dinamicii formelor, numită de el *morfematica*. În consecință, ADN-ul nu codifică formele, cum convin teoriile actuale, ci „regulile dinamice ale dezvoltării”. Dar aceasta este *arheitatea*, lucrarea tainică a arheului eminescian, ca „informaterie”, cum ar spune acad. Mihai Drăgănescu, cel care l-a considerat pe Eminescu un precursor al său.

*
Cu cât dorința de *diferențiere* e mai mare, cu atât ura față de *identic* e mai mare. Aici e *dublul monstruos* din *Gemenii* lui Eminescu. Dorința exacerbată duce la omogenizare, mimetismul e atotstăpânitor. „Voi toți vă veți sminti întru Mine”, avertizează Iisus (Matei 26, 31). Putem recunoaște în *sminteala crucii* ceea ce contemporanii noștri numesc *efectul fluturului*.

*
Apollonius din Tiana, a cărui viață o povestește Filostrate, știa că există rivalități sănatoase și rivalități maladive. Exact dublul binom stabilit de Eminescu: *antiteze împăcate și antiteze monstruoase*.

*
În scena din pilda cu *prima piatră* aruncată asupra femeii desfrânate, Iisus împiedică mimetismul Satanei și declanșează mimetismul nonviolentei. Primul care leapadă piatra este imitat de al doilea și așa mai departe. Apollonius din Tiana procedează exact invers, dând câștig de cauză Satanei. El e revoluționarul modern, prin excelență.

*
Biblia dă dreptate victimei, mitul – persecutorilor. Iată cheia rămănerii lui Nietzsche în mitologia lui Zarathustra și a lui Dionysos, reabilitând pe „persecutori” în fața victimelor. În pofida aparențelor, profesioniștii corectitudinii politice continuă să-i condamne pe țapii ispășitori. Girard dă exemplul victimelor care-i atacă pe persecutori în psalmi, dar pe care postmoderniștii îi acuză de violență verbală. „Ei au învățat că doar textele sunt violente”, zice Girard. Nu e de miare că acești „corecți” văd în publicistica lui Eminescu doar *violență verbală*, dar nu și condamnarea violenței, reducând-o la o stilistică gratuită.

Cea mai proastă lectură din Eminescu este cea înrobită romantismului sentimentaloid. Dimpotrivă, nu există în literatura noastră texte mai *realiste* decât ale poetului.

2007

Crucificarea – cel mai înalt exemplu al neîmpotrivirii la rău: „Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac!”

*
Neîmpotrivindu-te la rău (cum face și ciobanul nostru mioritic), înseamnă să te oferi suferinței, spune Iisus. Dar e singura cale de a birui răul. Nu răspunde la violență cu violență! Aceasta e învățătura lui Hristos. Dacă răspunzi cu violență, pe tine te violentezi. Ca în insondabila poemă a lui Eminescu, *Gemenii*. Brigbel, agresându-și fratele, pe Sarmis, pe el se violentează, căzând mort:

– O, Sarmis, luptă lungă, grozavă e-ntre noi!
Ce fugi? Ce fugi? Nu vezi tu la luptă că te chem?
Nu crede cum că tremur, nu crede că mă tem!
Ș-atuncea iar răsare și fața-i slabă pier, și ochiul fix se uită cu spaimă și durere:
„O, inima mea lașă, de ce-nlemnști în sân, sfârșește! Și pumnărul îmi scap-acum din mână...
Dar îl voi strânge bine... Stai... stai, nebun mișel”.

– *Lovește crud o dată și cade mort* – Brigbel.

*
„Internarea – spune Michel Foucault – este practica ce corespunde cel mai bine unei nebunii resimțite ca nerațiune, cu alte cuvinte ca negativitate vidă a rațiunii; nebunia este recunoscută aici ca nefiind *nimic*”. Înțeleg acum că Maiorescu, logician absolut de structură clasică, nu putea decât să-l interneze pe Eminescu, la 28 iunie 1883. Criticul aparținea epocii carteziene, nu celei contemporane cu Eminescu, cea nietzscheană.

*
Refuzând lenea și ocupându-ți intens timpul, nu e de mirare că nici nu bagi de seamă că ai ajuns la sfârșitul vieții. E prea târziu să mai poți repara ceva. De aici convingerea lui Eminescu că, la aproape treizeci de ani, el trăise în „confuzia” viață-moarte: *Optzeci de ani îmi pare pe lume c-am trăit/ Că sunt bătrân că Tora* (Veronica Micle, n.n.) *de mult o fi murit*.

*
Dintre toate artele, muzica și dansul reflectă cel mai bine principiul eminescian al frumosului definit ca „proporție de mișcări”. Măiestria începe cu celelalte arte, unde sugestia „proporției de mișcări” devine esențială. Aici se va vedea geniul

3 Neagu Djuvara, *Civilizații și tipare istorice. Un studiu comparat al civilizațiilor*, Editura Humanitas, București, 2006, ed. a treia revăzută și adăugită, trad. din franceză de Șerban Broché.

4 Ian Stewart, *Numerele naturii*, București, Editura Humanitas, p. 59-60.

5 M. Eminescu, *Opere*, XV, *Fragmentarium. Addenda ediției*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 332.

lui Brâncuși în „revolutionarea” sculpturii mondiale, sculptura, ca și arhitectura, fiind, prin excelență, *proporție de forme*, deci cele mai statice din arsenalul artelor. Această încremenire a formelor a fost depășită de Brâncuși. El nu mai sculptează „proportia de forme” a păsării, bunăoară, ci *proportia de mișcări a zborului*. Astfel, cea mai înaltă moștenire a revoluției eminesciene în istoria frumosului artistic a fost preluată, miraculos, de Brâncuși. Oare Coloana fără sfârșit nu este chiar zborul Luceafărului către Dumnezeu?

Geniul creștin al lui Eminescu: trupul duhovnicesc, cel înviat, seamănă cu arheul eminescian: „ce seamănă trup firesc, învie trup duhovnicesc” (1 Corinteni 15, 44). Eminescu le îmbină pe cele două trupuri în ceea ce numește *substanța imaterială din univers*. Trupul după natură preceda pe cel duhovnicesc, căci Adam a fost făcut din lut și a înviat prin suflarea Duhului.

Adevăratul creștin nu persistă în cunoașterea lui Iisus „după trup”, cel „istoric”, după care aleargă azi neognosticii New Age: „chiar dacă L-am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem astfel. Prin urmare, dacă este cineva întru Hristos, el e faptură nouă: cele vechi au trecut, iată că toate au devenit noi” (2 Corinteni 5, 16-18).

Creștinismul părea, la început, să se confunde cu iudaismul, dar în cea de a doua parte a secolului I, apele se despart definitiv. Se accentuează conflictele cu iudaismul și cu ereziile în linie „ideologică”, principalul dușman fiind Imperiul Roman al cărui „cap” se proclamase zeu. Iar zeul cerea jertfe pe care creștinismul le refuză, ca păgâne, ceea ce aprinde represiunea imperială, declanșând epoca martirajului, vânătoarea de victime ispășitoare. Domițian îl va prigoni pe Ioan. Bătrân, apostolul se retrage la Efes, unde elaborează Apocalipsa, scriere în tradiția profețiilor lui Daniel. Sensul cuvântului *apokálypsis* – acțiunea de a dezvălui taina lui Dumnezeu (Anania, p. 1752). La Eminescu, „cartea cu șapte pecetei” din *Sărmanul Dionis* devine și arguția împotriva elitelor politice rătăcite, în consens cu Biblia: „Cine este vrednic să deschidă cartea și să-i desfacă pecetea?” (Apocalipsa 5, 2). Mielul a deschis Cartea pentru toți oamenii, iar Eminescu pentru români.

S-ar putea ca omenirea să se afle la începutul Apocalipsei, prin *pelinizarea* mediului. A treia trâmbitare a îngerului. A patra trâmbitare e cosmică, stingerea sistemului solar. „Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș/ Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși” (Eminescu). Și Ioan: „Vai, vai celor ce locuiesc pe pământ, vai lor din pricina celorlalte glasuri ale trâmbitei celor trei îngeri care s’gata să trâmbiteze!” (Apocalipsa 8, 13). Și, la a cincea trâmbită: „Și’n zilele acelea vor căuta oamenii moartea și nu o vor afla; și vor dori să moară... și moartea va fugi de ei” (Apocalipsa 9, 6). Este ceea ce Kierkegaard va numi *maladie à la mort*, trăită de Bacovia cu asupra de măsură, la 1900: „Și tare-i târziu,/ Și n-am mai murit...” (*Pastel*)⁶. La Eminescu, e invers:

„Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi țin la el urechea – și răd de câte-ascult.
Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult”.
(*Melancolie*)

Teoria atractorilor inversează raportul dintre cauză și efect. Cauza nu e în trecut, ci în viitor. nu ajungem din nou la punctul Omega al lui Teilhard de Chardin? Sau, mai degrabă, ajungem la Eminescu. Cosmogonia lui poate fi asimilată cu o extraordinară intuiție a teoriei atractorilor. Numai că el nu riscă să simplifice raportul causal cu o răsturnare facilă, unilaterală, ci pune punctul Omega la început și la sfârșit, deopotrivă, ca dublă reflexie în oglindă. Din *punctul arheal* izvorăsc toate și de punctul arheal sunt *atrasede* toate spre desăvârșire: „De atunci și până astăzi colonii de lumi pierdute/ Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute/ Și în roiri luminoase izvorând din infinit,/ Sunt *atrasede* (s.n.) în viață de un dor nemărginit” (*Scrisoarea I*). Așadar, ca și în cazul lui Rob Shaw, haosul nu e chiar haos, ci se arată din văi sure, „pe cărări necunoscute”, misterioase. Eminescu va continua să ne surprindă încă multă vreme, de aici înainte.

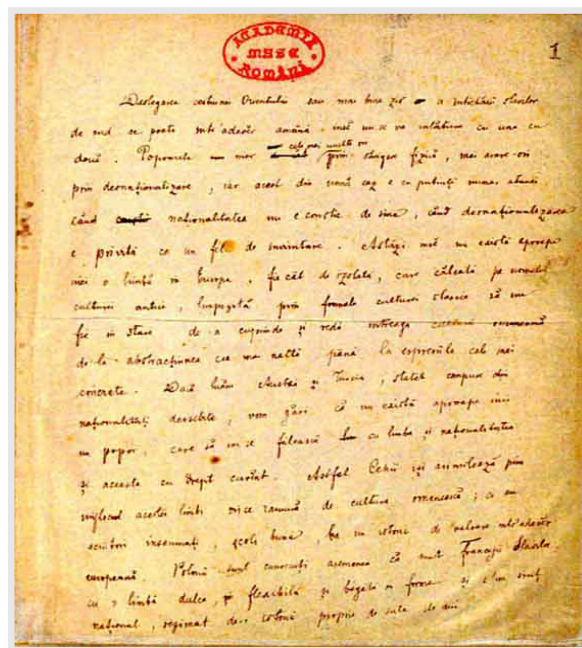
Cournot, deși a întrevăzut diferența dintre istoria naturală și istoria umană, n-a putut să scape de ipoteza că dincolo de hazard se ascunde o „ordine care ar face inteligibil haosul” ce se arată istoricului. Astfel, accidentele istorice nu sunt decât fațade care ascund cauze profunde, inaccesibile rațiunii umane. Cournot se întâlnește cu filosofia istoriei a lui A.D. Xenopol, cu a sa *metodă a racului*. Putem ajunge la efecte actuale, ale faptului că grecii i-au învins pe persi. Faptele continuă la infinit. Eminescu spunea că „lumina” uciderii

6 Aici se încheie caietul nr. 60 (23 septembrie 2007)

lui Cezar se perpetuează până la noi, într-o simultaneitate ascunsă. Ar fi aici viziunea arheală, organicistă, holistă, a „sistemului total”. Cournot a elaborat o teorie a hazardului ca *joc* al istoriei. Se poate recunoaște aici expansiunea hegeliană a istoriei ca devenire a ideii către spiritul absolut. Organicismul lui Cantemir?

Distincție între *cunoașterea-înțelegere* și *cunoașterea-explicație*. Wilhelm Dilthey spunea: „natura o explicăm și pe om îl înțelegem”. Cunoașterea își are originea în *observația de sine* a individului uman, observă Raymond Aron. Eul este arheic, constată el, în sens eminescian: „Ne simțim întotdeauna aceeași ființă, indescifrabilă și evidentă, al cărei singur spectator vom fi de-a pururi”. Cuvintele par desprinse din eseu lui Eminescu, *Archaeus*. Aron numește eul arheic – „eu esențial”. Miracolul identității în heterogenie.

Și câtă tevatură s-a făcut, mulți ani, împotriva justiției și a autorităților incapabile să afle adevărul despre teroriști. „Concluzia de netăgăduit – adaugă și Siani-Davies, în cartea sa despre Revoluția română – este că multe femei și mulți bărbați curajoși care au căzut în apărarea revoluției au fost victimele tragice a ceea ce cunoaștem sub numele de «foc prieten». Acestea sunt printre uciderile cele mai inacceptabile și mai cumplite într-un război, iar dificultatea de

a admite adevărul în asemenea incidente ar putea sta în centrul dilemelor revoluției” (p. 187). În realitate, acest diagnostic, cumplit și straniu, a fost pus/prevăzut de Eminescu, în *Împărat și proletar*: „Ei brațul tău înarmă ca să lovești în tine,/ Și pe voi contra voastră la luptă ei vă măn”.

Aceasta este esența unui război civil. Mai mult de atât, puhoiul violențelor malefice, stihiale a fost departe de a se stinge odată cu uciderea Ceaușescilor. Guvernați și guvernatori au reușit, în câțiva ani, să distrugă imense averi acumulate, cu trudă și privatiumi, în anii comunismului. Să amintesc doar spulberarea averilor fixe și mobile din c.a.p.-uri, distrugerea sistemului de irigații în care se investise suma enormă de vreo 60 de miliarde de dolari, năruirea marilor întreprinderi și devalizarea băncilor etc. Toate acestea atestă că războiul civil se prelungește și astăzi și nu se știe cât va mai dura. Toate acestea confirmă cealaltă teamă a lui Eminescu, căderea populației în precreștinismul numit de poet *semibarbarie*, cu mult mai rea decât *barbaria*.

Parafrazându-l pe Eminescu, națiunea este stăpânul statului, nu statul stăpânul națiunii.

Deși cuvântul *partid* derivă din latinescul *pars*, o grupare nu poate fi considerată partid dacă susține idei și interese partizane, iar nu de interes general: „De aceea clică, în care membrii urmăresc numai satisfacerea intereselor personale, nu este un partid politic” (p. 80), precizează Gusti, confirmându-l pe Eminescu. Consecința: de la „democrație” la *cleptocrație* nu e decât un pas.

Gusti vedea în manifestul țarului Nicolae al II-lea continuarea demersurilor lui Kant. Practic, atitudinea țarului era o adevărată minune în raport cu acuzațiile lui Eminescu aduse regimurilor țariste lacome după cuceriri. Ziaristul de la „Timpul” atribuia, în studiul *Basarabia*, acest expansionism barbar lipsei geniului filosofic kantian în sânul intelighenției culturale și politice la Petersburg și Moscova: „De aceea ni se pare că din nefericire rușii sunt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urât care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înlăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte, în loc de a stăvili acest *horror vacui*, în loc de a-l împleni prin muncă și cultură, îl asmuță contra Europei, pe care o numesc îmbă-

trănită și enervată, coaptă pentru a cădea întregă sub dominația rusească”. Principala ieșire din cutuma pravoslavnică a țarului Nicolae al II-lea consta, așadar, în concordatul dintre ortodoxie și rațiunea practică a lui Kant, ceea ce amenința cu o ruptură de panslavismul tradițional. Manifestul țarului a făcut senzație, la vremea lui, în Europa, căci nu mai venea de la un filosof „visător”, cum era văzut Kant prin ideea păcii universale, ci de la un cap încoronat. După un an, la Haga, s-a organizat primul Congres al Păcii, urmat, în 1907, tot acolo, de prima Conferință mondială pe aceeași temă. Haga va găzdui și primul Tribunal Internațional spre judecare a diferendelor dintre state. Antihrist însă își va lua revansa, împingând Europa spre conflagrația mondială din 1914-1918 asociată cu Revoluția bolșevică. La orice idee hristică de împăcare a popoarelor vine replica antihristică a violenței malefice. La mesajul kantian al abatelui Saint-Pierre, s-a răspuns cu războaiele lui Frederic cel Mare. Lui Kant, i s-a răspuns cu violențele Revoluției Franceze și cu cele napoleoniene; țarului Nicolae cu Primul Război Mondial; *ființării poetice* heideggeriene i s-a opus cel mai devastator război mondial etc. Întotdeauna războiul arată moștenirea barbară din om, incapacitatea de a pune capăt crizei sacrificiale, cea care dictează *răzbunarea perpetuă*. Gusti crede că oamenii „se bat din obișnuință”. Nu. Se bat din cauze obscure, pe care nu le înțeleg, deși le găsesc lesne motivații. Oamenii nu înțeleg că lumea nu are consistență *ontologică*, ci doar una *dialogică* (Dumitru Stăniloae).

Același Gusti mai observă că pacifistul crede că, așa cum a dispărut duelul, va dispărea și războiul. În realitate, lumea, în opacitatea ei materială, e oricând predispusă a recădea în barbarie și în semibarbarie (Eminescu) precreștină. O statistică arată că între 1696 î.Hr. și până în 1861, d.Hr., au fost doar 227 de ani de pace și 3 130 de războaie, adică un an de pace la 13 de războaie!

Nu e de mirare că un adversar declarat al creștinismului, Nietzsche, a făcut elogiul războiului: „Războiul și curajul au săvârșit mai mari fapte decât iubirea aproapelui. Nu mila, ci curajul vostru au salvat până acum pe victime!” (*Așa graț-a Zarathustra*). Se dovedește din nou că Nietzsche a înțeles ca nimeni altul mecanismul *victimei ispășitoare* în istoria omenirii. Dar el a decis pentru soluția precreștină.

Proudhon, înaintea lui Nietzsche: „Filantropi, voi vorbiți de suprimarea războiului, luați seama de a nu degrada specia omenască!” Că adevăr se ascunde în această filosofie a războiului? Răspunsul se găsește în Eminescu și în Ștefan Lupășcu: lumea se sprijină pe contrarii, dar războiul înseamnă tocmai suprimarea lor. Proudhon și Nietzsche produc confuzii ale punctelor de vedere.

Bergson îl contrazice pe Heraclit, afirmând că nu doar râul se schimbă, ci și omul: *nu se poate scălda același om de două ori în același râu*. Eminescu îi contrazice pe amândoi și spune că un om se poate scălda de două și de nouă ori în același râu. E arheul. Chiar în sânul diferenței survenite în curgerea eternă.

Jankélévitch are dreptate: ranchiuna ne împiedică să *devenim*, pe când iertarea rupe blocajul spre libertatea individului ca persoană. Iertarea urmează însă arheul eminescian.

Moartea nu poate ucide arheul, dar îl face prizonier al închisorii întunericului. Iată de ce Eminescu o considera enigma, runa, stăpâna a tot. Moartea e labirintul însuși. Învierea este ieșirea din labirint.

O ecuație centrală a gândirii lui Eminescu: *dureea e timp*. Jankélévitch vine și nuanțează lucrurile: „durerea este întotdeauna mai mult sau mai puțin temporală, dar timpul nu este neapărat dureros” (p. 54). Desigur, poate părea chiar remediul durerii. Altfel spus, el dobândește armonizarea cu spațiul. În acest sens îl definește Părintele Stăniloae: *timpul este intervalul dintre bătaia în ușă a lui Dumnezeu și hotărârea omului de a-i deschide*. Dar atunci *timpul mort și-ntinde trupul și devine veșnicie* (Eminescu), armonizându-se cu spațiul. Or, omul, aruncat exclusiv în timp, arată *durere*, adică imposibilitatea *locuirii poetice* (Hölderlin).

Comunismul a introdus, pe scară largă, ceea ce Eminescu numea *antiteze monstruoase*, în vreme ce se pretindea că acestea sunt „contradicții neantagoniste”. Dacă ar fi reușit performanța din urmă, comunismul ar fi fost întruparea comicalui, *moftul* suprem, în descrierea aceluiași Eminescu, concept dus la desăvârșire de Caragiale. Moftul comunist a eșuat însă în grotesc și tragic.